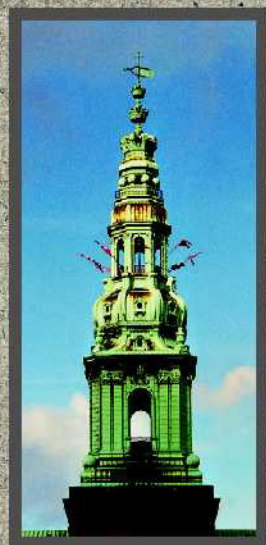

MAGTUDREDNINGEN

FOLKETS REPRÆSENTANTER

ET ANTROPOLOGISK BLIK
PÅ FOLKETINGET

REDIGERET AF
FINN SIVERT NIELSEN
OG INGER SJØRSLEV

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

FOLKETS REPRÆSENTANTER
ET ANTROPOLOGISK BLIK PÅ FOLKETINGET

MAGTUDREDNINGEN

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse. Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Aarhus Universitetsforlag, og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Togeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

Redigeret af
Finn Sivert Nielsen · Inger Sjørsløv

FOLKETS REPRÆSENTANTER
ET ANTROPOLOGISK
BLIK PÅ FOLKETINGET

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

Folkets repræsentanter.

Et antropologisk blik på Folketinget

er sat med Bembo

og trykt hos Narayana Press, Gylling

© Magtudredningen, forfatterne og Aarhus Universitetsforlag

Tilrettelægning: Kite Fennestad

Omslag: Kite Fennestad

Fotos: Ulla Holm Fadel

ISBN 87 7934 810 6

Aarhus Universitetsforlag

Langelandsgade 177

8200 Århus N

Fax 89 42 53 80

www.unipress.dk

INDHOLD

Forord 7

INGER SJØRSLEV

KAPITEL 1. Forestillinger om folket 9

SIGNE HEDEBOE

KAPITEL 2. Mennesket bag politikerens 35

JAKOB HOUGAARD

KAPITEL 3. Politikerens på scenen 63

ULLA HOLM FADEL

KAPITEL 4. „Christiansborg- og vælgervirkeligheden“
– to verdener i dansk politik? 87

RASMUS STEEN KJÆR

KAPITEL 5. Journalisten som politisk aktør 119

TIM BJØRN ERIKSEN

KAPITEL 6. I magt og afmagt 151

FINN SIVERT NIELSEN

KAPITEL 7. Visjon og praksis. Avsluttende betraktninger om
folkestyrets vilkår 173

Om forfatterne og deres feltarbejde 196

FORORD

Det arbejde vi her præsenterer resultatet af, tog sin begyndelse i efteråret 1999 hvor vi gennem et kursus på kandidatuddannelsen i antropologi fik samlet en gruppe på i alt ti studerende som ønskede at udføre feltarbejde til brug for deres kandidateksamen inden for rammerne af den antropologiske del af Magtudredningen. Fem af dem har publiceret deres arbejder i *Medborgerskabets mange stemmer*. De øvrige fem udgør en gruppe som tilsammen arbejdede i og omkring Folketinget. De præsenterer her deres resultater.

Det er vort håb at dette arbejde vil bidrage til en større indsigt i det man kunne kalde hverdagspolitikken. Hertil hører selvpfattelser og praksis hos folkets repræsentanter, og ikke mindst repræsentanternes egen forståelse af de vilkår de arbejder under og deres forhold til vælgerne. Det er hverken politiske programmer eller kriser og aktuelle konflikter man her vil få præsenteret. Ejheller sensationer og fluktuationer i det politiske liv. Det er snarere de i vor tid gældende vilkår for at være folkevalgt i Danmark og for at samarbejde med dem der er det.

Som det fremgår af forfatterlisten, har de fem feltarbejdere haft deres daglige gang i deres respektive felter over perioder fra 4 til 10 måneder. De har tilsammen udført mere end hundrede interviews og tilbragt i tusindvis af timer i selskab med de aktører der her er genstand for vores opmærksomhed. I den efterfølgende bearbejdning af feltarbejdernes respektive materialer har der vist sig nogle linjer og fællestræk i repræsentanternes omgang med deres vælgere og medarbejdere og med hinanden, og det foreliggende er et resultat af en fælles bearbejdning af det indsamlede stof.

Hvert kapitel er forsynet med en redaktionel indledning som binder de enkelte dele af bogen sammen. Det indledende og afsluttende kapitel indrammer empirien, og disse to kapitler tillader sig på hver deres måde at præsentere nogle hypoteser som forhåbentlig kan være til inspiration for videre udforskning af feltet Det danske Folketing og dets folk og forestillinger.

Vi vil gerne takke Magtudredningen for opfordringen til at anvende de antropologiske metoder på Folketinget og dets aktører, og for inspiration under tværfaglige seminarer. Også vore kolleger på Institut for Antropologi har vi haft glæde af at diskutere med undervejs, og først og fremmest takker vi for samarbejdet med Jonathan Schwartz og medarbejderne på vort søsterprojekt *Medborgerskabets mange stemmer*.

København, september 2002

Finn Sivert Nielsen Inger Sjørlev

VI FÆDRELAND
OG MODERSMAAL
DIT HJERTES GULD,
DIN VILJES STAAL

15-6 1920

FORESTILLINGER OM FOLKET

INGER SJØRSLEV

Det danske Folketing har et hundrede og nioghalvfjerds medlemmer. De er valgt for fire år ad gangen af danske statsborgere med stemmeret, og hos dem ligger ifølge grundloven magten i Danmark. Eller gør den? Svarer virkelighedens vilkår til de grundlæggende regler for folkestyret? Repræsenterer folkets repræsentanter folkets interesser, og har de magt som det er agten i principperne for det repræsentative demokrati? Hvad mener folkets repræsentanter selv herom? Hvordan ser de deres rolle, hvad mener de om politik, om pressen og om folket? Hvilke forestillinger har de om det folk hvis interesser de er valgt til at varetage, og hvad tænker og tror de om hvad folket tænker og tror om dem?

Det vil vi se på i de følgende kapitler. Vi lover ikke at udrede alt om magten; vi kan heller ikke hverken bekræfte eller afkræfte myten om at magten er forsvundet fra de folkevalgte og nu ligger andre steder i samfundet. Men vi tør godt forsikre om at man gennem læsningen af de følgende kapitler vil få et perspektiv „indefra“ af en anden karakter end dét der formidles gennem fjernsynets populære serie af samme navn. Gennem folkets repræsentanters blik på deres egen praksis, deres vilkår, deres politik og „deres“ folk, kan vi forhåbentlig give et mere nuanceret grundlag at udrede spørgsmål om magten på som den tager sig ud i dagens Danmark.

Det repræsentative demokrati er ikke nogen dansk opfindelse, men det er heller ikke det repræsentative demokrati som sådan der skal være genstand for vores opmærksomhed her; derimod nok i en vis forstand det danske. Det har været hensigten med denne antropologiske del af den danske magtudredning at se på den rolle der udføres af repræsentanterne i det danske Folketing og deres nærmeste medspillere; deres praksis, deres samarbejde og ikke mindst de forestillinger der omgiver dem. Vores ambition har været at søge et lag ned under den politiske „forestilling“ – eller skulle vi sige det politiske skuespil? – sådan som det tager sig ud i folketingsalen. Ikke mindst vil vi ind bag forestillingerne i flertal, forstået som de gængse idéer og stereo-

typer om hvad det vil sige at arbejde på Christiansborg og i de tilliggende kontorer. Til forestillingerne hører først og fremmest de idéer de folkevalgte *selv* har; altså deres idéer om hvad folket, deres vælgere, har af forestillinger om dem de har valgt. Vi får altså et perspektiv som gennem et dobbeltspejl.

Dansk politisk demokrati ikke er noget ringe udforsket område. Med den vinkel vi her anlægger, håber vi imidlertid at kunne være med til at rejse nogle nye spørgsmål til den særlige demokratiopfattelse der hersker her til lands, og til forståelsen og forvaltningen af magt. Vi gør det ud fra en formodning om at der også herigennem vil kunne udredes nogle forhold af betydning for magtens forvaltning, og i en forhåbning om at netop de antropologiske teorier og metoder vil kunne give et anderledes bidrag hertil.

P Å U D E B A N E

Alligevel var det ikke uden betænkelighed vi tog imod Magtudredningens opfordring til at arbejde antropologisk i det danske Folketing. Ganske vist er studier af magt og politiske processer ikke fremmede for den antropologiske fagtradition, men den slags studier har for størstedelen været foretaget i samfund af en noget anderledes karakter end det danske. Til gengæld er der ikke noget nyt i at arbejde med antropologiske metoder i eget samfund. Det har været gjort i udstrakt grad igennem de seneste tiår, og de antropologiske metoder har vist sig at have deres berettigelse også når det gælder samfund som det danske. Når man begiver sig ind i et felt som det politiske, er man imidlertid yderst opmærksom på at man bevæger sig ind i et område hvor andre faggrene, ikke mindst statsvidenskab og politologi, har en meget længere forskningstradition med tilhørende begreber og analyseredskaber.

Den antropologiske grundmetode er feltarbejdet. At bedrive feltarbejde indebærer at man i så høj grad som muligt gør sig selv til deltager inden for et „felt“, det være sig et lokalsamfund, en institution eller en særlig del af samfundet. Inden for feltet er man både iagttager og deltager, og man begrænser sig ikke til interviews eller spørgeskemaer, men indgår, hvor det er muligt, i en praksis og tilstræber at deltage i de menneskers liv hvis vilkår og karakter man ønsker at beskrive og fortolke. Den ideelle antropologiske metode til studier i og omkring det danske Folketing ville derfor være at gå i lære som folketingsmedlem, eller som partimedlem, eller som journalist på Christiansborgredaktionen eller embedsmand i et ministerium.

Det har fem af deltagerne i dette projekt da også gjort i den udstrækning det har været muligt inden for projektets rammer. „Feltet“ har imidlertid sat

nogle begrænsninger for denne metode, begrænsninger som i sig selv er interessante og bemærkelsesværdige for feltets – det danske Folketing og dets tilliggende instansers – karakter og rolle, og grænser og grænsedragninger er derfor også blevet en del af genstanden for vores opmærksomhed, således som kapitel 6 og 7 viser det.

Politik handler om hensigter. At arbejde politisk er at søge at dreje verden i den retning man ønsker det. Omvendt beskæftiger samfundsforskningen sig med virkningerne af det ingen havde til hensigt. De utilsigtede bivirkninger af de intentionelle menneskelige handlinger er et vigtigt genstandsområde også for antropologien. Så det vi her undersøger, er i én forstand *Politik i praxis* som Torben K. Jensen kalder den bog hvori han fra et politologisk synspunkt undersøger hvordan den politiske vilje og de politiske intentioner giver sig udtryk og udføres i praktisk handling. Men det er også hvad viljeshandlingerne medfører af *andet*, af det der foregår i mellemrummet mellem den ene og den anden aktør med hver deres hensigter. Antropologien beskæftiger sig med det sociale i videre forstand, forstået som både det vi gør i fællesskab, og den måde vi tænker om fællesskabet på, tillige med de fælles forestillinger og enigheden om hvordan tingene bør foregå. Herunder også bivirkningerne af det der gøres med hensigt og i det hele taget hvordan sociale processer kan føre os i nogle retninger ingen havde til hensigt. Vi kender det godt, om ikke andet så fra vort nære samliv hvor man kan gå fejl af hinanden og pludselig sidde med et resultat, et skænderi for eksempel eller ligefrem et uvenskab eller en skilsmisse, som hverken den ene eller den anden havde til hensigt, men som blev den uundgåelige konsekvens af en proces som skabte noget „imellem“; en negativt accelererende kommunikation der begyndte at følge sine egne lovmæssigheder og skabte følelser som igen var med til at føre kommunikationen i en gal retning. Dette uddybes i kapitel 7.

BAG OM SELVFØLGELIGHEDERNE

Vi er gået til opgaven med en vis forsigtighed, en forsigtighed vi betragter som et udslag af feltets kompleksitet kombineret med en sund selvkritisk skepsis. Efterhånden som arbejdet er skredet frem, er forsigtigheden imidlertid veget til fordel for opdagelsen af at både de deltagende feltarbejdere hver især og gruppen i fællesskab har kunnet udnytte de antropologiske redskaber på en frugtbar måde til at finde nye og anderledes skæve vinkler på det komplekse og omfattende felt som udgøres af praksis og processer omkring Folketinget. Det har bestyret os i troen på at den antropologiske synsvinkel

kan give et nyttigt bidrag til forståelsen af magt og demokrati i Danmark, et bidrag som supplerer og på visse punkter ligger ud over, ja måske ligefrem sætter spørgsmålstegn ved, det der afdækkes med andre faggrupperes redskaber. I hvert fald er det vort håb at vi med dette arbejde kan åbne op for nye undersøgelsesområder. Der vil utvivlsomt være mere at udforske inden for de temaer vi er inde på her som spænder fra selvforståelsen hos folkets repræsentanter og betydningen af venskaber, alliancer og sociale relationer, til hele den etablerede, omend ikke formaliserede, praksis inden for feltet som i vores undersøgelse også omfatter embedsmænd og journalister.

Den særligt antropologiske analysevinkel på et felt som Folketinget kan på en anden måde karakteriseres som den der ser på mikroprocesserne i de mange aktiviteter, verbale som non-verbale, der tilsammen udgør det politiske felt. Der har i udpræget grad været anlagt en synsvinkel „indefra“. Af de fem undersøgelser der er foretaget, har de tre eksplicit (kapitel 2, 3 og 4) koncentreret sig om folketingsmedlemmerne, mens de to øvrige omhandler nogle af folkets repræsentanternes nærmeste medarbejdere, nemlig journalister og embedsmænd. Analyserne tager også her udgangspunkt i en daglig praksis som har Folketingets medlemmer som nærmeste medspillere, og hvor aktiviteterne i sidste instans er rettet mod „folket“, også kaldet vælgerne, befolkningen eller offentligheden.

Af en af de første udgivelser fra Magtudredningen fremgår det at man i politologisk teori er opmærksom på hvorledes nyere magtteorier peger på, at magtudøvelse ofte forekommer i skjulte og maskerede varianter, og at magten både har et synligt og et ikke-synligt ansigt (Thomsen, 2000). Det er i høj grad netop her antropologerne tager fat. Ambitionen har været at afdække de mindre synlige og åbenbare sider af den politiske praksis; de ikke ekspliciterede forhold der er med til at bestemme vore opfattelser af praksis, moral og etik, og at se på den adfærd og de egenskaber der er med til at etablere legitimitet og tillid. Ikke mindst søger vi at identificere de bagvedliggende kulturelle mønstre der styrer forestillingerne om folket, og som er medbestemmende for den politiske dialog og praksis. Opmærksomheden har desuden været rettet mod de – som det hedder med et meget benyttet begreb i antropologisk teori – *performative* sider af det politiske; det vil sige mod formens og retorikkens betydning og de grundlæggende opfattelser der ligger bag vurderinger af politisk optræden og adfærd. Her er vi som antropologer på hjemmebane.

Den antropologiske skepsis omfatter ikke bare vor egen formåen inden for relativt nye felter. Den gælder også begreber og teoretiske redskaber som

får deres eget liv inden for sociale processer. *Magt* for eksempel. Eller *politik*. Hvor andre faggrene måtte søge at forfine og udbygge teorier om politik, spørger den professionelt naive antropolog hvad politik overhovedet betyder, såvel for dem der menes at udøve den, som for dem der er underlagt de processer der samles under denne betegnelse. Hvad er politik for dig? Er således et af de spørgsmål der har forbløffet og muligvis irriteret visse af de travle folketingsmedlemmer der har været så venlige at stille sig til rådighed for den antropologiske undren. Eller der er blevet spurgt til praksis, helt ned i detaljerne som hvornår der drikkes kaffe, hvordan et folketingsmedlems dag tilrettelægges, hvordan kalenderen ser ud, og hvordan tiden, denne tilsyneladende altid knappe ressource, udnyttes. At sådanne spørgsmål kan give nyttige svar fremgår ikke mindst af Ulla Holm Fadels arbejde i kapitel 4.

Antropologens spørgsmål standser imidlertid ikke her, de går videre og eftersøger betydningen af de forhold der afdækkes. Intet tages i princippet som en selvfølge. Tværtimod er undergravning af selvfølgeligheder et af antropologiens adelsmærker.

Alt dette skal ikke nævnes her for at dreje opmærksomheden væk fra målet som er at belyse sider af magt- og demokratiopfattelse i Danmark, og over på midlerne som er en bestemt fagtradition. Det er mere for at understrege at vi med denne undersøgelse mener at kunne bidrage til en forståelse af magtens former gennem opmærksomheden på de mere skjulte sider af den praksis de folkevalgte og deres hjælpere og formidlere følger. Det gælder altså ikke mindst handlinger og praksis der ligger uden for det intendede, de utilsigtede bivirkninger af det bevidste, det målrettede, det man havde til hensigt.

Man ville måske forvente at en antropologisk opmærksomhed på Folketinget og parlamentarikernes praksis ville handle om symbolik og ritualer i en anden forstand, såsom partiernes emblematiske farvevalg, og påklædningen, fra venstrefløjens erstatning af jakkesæt og slips med outfit af mere rustikt tilsnit, over en vis Bilka-agtig afslappethed på midten, og til højrefløjens konservative stilighed; en nuværende statsministers signalering af kontrol og totaltjek i påklædning og kropsholdning over for en tidligere statsministers mere alfaderlige jævnbyrdighed med en fornuftig befolkning iført cykelhelme. Man kunne mene at en antropologisk analyse måtte inddrage sådanne – performative – kendetegn. Der kunne måske også forventes en opmærksomhed på den ritualisering der finder sted omkring åbningsceremonien; på uddelingen af 25-ører til nye folketingsmedlemmer, på ikoner i og omkring Tinget, på den rumlige fornemmelse der indgives af de lange

korridorer og de tunge døre ind til magtens højborg. Alt dette kunne man med god ret forvente ville være en del af undersøgelsesfeltet. Den slags detailobservationer hører da også med i feltarbejdernes materiale. Især i de to første kapitler rettes linsen mod sådanne forhold.

Det er imidlertid ikke kun den vej vi er gået i vore analytiske bestræbelser på at indfange sider af magtens spil. Inspireret af såvel nyere som klassisk antropologisk teori, har vi set på betydningen af sociale relationer, på symbolikken i sproget, på de implicite betydninger der ligger i selvfremsættelserne hos folkets repræsentanter, på deres praksis og deres egen forståelse af denne praksis.

Vi har søgt det personlige, det interpersonelle, og det konkrete i de sociale processer. De fem feltarbejdere har på hver deres måde afdækket betydningen af det, der ligger mellem linjerne, det uudsagte, meningen bag det alle måske ved, men som ikke siges, og som måske ikke *skal* siges.

HVEM ANALYSERER ANALYTIKERNE?

I dagligdagen er også vi der har samarbejdet om dette projekt, borgere i et mediemættet og gennemgående højtuddannet samfund som det danske, og dermed omgivet af analyser, ikke mindst analyser af det politiske. Vi lever i en verden af selv-analytikere. Vi er, som den britiske sociolog Anthony Giddens siger det, høj-refleksive omkring vores egen praksis, individuelt såvel som kollektivt. Det kan umiddelbart være svært at se hvordan man kan komme videre end dagligdagens for manges vedkommende begavede og indsigtfulde politiske analyser. Er det overhovedet muligt at få spaden et stik længere ned? At frigøre sit blik og sin tanke så den vikles ud af alt dette; så vi, som en af de antropologiske forfædre, Bronislaw Malinowski, beskrev det, bliver i stand til at forestille os at vi selv var sat ned på en øde ø med vort grej, mens vi ser skibet – repræsenterende vor egen civilisation med alle dens selvfølgelighedsforståelser, dens rationalitet, dens analyser og selvanalyser – forsvinde i horisonten, og dermed er overladt til os selv og de indfødte? En sådan fremmedhedsfornemmelse kan det være svært at opnå i ens eget samfund med den daglige avis, tv-avis og radioavis.

Kommer man „ind bag murene“ som de fem feltarbejdere på hver deres måde er kommet det, er det til gengæld ikke så vanskeligt at få verden dér til at fremstå som fremmed, i den betydning det antropologiske blik søger det. Men som man vil se af de følgende indlæg, er der også blevet sat substans, følelser og fornuft på dén politiske verden man som almindelig borger i

Danmark kan have et ret så fremmedgørende indtryk af i den daglige mediestrøm.

De fem feltarbejdere har haft til opgave ikke bare at finde ind bag de konkrete fysiske mure, men også ind bag begreberne, meningerne og selv-analyserne. Tilsammen giver deres bidrag et billede af magtens hverdagspraksis således som den forvaltes af folkets repræsentanter og deres medspillere.

DANSK – HVAD ER DET?

Den amerikanske antropolog Clifford Geertz diskuterer i sin seneste bog hvordan man i den globaliserede verden må forholde sig kritisk til størrelser som stat, nation, folk, land og etnisk gruppe. Vi lever i en tid hvor nationalstatssammenhængen bliver set på med kritiske øjne. Sammenhængen mellem staten som en politisk enhed og nationen som dækkende en følelsesmæssig kollektiv identitet er ikke nogen given størrelse. Verden er „i stykker“, og den bør forstås i „stykker“. Vi må derfor se yderst kritisk på sådanne forståelser som kan få os til at tale om „det danske folk“, en særlig dansk tænkemåde eller endog „danskhed“.

Den danske stat er den politisk-organisatoriske enhed inden for hvilken grundloven gælder. Den er i allerhøjeste grad menneskeskabt, historisk fundet, og hverken givet af Gud eller i naturen, lige meget hvad vi måtte synge fra Højskolesangbogen. Nationen er det følelsesmæssige slægtskab med en kulturel enhed som for en stor del – men ikke helt og aldeles – har fælles historie, fælles sprog og tilknytning til et fælles geografisk afgrænset område, et territorium. Når det gælder den enhed der går under betegnelsen Danmark, hersker der det – i verdenssammenhæng temmelig enestående – forhold at stat, nation, etnisk gruppe og sprog i ganske høj grad falder sammen. Langt mere udbredt er den *manglende* overensstemmelse mellem disse størrelser. Mange steder i verden er der stater som ikke anerkendes af store grupper inden for staternes rammer; som har mindretal der ikke i national forstand føler sig knyttet til den statslige enhed. Det kan være etniske minoriteter som vil have deres egen stat, eller indfødte folk hvis tilknytning til bestemte landområder inden for en statsdannelse er langt stærkere end deres tilknytning til den kulturelle og sproglige enhed staten hævder at være sammenfaldende med.

Sådanne sammensatte forhold er ikke temaet for nærværende bog, men det kan være nyttigt at minde om hvordan enheden „Danmark“ tager sig ud i det globale billede, ikke mindst når man skal beskæftige sig med det repræ-

sentative demokrati og dem der skal forestille at repræsentere folket, men også i betragtning af den mangel på kulturel ensartethed der karakteriserer Danmark i dag. Det viser blandt andet resultatet af vort søsterprojekt *Medborgerskabets mange stemmer*.

KULTUREN I MAGTEN OG MAGTEN I KULTUREN

At bo i Danmark, at kende det danske sprog, at læse sin avis og benytte sig af den daglige adgang til medierne er i et eller andet omfang at være inden for „feltet“ uden ophør. Aviser, radio og tv hører med i interaktionen mellem politikere og folk, og mange politikere opfatter, som flere af kapitlerne her viser, medierne som tyngdepunktet heri. Medierne formidler oplysning, men de formidler også i allerhøjeste grad kultur. Kultur af den slags der ikke handler om kunst og litteratur, men kultur af den gode gamle Hartvig Frisch'ske slags som vaner, eller – noget mere nuanceret i den moderne antropologiske forståelse af begrebet – kultur som fælles forestillinger og forståelser. Veletableret, men udtalt praksis. Tavs viden som den introduceres i bogens kapitel 4 om Christiansborgvirkeligheden og vælgervirkeligheden. Inkorporerede adfærdsformer og selvfølghedsidéer om grundværdierne i et samfund.

Et antropologisk blik på magten og dens forvaltning i folkets repræsentanters selvforståelse kan slet ikke komme uden om kulturen, og vi viger da heller ikke tilbage for at sammenfatte en del af de indsigter der er opnået igennem de arbejder der præsenteres i de følgende kapitler, under dette begreb. Hersker der en særlig politisk kultur i Danmark? Ja, det gør der. Den har, som man vil se, at gøre med grundlæggende opfattelser af hvad der skaber troværdighed og tillid, hvad der er folkeligt, hvad der forventes, og hvad der er legitimt og moralsk forsvarligt, og hvor der bør markeres og bliver markeret grænser.

Mens denne bog blev til, skete der et regeringskifte. Indlæggene her bærer uundgåeligt præg af den specifikke tid feltarbejderne og dataindsamlingen foregik i, og de mere konkrete konsekvenser af den ny regering der kom til, kommer frem i Tim Eriksens kapitel 6, *I magt og afmagt*, som beskriver vilkår og selvforståelser hos dem der ideelt set er forvalterne af de folkevalgte vilje – administratorerne. Før det behandler Rasmus Steen Kjær i kapitel 5, *Journalisten som politisk aktør*, forholdet mellem presse og politik, konkretiseret som de forbindelser der etableres mellem den enkelte journalist og politiker.

I begyndelsen af den nye regerings periode skete der, efter hvad vi kan

læse i aviserne, det at nogle journalister overgik til spin-doktorer og blev rådgivere, ikke bare i politiske spørgsmål, men også i spørgsmål om den performative optræden; iscenesættelsen, opførelsen, den politiske rolle og den strategiske fremførelse af de politiske interesser. Men udviklingen i dén retning har været i gang også under den tidligere regering. Hvis pressens folk i tidligere tider blev betragtet som formidlere til politikerne af folkets ønsker, ses de nu nok så meget som formidlere til folket af politikernes vilje. Én ting er imidlertid hvad vi alle sammen kan læse i aviserne og høre i radio og fjernsyn, en anden ting er de mere vedvarende strukturer i måderne at samarbejde på mellem politikere og presse. Det er dette sidste Kjærs arbejde beskæftiger sig med.

Den 12. februar 2002 hørte jeg i tv-programmet *Indefra* Folketingets formand Ivar Hansen besvare et spørgsmål om hvorfor et scenskifte på Christiansborg er godt, med følgende udtalelse: „Fordi – og dette er en neutral betragtning om dansk folkestyre – at, nå ja, man siger at magten korrumpere, ikke?“ Et par dage efter læser jeg i avisen et citat af Anders Fogh Rasmussen fra grundlovsdag året før: „Det er farligt for folkestyret hvis Socialdemokratiet sidder for længe på magten. De misbruger embedet og baserer magten på kammerateri, vennetjenester og magtfordrejning“.

Ud fra den analytiske vinkel der anlægges her, er det interessante i den slags udtalelser ikke at det er Venstre der hævder dette om Socialdemokratiet, og at Socialdemokratiet kunne tænkes at mene det samme om Venstre. Det interessante er de tankemodeller der afsløres, og at beskyldningerne kan bruges begge veje, og at de er negativt ladede. „Kammerateri“ og „vennetjenester“ er ord der ikke ville være lige skandaløse i alle samfund. Nepotisme er et fænomen der i dansk politik er så tabuiseret og, formoder vi, så lidt udbredt at det sjældent overhovedet omtales. Forhold vedrørende (for) billigt anskaffede badeværelser kommer i dette land på forsiden af *Ekstra Bladet* og *BT*. Antropologer der har arbejdet for eksempel i visse latinamerikanske lande, vil vide at postyret omkring den slags her ville blive betragtet som dybt eksotisk. I stedet ville man se det som en moralsk pligt at sørge for sin familie og sine nærmeste først, ikke mindst når man har mulighed for at gøre det med udgangspunkt i et politisk embede.

Det vil vise sig i de følgende indlæg at fælles forståelser og forestillinger omkring sådanne grundlæggende værdier som tillid og troværdighed, oprigtighed, pålidelighed og seriøsitet afføder særlige former for praksis, og ender i dét vi plejer at sammenfatte under betegnelsen kultur. At der hersker en bestemt kultur i det politiske, kan næppe komme som en overras-

kelse for nogen, men mere præcist hvad denne kultur består i, hvilke værdiopfattelser der bærer den, og hvilke praktiske konsekvenser den har, må det stadig være umagen værd at få en bedre forståelse af. Som man vil se i Signe Hedeboes kapitel 2, er der noget at lære ved at se på hvordan man fremstiller mennesket bag politikerens, og i kapitel 3 viser Jakob Hougaard hvordan visse værdier understøttes gennem den politiske iscenesættelse. Ulla Holm Fadels analyse af de to verdener i dansk politik i kapitel 4 fører til en eksplicit identificering af folketingsmedlemmernes opfattelser af forskellige slags politisk kultur, og Rasmus Steen Kjær bevæger sig i sit kapitel om journalisterne på Christiansborgsredaktionen ind i feltet af moral og fælles værdier via beskrivelsen af udvekslingsformer mellem politikere og presse. Endelig har Tim Eriksen i sit arbejde blandt embedsmændene i administrationen beskrevet nogle af de underliggende fælles værdier for hvad der opfattes som legitim adfærd.

Disse antropologiske blikke på forskellige sider af folkestyret kan tilsammen hjælpe os til at afdække kulturelle modeller og forestillinger som ligger gemt i vores forståelse af magten, og ligeså de traditionsbundne praksisformer og kulturelle vaner magten udøves igennem.

INDHOLD OG FORM

Det er hverken godt eller skidt at form er blevet til indhold, det er et vilkår, hører jeg i radioen. Det er journalisten Jes Stein Pedersen, der siges at iagttage verden antropologisk, der taler, og han fremhæver Hartvig Frisch som eksempel på en politiker der var helt ligeglad med form.

Flere af arbejderne her, især Signe Hedeboes om den „form“ *mennesket bag politikerens* optræder under, indeholder iagttagelser og analyser som peger mod en opfattelse af forholdet mellem form og indhold der lader indhold gå forud for form. En opfattelse der igen forudsætter en dualistisk adskillelse mellem de to størrelser.

Vi har som allerede understreget ikke undersøgt folkets forestillinger, men kun forestillingerne om folket hos folkets repræsentanter. Men mange af de udtalelser der er kommet fra politikerne, og ikke mindst det medie billede man som almindelig borger er vidne til, peger mod nogle grundforestillinger om indhold og form hvorfra der kan spores en forbindelse til den lutherske protestantiske religiøsitet, og med de data der er fremkommet her videre til en konstruktion af tillid via det indre, det der i kapitel 2 sammenfattes under betegnelsen „mennesket bag“.

Vi søger altså her at identificere de kulturelle opfattelser der ligger i forestillingerne om folket hos *repræsentanterne*. Vi har ikke undersøgt om der er tale om en særlig dansk folkemodel i bred forstand, men det er der andre der har gjort, og de har fundet at konsensusfiguren er et stærkt element i den måde vi omgås hinanden på. Den virker også i den måde vi modtager og omgås fremmede på. Danskere foretrækker at befinde sig inden for et enighedsrum, et rum hvor forskelle er minimerede, snarere end at dyrke forskelle eller handle på tværs af dem. „I grunden er vi enige“, er titlen på antropologen Karen Lisa Goldschmidt Salamons analyse af hvordan og hvornår man her til lands danner nye foreninger. Det gør man tit, fordi der er meningsforskelle. I stedet for at leve med forskelle og uenigheder inden for samme foreningsramme, foretrækker man at danne en ny forening hvor enigheden så kan dyrkes forfra.

I denne bogs søsterprojekt, *Medborgerskabets mange stemmer*, fortælles der om hvordan indvandrere ikke rigtigt får chancen for at deltage i det politiske liv, fordi som en af informanterne udtrykker det til Rikke R. B. Iversen: „Der er sådan nogle brede rammer der er bestemt i forvejen“. Rammer for hvordan man snakker sammen, forhandler, og meget gerne skal nå til enighed, og rammer som viser sig at være i vejen for at indvandrerne, som Jonathan Schwartz skriver, kan blive indlemmede i det danske samfund på trods af forskelle og blive medborgere uden nødvendigvis at have samme nationale og etniske oprindelse som resten af befolkningen.

Vi kan udlede heraf at integration i temmelig høj grad betyder at fremmede bør blive ligesom os *indeni*. Etnologen Tine Damsholt (2001) har, ved at se tilbage i historien, vist hvordan danskheden i midten af 1800-tallet blev knyttet sammen med det demokratiserende projekt. Danskheden blev i den nationale diskurs bundet til forestillingen om folket, en størrelse der i dansk sammenhæng fik flere centrale betydninger. Folket var således på en gang synonymt med borgerne i politisk forstand og med nationen i kulturel forstand. Man hævdede at demokrati var en oprindelig dansk regeringsform. Det interessante ved Damsholts fremstilling er at hun også kæder det demokratiserende projekt sammen med de subjektive følelser. Følelser er kulturelle produkter, men de naturaliseres, som hun siger, derved at de lokaliseres i individerne som en sand kerne. „Danskheden“ bygger således også på den vestlige doktrin om at de mest sande følelser er de *indre*. Da nationen blev dannet op igennem 1800-tallet fandt man rødderne til demokratiet i den nationale folkekultur, og forskellige „selvteknologier“, som det hedder med et begreb fra Foucault, blev taget i brug, med Højskolesangbogen og gym-

nastikforeningerne som vigtige rammer herfor. På den måde blev, som Damsholt siger, „den politiske bevægelse, den fysiske bevægelse og de enkelte deltageres følelsesmæssige bevægelse bundet sammen i en helhed“ (Damsholt, 2001).

Grundtvigs betydning for alt dette er svær at overvurdere, og tager vi et spring op i historien til tiden lige efter 2. verdenskrig, kan vi genfinde elementer af den folkemodel der her er ved at tage form i Hal Kochs med rette berømte og berømmede lille bog fra 1945 om demokratiet. Han viser her – omend dette ikke er hans hensigt – hvordan også universalismetænkningen har en folkemodel som grundlag. Hal Kochs tese er velkendt. Den siger at demokratiet ikke kan reduceres til et politisk system og indesluttet i en formel, men er en livsform som skal udvikles gennem menneskelig vækkelse, oplysning og opdragelse, og hvori samtalen og den gensidige forståelse og respekt udgør grundlaget og er demokratiets sande væsen. Man må kunne tale om tingene. I Anne Knudsens udlægning af hvad der udgør en gennemgående kulturel metafor her i landet, bør man kunne *sætte sig ned* og tale om dem hvorved man yderligere understreger et enighedsrum, og et rum der også bliver et enshedsrum. Vi sætter os ned og snakker om tingene, men vi vender samtidig ryggen til de andre, dem der er udenfor.

Det var Camilla Kehlet Christoffersen der med sit arbejde blandt politisk aktive indvandrere i København blev opmærksom på den betydning Hal Kochs demokratiopfattelse har for indvandrernes muligheder for at deltage i det politiske liv. Hun hørte en indvandrer sige: „Nu bor vi i Danmark. Danmark, det er samtalens land. Her gælder det om at sidde og snakke sammen“. Enighed opfattes som den ideelle måde at træffe beslutninger på, og det sker via samtalen. Hun tilføjer at denne danske demokratiopfattelse skal *inkorporeres*, og at der ligger en magtdimension heri som bliver synlig i interaktionen med de politisk aktive indvandrere.

Hos Hal Koch er det det vækkende, oplysende og opdragende arbejde der er det ubetinget vigtigste i et demokratisk samfund, endnu vigtigere end det der foregår i Folketinget. På samme måde er grundloven kun et symbol hvis værdi beror på om der i det folkelige liv er dækning for dette symbol. Grundloven er „så at sige summen af den menneskelige erfaring“, siger han. Man må demokratisere menneskene, „forme, danne og opdrage dem“ (Koch, 1981: 65).

Hal Koch taler også i denne bog om humanismens historiske rødder i antikkens græske tænkning, og i kristendommens næstekærlighed. I Dan-

mark samles de i det grundtvigske „menneske først, kristen så“. Den kristne humanismes ansvar for næsten rækker ud over den „indkrogethed i sig selv“ som Luther beskrev med det latinske udtryk „incurvatus in se“. Det fortæller Hal Koch om i en anden lille bog som det kan være interessant at trække frem, nemlig bogen om Luther. Det store ved Luther var, siger Hal Koch, at han skabte en ny inderlighed, en levende fromhed. De berømte ord fra rigsdagen i Worms, „Her står jeg, jeg kan ikke andet“, blev, med Kochs ord, næsten et symbol for det 19. århundredes personlighedskultur, og idealiseret således at den personlige redelighed og forpligtelse over for sandheden blev den højeste menneskelige værdi og samvittighedslivets inderste kerne (Koch, 1973: 13-15). Tilsat pietismens følelses- og oplevelsesdyrkelse, blev der skabt en forestilling om inderlighed som i det religiøse liv – igen med Kochs ord – blev til en „enkeltmandsreligiositet“.

Luthers tanker har naturligvis ikke kun haft betydning i Danmark, men kombineret med andre sider vi har trukket frem, enigheden og det indadvendte fællesskab, hjælper de os til at se hvad der ligger i nogle af de forestillinger der præsenteres. Hal Koch kæder ikke det politiske liv i Danmark sammen med en luthersk inderlighedstro. Men som det skulle fremgå af det følgende, er det nærliggende at tage denne grundlæggende tanke- og trosfigur med ind i billedet når man skal finde ud af hvad forestillingerne som „mennesket bag politikerens“ dækker, og hvad der skaber tillid og troværdighed.

Repræsentanterne har en oplevelse af at der er noget der har med dette område at gøre som er truet, og at noget må gøres i forhold til folket. Det afsløres af flere af udtalelserne i de følgende kapitler. Ikke mindst med de forandringer der i vore dages politiske billede affødes af forestillingen om mediernes stigende indflydelse og den omsiggribende opmærksomhed på det performative – det ydre. „Det er ikke det ydre det kommer an på“, er et udsagn ganske mange af os der er opdraget med det danske – eller nok så meget det nordeuropæisk protestantiske – værdisystem, vil have fået ind med modermælken. Man må formode at det også gælder folkets repræsentanter, og så er det ikke svært at forestille sig at de må opleve et dilemma i de krav der stilles til deres opførsel og optræden i forhold til de mennesker hvis tillid deres hverv bygger på.

ÆRLIGHED OG TILLID. REPRÆSENTANTENS DOBBELTROLLE

Den valgte titel for dette arbejde, *Folkets repræsentanter*, er ikke tilfældig. Ikke fordi det er den betegnelse vi mest bruger om de folkevalgte til daglig. Vi omtaler dem snarere som netop *de folkevalgte*, folketingsmedlemmerne, parlamentarikerne eller slet og ret politikerne. Den sidste betegnelse har ofte en skeptisk klang. „Politikerne“, det er dem der begrænser os, dem der sætter rammer om vores udfoldelser, dem der sætter grænser for vores færden. Politikerne er dem der bestemmer hvordan vores huse skal bygges, og hvor hurtigt vi må køre på vejene; dem der laver indviklede love og som snakker og snakker, men glemmer de gamle og syge og alligevel hæver skatten og tager pengene op af borgernes lommer. Politikerne er ofre for en vis mistillid. Eller skulle man hellere sige at de er ofre for en sund skepsis i et sundt folkelegeme?

Når vi her bruger betegnelsen „folkets repræsentanter“, er det ikke for at lægge vægten på spørgsmålet om i hvilken grad politikerne opfylder eller ikke opfylder borgernes ønsker. Vi vil se på hvad der ligger i begrebet repræsentant, og vi håber dermed at kunne indkredse det rum repræsentanten har at virke i, et rum der, som vi skal se, rummer både mistillid og tillid. Til det formål er det nødvendigt at gå en mindre omvej, og det religiøse er ikke uden betydning herfor.

I den norske antropolog Tian Sørhaugs analyse af lederskab spiller det religiøse en vigtig rolle. Umiddelbart kan det religiøse måske synes at ligge fjernt fra den i princippet sekulære danske politiske virkelighed. På den anden side er der både historiske og aktuelle stærke religiøse elementer i den danske opfattelse af demokrati og folkestyre. Den ligger der på forskellige måder fra Kaj Munks sammenkædning af demokrati og kristendom til nutidens forbindelse mellem Tidehverv og de nyligt indvalgte præster i Dansk Folkeparti. Religiøsitet i denne mere konkrete forstand skal imidlertid ikke være emnet her. Vi ønsker med en mere abstrakt forståelse af det religiøse at rejse det spørgsmål om der ikke også i forholdet mellem repræsentanten og hendes eller hans „folk“ er sider og elementer som kan belyses ved at tage det religiøse med ind i billedet. Sørhaug skriver om ledelsens sakrale aspekt hvormed han mener et tilbedelsesaspekt, illustreret med den franske sociolog Emile Durkheims teser om samfundet som baggrunden for den religiøse følelse, og sammenfattet populært i udsagnet „Gud er samfundet“. Han bruger desuden et klassisk arbejde om kongedømmet som illustration af den måde hvorpå lederen sættes lig det guddommelige, og herun-

der hvordan det politiske springer ud af det rituelle. Ritualerne skaber en substantiel kontinuitet, siger han, en overføring mellem konge og samfund således at kongen bliver *hele* samfundet. På den måde sker der en rituel transformation af kongen til en slags ting. Dette forhold indeholder et paradoks. Fordi kongen *er* samfundet, kan han ikke samtidig være *del af* samfundet. Der opstår således en dobbelthed som efter Sørhaugs mening går igen i ledelsesformer „som totaliserer ansvar“, som han siger.

Her kan det være på sin plads igen at lytte til Hal Koch som udtrykkeligt inddrager det religiøse i det politiske, nemlig der hvor han taler om retten som guddommenes vilje. Den får ofte udtryk gennem høvdingen som tillige er præst og dermed formidler mellem stammen og det guddommelige. Men Hal Koch bruger også det religiøse til at advare mod de despotiske regimer som var smerteligt aktuelle i 1945 da han skrev bogen, og som hans tanker om demokratiet i høj grad er rettet imod. Despotiske regimer gør staten til en guddom, siger han og advarer dermed mod de kræfter der ligger i det hellige. Demokratiet skulle netop være en beskyttelse mod at den slags kræfter slippes løs i al deres destruktive magt. Så den demokratisk valgte repræsentant skal netop *ikke* være hellig, ikke mere end sig selv, ikke nogen guddom. Magten selv derimod må stadig, som Finn Sivert Nielsen siger i kapitel 7, være hellig. Dét peger mod et problem.

Repræsentantens rolle må ses som en kontrast til den (guddommelige) konge, eller den leder der inden for et hierarkisk system er forlenet med et hellighedsaspekt. Men repræsentanten sættes herved, som vi vil se det uddybet i sidste kapitel, i et stort dilemma, for der er en sammenhæng mellem hellighed og magt, og repræsentanten har også magt.

Det ligger netop i begrebet repræsentant at der er tale om et ligeligt forhold. Repræsentanten er en del af den gruppe der repræsenteres, selv om han eller hun taler på gruppens vegne. I princippet ikke udenfor, ikke over.

Og hvordan tager disse forhold sig så ud for den moderne politiker på Christiansborg som jo i dén grad er del af „sit“ folk, ja om hvem man end ikke ville drømme om at bruge en formulering der signalerer nogen form for ejerskab til, eller væsensforskel fra, „folket“? Når det gælder dronningen kan vi til nød tale om „hendes“ folk, men om et folkevalgt medlem af Det Radikale Venstre eller et hvilket som helst andet parti – aldrig. Hendes eller hans *vælgere* taler vi om, men heri ligger allerede et afhængighedsforhold den anden vej. Det er repræsentanten der er afhængig af vælgerne – ikke folket der er afhængig af repræsentantens nåde. Repræsentanten er nok valgt som repræsentant *for* nogle mennesker og inkarnerer dermed i en vis

forstand den gruppe hun eller han er valgt af; men repræsentanten er stadig-væk del af, og principielt helt på lige fod med, de repræsenterede.

MISTILLID I TILLIDSRUMMET

Signe Hedeboes og Jakob Hougaards kapitler viser hvordan de folkevalgte forvalter denne lighed med og delagtighed i folket på forskellige måder, mens Ulla Holm Fadel gennem sin analyse af Christiansborgvirkeligheden og vælgervirkeligheden i kapitel 4 viser hvordan den folkevalgte opfatter sig som udsat for en konstant, omend latent, mistillid fra vælgerens side.

Tillidsrelationen – som også er dén, Sørhaug undersøger i forbindelse med lederskab – angår, når det gælder repræsentanten, dennes forhold til sin gruppe, sin valgkreds, sit parti, og der er her tale om en tillidsrelation af en helt anden art end den der hersker mellem en leder og dem der ledes. Hvor der i leder/ledet-relationen ifølge Sørhaug er et overskud af prestige, men et underskud af tillid, kan man i første omgang hævde at det omvendte er tilfældet for repræsentanten. Den valgte repræsentant er forlenet med et underskud af prestige, men et *overskud* af tillid. Men her kommer så det paradoksale, for hvordan kan man tale om et overskud af tillid når de politiske repræsentanter samtidig, som man vil kunne læse i flere af indlæggene, oplever at mistilliden til politikerne fra befolkningen er udbredt? Politikerne gør sig store anstrengelser for at modvirke, minimere og manøvrere inden for den mistillid og skepsis de oplever fra befolkningen. Nogle har mere held med det end andre. Men uanset hvad, opererer de ud fra den grundlæggende karakter repræsentantens relation til sine repræsenterede har i mere abstrakt forstand. Og her er der, kan man stadig hævde, tale om et *principielt* tillids-overskud. Alene dét at vælgerne stemmer på dem de ønsker skal varetage deres interesser, indbefatter i sagens natur noget man kunne kalde en tillidsmargin. Relationen rummer i sit udgangspunkt en tildeling af et frirum til repræsentanten, et rum at manøvrere i når det gælder forholdet videre ud eller op til dem repræsentanten skal forhandle med på gruppens vegne. Men den tildelte tillid kan svigtes, og dét forhold er i lige så høj grad bestemmen-de for relationen.

Vi synes altså at have at gøre med et stort paradoks her. Men det kan måske forklares ved at det netop er det principielle tillidsoverskud der gør at tilliden hele tiden er på prøve. Det relationelle fundament af tillid følges af en konstant bekymring for om det forvaltningsrum der er blevet tildelt repræsentanten misligholdes eller bliver misbrugt. Det principielle overskud af til-

lid producerer derfor sin modsætning, mistilliden, eller i hvert fald en vis skepsis. Både i kapitel 2 og 4 vises det hvordan skepsisen omgiver de folkevalgte således at det kan blive nødvendigt for en politiker at understrege at „det er jo ikke kun ulykker vi laver her“. Repræsentanterne er sig altså den skrøbelighed der ligger i deres rolle, bevidst. De oplever at den mistillid de møder i befolkningen, er uretfærdig, og som kapitel 4 viser at befolkningen mangler forståelse for de vilkår der arbejdes under i „Christiansborgvirkeligheden“.

Men kunne det tænkes at folkets repræsentanter på visse måder er underlagt den samme (mis)forståelse som dem de repræsenterer, forstået på den måde at der mangler en erkendelse af hvilke vilkår selve grundidéen i det repræsentative demokrati giver? Det repræsentative demokrati må, som system, i sagens natur rumme et tillidsoverskud, en tillidsmargin, et rum inden for hvilket der kan handles på vegne af andre. I dette rum, som kan siges at være mellemrummet mellem hvad folket vil og hvad repræsentanten gør, er der ikke, og vil der aldrig kunne herske, en én-til-én overensstemmelse. Kunne det derfor tænkes at der, samtidig med at ingen, hverken politikere eller folk, går rundt og tænker om relationen på denne måde, hersker en uerkendt, men følelsesmæssigt overbevisende og konstant tilstedeværende vagtsomhed over for risikoen for brud på denne tillidsmargin? Og at der er tale om et forhold som forbliver uudsagt, for kun herved kan „systemet“ opretholdes?

I den forbindelse kommer man uundgåeligt til at tænke på hvad det kan betyde at have en regering der „holder hvad den lover“. En fuldkommen og utvetydig efterlevelse af ethvert valgløfte er ikke, om man så må sige, i „systemets“ ånd, og ikke nødvendigvis tillidsskabende. Det kan lige så vel føre til, og blive opfattet som, en stivnen af systemet; en stivnen som på en anden måde underminerer den grundlæggende ikke-overensstemmelse som også er det repræsentative systems fundament. Valgpolitik skaber rigiditet hvis man ikke anerkender og lader sine politiske handlinger hvile på det forhold at der ikke kan være total overensstemmelse mellem hvad der siges og hvad der gøres. Og sådan er det da heller ikke i praksis hvilket især afsløres i kapitel 4 hvor Christiansborgvirkeligheden viser sig som et lukket system.

TILBAGE TIL TILLIDEN

Men her skal ikke tales mere om systemets „ånd“. Vi søger nok så meget en forståelse af dets *socialitet*, og indlæggene viser på forskellige måder at vi har

at gøre med fællesskaber, eller med samfund som det understreges i bogens sidste kapitel.

Den engelske historiker Benedict Anderson har i sin indflydelsesrige analyse af nationalismens fremkomst omtalt en nation som et forestillet fællesskab. Hvis nationen, som Anderson siger, er et forestillet fællesskab, hvordan kan man da karakterisere det repræsentative demokrati? Man kunne hævde at der er tale om et system der bygger på forestillede tillidsrelationer. Da der ikke er tale om relationer af nærhed og kun ved sjældne lejligheder foregår en direkte interaktion mellem de to parter i relationen – repræsentanten og den repræsenterede – får relationen en særlig karakter, og tilliden bliver en skrøbelig størrelse som altså også er af mere principiel end reel art. Og den principielle tillid er ikke tilstrækkelig. Den må modsvares og gives „krop“ af noget andet end dét „systemet“ i sig selv kan levere. Her kommer i høj grad det performative – det iscenesatte – ind i billedet, og til dette er medierne et uomgængeligt redskab. Jakob Hougaard viser i kapitel 3 hvordan det foregår set fra iscenesættersiden, og Rasmus Steen Kjær viser i kapitel 5 hvordan der er en socialitet, et fællesskab, bag de valg der fører noget til medierne og udelukker andet.

Et spørgsmål står imidlertid tilbage. Hvis nemlig den principielle tillidsrelation – paradoksalt – modsvares af en konstant tilstedeværende mistillid eller skepsis, hvorledes skabes da den daglige, løbende tillid som må være grundlaget for den enkelte politikers legitimitet? Her kan vi gribe tilbage til det vi, med inspiration fra Hal Koch, kunne kalde den sekulære inderlighedstro. Signe Hedeboes indlæg viser hvor vigtigt det synes at være for vælgerne at få indblik i mennesket bag politikerens. Det mener i hvert fald mange politikere selv. Ulla Holm Fadel viser hvordan for-forhandlinger og det nødvendige indbyrdes tillidsrum mellem politikerne skabes ved en slags af-politisering af den sammenhæng, man indgår i. I „mennesket bag“, i det „indre“, ligger oprigtigheden og dermed tilliden, og det gør den ligeledes i det ikke-politiske rum. Og hermed går kabalen i en vis forstand op. Ved at understrege det ikke-politiske, det menneskelige eller det der er uden for det politiske rum, etableres og vedligeholdes tilliden. Og i det ikke-politiske ligger så også, kan vi antage, såvel det inderlige, forstået som det oprigtige, som det lukkede, forstået som det rum man skaber når man sætter sig ned og snakker om tingene.

RITUEL POLITIK

Ceremoniel form, ritualer og retorik er ikke bare en ydre ikklædning til politisk praksis, men ses i nogle samfund uden for den vestlige verden som helt uadskillelige fra det mange her i Danmark ville kalde den egentlige politiske substans. Til den forståelse af politik der ligger os nærmest, hører også at de ritualer der omgiver det politiske er lige præcis „ydre ikklædning“, og at det *egentlige* tilhører en anden substanssfære. Man kan mene at for eksempel den ceremonielle politiske tale antropologer kender fra nogle samfund i Amazonområdet (se for eksempel Fock, 1963 og Urban & Sherzer, 1986) ikke kan have meget at gøre med hvad der foregår i det danske Folketing. Men politik kan hverken adskilles fra det rituelle eller fra retorikken. Politik har at gøre med at overbevise andre, og at kunne overbevise andre hviler, som den canadiske antropolog Robert Paine har sagt det, på evnen til at kunne organisere erfaring hos dem der skal overtales. „Tale er handling“ er han ikke ene om at mene, men Paine udvikler argumentet og viser at det netop er fordi formen et budskab leveres under, er så vigtig at en politiker kan komme igennem til sit publikum. Det er formen der får os til at „swing along“, til at have vores opmærksomhed rettet i samme retning. Politikerens må forstå at hans tales form medierer dens indhold, og at det er lige præcis dét den skal. Formen skal hverken kvæle indholdet eller lade det løbe vild. Et stærkt indhold er afhængigt af en effektiv form. Men – og det er en vigtig tilføjelse – hvis et publikum tror det hører form *uden* indhold virker overbevisningens kraft ikke.

Af Jakob Hougaards kapitel fremgår det at politikerne er helt klar over den rolle det performative spiller i politisk praksis, ikke mindst når der er valgkamp og føres kampanjer. Det performative kan forstås som iscenesættelse, optræden, fremvisning, og det *kan*, hvad det også undertiden bliver i medierne, opfattes som et givent vilkår for at bedrive politik, et vilkår som det i den moderne verden er umuligt at komme uden om. Med den distancerede analytiske betragtning vi her har anlagt, bliver det performative altså også en helt integreret del af det politiske.

Ikke bare *hvad* der kommunikeres, men *måden* der kommunikeres på i relationen mellem folkets repræsentanter og vælgerne har været en del af vores undersøgelsesområde, og vi vil se eksempler på at det ene ikke kan skilles fra det andet. Man kan gå tilbage til 60'ernes berømte udsagn fra en af dén tids guruer, Marshall McLuhan, om at mediet er budskabet, men man kan også søge at se bag om udviklingen og forandringerne og vilkårene i den moderne mediebarne verden, og spørge dybere til betydningen af et

forhold der har været kendt siden antikken, nemlig at form og indhold, substans og indpakning, politisk retorik og politisk handling, hænger uløseligt sammen.

Ganske vist er der, som Jakob Hougaard også viser, forskel på om der rent faktisk bliver handlet og ændret i en lovgivning på en måde som får en konkret virkning for nogle mennesker, eller der blot bliver snakket og udvist hvad man kunne kalde performativ handlekraft således som Hougaard illustrerer det med et af sine eksempler. Men i en anden forstand hænger form og indhold uundgåeligt sammen. Måden noget bliver sagt på, eller hvad det overhovedet lykkes at få sagt og gjort og i hvilken performativ ramme, kan ikke skilles ud eller gøres sekundær når det handler om at forstå de processer politik og magt forvaltes igennem. Budskab og billede hænger sammen, eller billedet er budskabet. Den bedste tv-optræden giver de fleste stemmer, og stemmer giver indflydelse, og indflydelse har mærkbare virkninger i virkeligheden.

Men helt så enkelt er det alligevel ikke. Fra (medie)billede til praktiske konsekvenser af en lovændring er der et godt stykke vej, og der er en kompleks mængde af andre faktorer der spiller ind undervejs. Det er imidlertid også sådan at formen hører med, og det performative, billederne, det iscenesatte, imagologien, som vi kan samle det hele under, må derfor være en integreret del af det analytiske objekt. Den udfolder sig ofte i fjernsynet.

HVAD KOMMER I FJERNSYNET?

Folk interesserer sig rent faktisk ikke for politik. Det viser Ulla Holm Fadel at de folkevalgte mener. Og ofte synes de tillige at mene at „folk“, ligesom kunderne i forretningsverdenen, altid har ret. I hvert fald indretter man i visse situationer sin kommunikation med samme „folk“ herefter som Jakob Hougaard viser det. I hans kapitel ser vi en anden ting, nemlig at der er to slags politikerliv for de folkevalgte: hverdagspolitikken og kampagnepolitikken. Den sidste er i høj grad ritualiseret, ligesom der er elementer af ritual i de gentagne budskaber og i de former hvorunder man gør sig bemærket gennem medierne. At politisk optræden og iscenesættelse heller ikke er fri for magiske elementer, viser den almindeligt udbredte praksis man finder blandt mindre nationalt synlige folkevalgte, nemlig at lade sig se sammen med de mere landskendte ansigter når der er kampagner i gang, for herigenem – helt i overensstemmelse med hvad man i andre kulturelle sammenhænge finder af forestillinger om at mennesker kan „låne“ kraft fra hinanden – at styrke sit eget budskab-og-billede.

Det virker allerbedst i fjernsynet. Men hvad og hvem der kommer i fjernsynet afgøres af et andet kompleks af det vi i antropologien og sociologien gerne sammenfatter under begrebet sociale relationer.

Således viser Rasmus Steen Kjær fra sit arbejde på Christiansborgredaktionen hvad der ligger bag det velkendte fænomen at oplysninger „siver“. Dette er en vigtig del af vilkårene og mulighederne i det arbejde der foregår blandt dem der må siges at være de primære formidlere ud til befolkningen af repræsentanternes arbejde, nemlig journalisterne. Det at lække oplysninger indgår som en del af et spil, et spil der foregår inden for et fællesskab. Der er tale om forhold der virker over tid, således at tid og tillid her hænger åbenbart sammen og tilsammen udgør et grundvilkår for formidling til folket af hvad der foregår blandt folkets repræsentanter.

Begrebet tavs viden, som introduceres i kapitel 4, går i politikernes egen sprogbrug ofte under betegnelsen „at kende spilleregler“. Rasmus Steen Kjær går videre i en udforskning af spilleregler i sit kapitel om journalisterne og deres forhold til politikerne på Christiansborg. Hans arbejde bliver i dén forstand også et eksempel på hvordan der bag en journalistisk selvfølgelighed – kildebeskyttelse – ligger et mere komplekst mønster, og at det ikke er nogen enkel sag at afvise noget som brud på reglerne, for reglerne er ikke altid udtalte, endsige nedskrevne, og der er „regler“ der vejer tungere end dem der ville kunne udmøntes i en politikerhåndbog om loyalitet over for partikammerater, eller i en journalisthåndbog om kildebeskyttelse.

Hvad der kommer i fjernsynet fra Borgen, bestemmes af nogle særlige socialitetsformer. Kjærs arbejde bliver således – ligesom Tim B. Eriksens er det på en anden måde – en understregning af at socialitet (tavs viden, spilleregler, særlige omgangsformer) inden for bestemte fællesskaber eller „samfund“ har afgørende betydning for forholdet mellem folkets repræsentanter og folket.

DE SOCIALE FÆLLESSKABER, FORESTILLINGERNE OG MAGTEN

I sin analyse af politisk repræsentation behandler den franske sociolog Pierre Bourdieu spørgsmålet om hvorvidt der er sammenfald mellem det politiske felt og feltet af dem det repræsenterer, eller med udtryk hentet fra sprogteori, mellem *signifiant* og *signifié*, mellem tegnet og det tegnet henviser til. Der er, siger han, en homologi mellem strukturen i det politiske felt og strukturen i den verden der repræsenteres, på den måde at kampen blandt

repræsentanterne kan beskrives som en politisk efterligning af de kampegrupperne eller klasserne, hvis ledere de hævder at være, fører. Og herved tilfredsstiller de professionelle politikere dem de repræsenterer, samtidig med at de – uden nødvendigvis at indrømme det over for sig selv – forfølger deres egne mål (Bourdieu, 1994: 182-183).

Bourdieu beskriver hermed det repræsentative demokrati i sin idealmode, men han beskriver ikke dermed hvordan tingene arter sig i praksis. Det synes netop at være noget *andet* der karakteriserer dagens politiske liv i Danmark end en overensstemmelse mellem det der foregår blandt repræsentanterne og hvad der foregår i „feltet“ af dem de repræsenterer. Bourdieu fortsætter da også med at understrege at den relation politikerne har til deres vælgere medieres og er bestemt af den relation politikerne har til hinanden. Dermed er den politiske diskurs altid bestemt af en dobbelthed som ingen havde til hensigt, men som kommer af på én og samme tid at skulle tjene den interne kamps mål inden for det politiske felt og den eksterne kamps mål ude i verden.

I det politiske liv på Borgen, i forhandlinger med repræsentanter fra andre partier, i samarbejdet og den praktiske organisering, og i formidlingen til vælgerne via pressen, hersker der nogle relationer hvor grundreglen snarere – ud over det principielle, at den folkevalgte ikke er bundet af andet end sin egen overbevisning – i praksis er at politiske resultater opnås gennem sociale fællesskaber som etableres på tværs af de interesser der er repræsenterede igennem partierne. Helt eksplicit kommer det til udtryk i at venskaber, som Ulla Holm Fadels arbejde viser det, oftest dannes på tværs af partiskel.

Politikernes opgave er at skabe og udvikle samfundet i den retning borgerne, vælgerne, ønsker det. Men de udgør også selv et samfund som ud over de folkevalgte også indbefatter dem de handler sammen med i dagligdagen, og dette er ikke bare, og ikke engang i første række, vælgerne, men nok så meget pressefolk og administratorer i forvaltningen. De folkevalgte handler inden for nogle rammer som er sat af andet og mere end hvad der sættes af de „rene“ interesser som de repræsenterer i forhold til bestemte vælgergrupper. De virker inden for fællesskaber af såvel midlertidig som mere vedvarende karakter, og det skaber muligheder for deres handlinger, men det sætter også grænser således som Finn Sivert Nielsen diskuterer det i kapitel 7.

Her taler han også om politikernes forestillinger, men nu i en anden betydning end den, vi er startet med. Forestillinger er nemlig også forestillinger om fremtiden, og det er politikernes opgave at danne sig idéer og visioner om hvordan fremtiden skal se ud. Så vi har flere slags forestillinger

på banen. I de første arbejder i bogen vil vi se eksempler på hvordan vi danner forestillinger om hinanden ved at høre om politikernes forestillinger om vælgerne. Men måske svarer hverken politikernes forestillinger om vælgerne eller vælgernes forestillinger om politikerne til den eller de virkeligheder der eksisterer inden for de forskellige fællesskaber. Måske er der nogle uoverensstemmelser her som – uden at nogen har haft netop dette til hensigt – er med til at forme hvad der sker.

Som allerede situationisterne tilbage i 60'erne viste det, producerer vi billeder af og forestillinger om hinanden, og selv om de er imaginære og ikke svarer til virkeligheden, er de med til at bestemme hvad vej tingene går. Medierne hjælper os til overmål hermed. Men politik handler stadigvæk om at skabe forandringer. Politik har at gøre med hårde kendsgerninger, såsom hvor mange penge folk har, hvem der har arbejde og hvem der ikke har, og politik handler om de store principper som retfærdighed, lighed, solidaritet, medmenneskelighed og hvordan fremtiden kommer til at se ud. I dén forstand kan vi håbe på at vores arbejde her, med sit analytiske blik og sin opmærksomhed på de politiske forestillinger i de mange betydninger, i sidste instans også kan være med til at genetablere den politiske optimisme. Men vi vil gerne tilsætte den en god dosis skepsis over for hele det skuespil repræsentanterne og deres repræsenterede deltager i. Hvis man skal kunne bruge magten, den magt der ligger i det repræsentative demokrati, så skal man kunne se bag om billederne, forestillingerne, formerne, det iscenesatte, for at danne sig nye „forestillinger“ for fremtiden. Ikke ved blot at fornægte dem vi har, og naivt holde sig til den folkemodell der måtte hævde at det ikke er det ydre det kommer an på, men ved at skabe bedre forståelse for forestillingernes vilkår.

Tingene behøver ikke at ende i den fatalistiske billeddyrkelse som de – tillader vi os her at hævde – for tiden så magtfulde spindoktorer er de yderste eksponenter for. Det må handle om at forstå hvordan vilkårene i verden ændrer sig, og få indsigt i hvad der giver magten retning og sommetider fordrejer den.

Forfatterne til denne bog har naturligvis selv nogle holdninger til det politiske spil, og de ligger måske ikke så langt fra den folkemodell vi her har tilladt os forsigtigt at operere med, uden at vi dog har undersøgt den som andet end hvad der kan udledes af de folkevalgtes forestillinger og praksis, tilsat vore egne erfaringer. Noget er mere tillidsvækkende end andet; nogle udtalelser og opførelser er mere oprigtige og troværdige end andre, og der er også noget der kan snyde og *foregive* at være troværdigt uden at være det; for

eksempel fordi det afslører sig som uden handlingskonsekvens og dermed kommer ind under hvad der går under den gode hverdagsbetegnelse „tom form“.

Til forestillingerne om folkets ønske om at se mennesket bag politikeren, vil vi dog her tillade os at tilføje at tillid, autenticitet, oprigtighed og ægthed har med andet end det „indre“ at gøre. Det handler nemlig i allerhøjeste grad om det sociale, om interaktionen mellem politikere og andre mennesker, om fællesskabet og de mekanismer og dynamikker der er grundelementerne for et samfund.

De seneste tiårs postmodernistiske analyser af form, billeder, skuespil og imagologi har været nyttige til at afsløre hvordan ting sker, ændres og føres i bestemte retninger på grundlag af billeder, såvel mediernes billeder som de billeder vi danner af hinanden. Dette bør imidlertid ikke føre til at billedverdenen i bred forstand, det vil sige både mediebillederne og de forestillinger vi danner om hinanden, bliver betragtede som uomgængelige vilkår vi ikke kan gøre noget ved. Politik er, som etikkens praktiske side, baseret på troen på at noget kan gøres; på at mennesker som sociale aktører og samfundsborgere netop *kan* indrette tingene i overensstemmelse med hvad man i fællesskab bliver enige om er det mindst ringe. Historien viser oven i købet, at det kan lade sig gøre.

Hermed skulle vi gerne have nået den anden side af samfundsvidenskabernes beskæftigen sig med det der ikke var hensigten. Hvis samfundsvidenskab blandt andet handler om at afdække de utilsigtede konsekvenser af menneskelige handlinger, så handler politik netop om det tilsigtede, om de mål man har til hensigt at stræbe imod. Vilkårene herfor bliver bedre jo større indsigt man har i det der sker i de menneskelige handlings- og forestillingsfelter. Med vort analytiske blik håber vi at kunne bidrage til en bedre forståelse af de utilsigtede virkninger af det der foregår i det politiske felt, og af de forestillinger og gensidige billedannelser der ledsager det. Her tror vi på analysens politiske kraft.

L I T T E R A T U R

- Anderson, Benedict (1991). *Imagined Communities*. New York: Verso.
- Beck, Ulrich, Anthony Giddens & Scott Lash (1994). *Reflexive modernization*. London: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1994). *Language and Symbolic Power*. Oxford: Polity Press.
- Christoffersen, Camilla Kehlet (2002). „Den demokratiske barriere“, pp. 24-44 i Jonathan Schwartz (red.). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Damsholt, Tine (2001). „Jeg ser de bøgelyse øer – og dette folk er vort. Om emotionalisering, subjektivisering og danske sange“. *Tidsskriftet antropologi*, 42: 54-61.
- Fock, Niels (1963). *Waiwai: Religion and Society of an Amazonian Tribe*. Nationalmuseets Skrifter, Etnografisk Række VIII. København.
- Geertz, Clifford (2000). „The World in Pieces. Culture and Politics at the End of the Century“, i *Available Light. Anthropological Reflections on Philosophical Topics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Iversen, Rikke R.B. (2002). „Forhandlet integration? Borgerinddragelse på Indre Nørrebro“, pp. 45-66 i Jonathan Schwartz (red.). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Jensen, Torben (1993). *Politik i praxis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Kertzer, David (1988). *Ritual, Politics & Power*. Inghampton: Yale University Press.
- Knudsen, Anne (1996). *Her går det godt, send flere penge*. København: Gyldendal.
- Koch, Hal (1981 [1945]). *Hvad er demokrati?* København: Gyldendals Uglebøger.
- Koch, Hal (1973, org. 1958). *Martin Luther*. København: G.E.C. Gad.
- MacLuhan, Marshall (1967). *Mennesket og medierne*. København: Gyldendal.
- Paine, Robert (1981). „When Saying is Doing“, i Paine (ed.). *Politically Speaking*. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- Salamon, Karen Lisa (1992). „I grunden er vi enige. En ekskursion i skandinavisk foreningsliv“. *Tidsskriftet Antropologi* 25.
- Schwartz, Jonathan (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Sørhaug, Tian (1996). *Om ledelse. Makt og tillit i moderne organisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thomsen, Jens Peter Frølund (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.
- Urban, Greg & Joel Sherzer (eds.) (1986). *Native South American Discourse*. Berlin: Mouton de Gruyter.

GUD MILDNER
LUFTE FOR DE
KLIPPEDE FAAR

MENNESKET BAG POLITIKEREN

SIGNE HEDEBOE

Politikere er også mennesker. En kendsgerning som ikke skulle overraske nogen. Alligevel gør politikerne sig mange anstrengelser for at fremstå som mennesker, forstået som noget andet og mere end politikere. Hvorfor mon? Tilsyneladende skal folkets repræsentant over for sine vælgere fremstå som både menneske og politiker for at vinde troværdighed og dermed – i sidste instans – sikre sit eget genvalg og sit partis succes. Dette er et modsætningsfyldt krav. I kapitlet her fortæller politikere om, hvordan de oplever og forvalter dilemmaet med at fremstå samtidig som mennesker og som politikere i en foranderlig politisk verden, mens antropologen spekulerer over, hvilke følger dette har for den større politiske proces.

Danskerne vil vide mere om deres repræsentanter i Folketinget. De ønsker ikke blot kendskab til det politiske arbejde, som udføres på Christiansborg. De ønsker at kende til „mennesket bag politikeren“. De vil vide, hvordan politikerne klæder sig og opfører sig i fritiden, hvilke interesser de har, og hvem de kender. Kort sagt: hvem de er. Det tror politikerne i hvert fald selv, hvis man skal dømme efter mine samtaler med medlemmer af Folketinget. Derfor er mange medlemmer også engagerede i at fortælle personlige ting i pressen, ved offentlige begivenheder, under rundvisninger på Christiansborg eller på hjemmesider på internettet. Dette, siger de, gøres for at imødekomme befolkningens krav. Et medlem fortalte om designet af sin personlige hjemmeside:

Vi skal jo vide noget om, hvem er *mennesket bag politiker* og alt det der. Altså det skal man jo. [...] det er også noget, jeg ville læse om en eller *anden* politiker. Så ville jeg også lige vide, hvor gammel vedkommende var og børn og gift og fritidsinteresser, ikke? Selvfølgelig betyder det noget, at du kan se, hvad det er for et menneske. At det ikke kun er lovforslag og betænkninger og alt det her. Så selvfølgelig har det en funktion... men... det er jo ikke noget, der vejer noget politisk altså.

Oplysninger om „mennesket bag politikeren“ dækker her alt, hvad der måtte interessere borgerne. Det gælder personlige oplysninger om blandt andet familie og fritidsinteresser, og oplysninger der afslører andre sider af politikeren end dem, der umiddelbart vedrører det politiske arbejde i Folketinget. Politikerne er ikke kun „lovforslag og betænkninger“, men også mennesker, og det skal borgerne have et indtryk af. På den anden side påpeger medlemmet ovenfor, at det ikke er noget, der har betydning i den politiske proces.

Det har således ingen politisk indflydelse, hvad man som medlem af Folketinget vælger at offentliggøre om sit personlige liv uden for politik. I medlemmets øjne er person og politik adskilt. I borgernes øjne hænger det derimod sammen. Politikeren synes i det mindste at tro det.

Tv, radio, aviser og ugeblade bringer jævnligt interviews og personlige portrætter, der handler om prominente politikeres opvækst, fritidsinteresser, kærligheds- og familieliv og personlige op- og nedture. Et portræt af Danmarks daværende statsminister i programmet *Kronsj* på DR P3 den 20. maj 2000 indledes således:

[Journalisten]: Det vil vel ikke være helt forkert, hvis jeg siger, at du er den i Danmark, der bestrider den mest magtfulde og mest ansvarsfulde stilling, og du er nok også et af Danmarks mest kendte ansigter, hvis ikke *det* mest kendte. Og så var det, jeg faktisk kom til at tænke på, [...] glemmer du nogensinde, at du er statsminister?

[Statsministeren]: Det er sjældent. Et eller andet sted er det i bagehovedet hele tiden. Ikke når jeg sover, og selvfølgelig heller ikke når jeg... virkelig kan du sige, er midt i et festligt lag. Så kan jeg godt i et splitsekund glemme det, men det er meget, meget sjældent. Jobbet er af en sådan karakter, at du tænker på det. Det er hos dig hele tiden [...].

[Journalisten]: Så det vil sige, uanset hvor meget vi taler om *personen* Poul Nyrup i dag, så vil du have en statsminister siddende i bagehovedet?

[Statsministeren]: (latter) Et eller andet sted, men jeg håber lidt længere væk i dag. Jeg skal i hvert fald gøre mig umage.

Kronsj er ikke et politisk debatprogram, og lytterne forventer ikke at høre sidste nyt om regeringens planer for fremtiden. Her skal det ikke handle om politikerne, men om personen Poul Nyrup, og statsministeren tager sig tid til at forsikre lytterne om, at han forstår dette. Han påpeger, at han vil gøre sig umage med at gemme statsministerrollen væk, og han signalerer, at han

ønsker at møde befolkningen på lige fod. Stemningen er uformel. Både minister og journalist optræder på en afslappet måde. Programmet skal underholde sine lyttere, som skal indvies i, under hvilke omstændigheder statsministeren er mindst statsminister. Interviewet tager således udgangspunkt i en opfattelse af, at personlige oplysninger repræsenterer en anden slags viden og en anden slags optræden end politiske.

Ligesom i det foregående citat afsløres der her en opfattelse af, at der er forskel på at optræde som politiker og at optræde personligt som „mennesket bag politikerens“. Det er dette kapitels formål at illustrere og analysere denne forskel på rollerne som politiker og som menneske, som kommer til udtryk i udsagnet „personen“ eller „mennesket bag politikerens“. Ved at tage udgangspunkt i denne billedlige formulering af forskellen mellem politikerens, der er foran, og mennesket, der er bagved, vil kapitlet diskutere nogle grundantagelser omkring politisk troværdighed i Danmark.

AT OPTRÆDE SOM MENNESKE

En politikers optræden i medierne er noget, de fleste mennesker i Danmark oplever dagligt. I et indslag i tv-avisen kan man en aften se et medlem af Folketinget arbejde i sin have. Hun har gummistøvler og havehandsker på, hun luger nogle blomsterbede og klapper jorden på plads. En hund lusker forbi. Så kommenterer medlemmet regeringens nye politiske udspil. Hun har nu rejst sig op fra bedet, taget havehandskerne af og rettet håret. Kameraet zoomer ind, så gummistøvlerne forsvinder ud af billedet, og man ser kun kvindens sminkede ansigt og en pæn sweater. Denne korte tv-optræden får ikke alene betydning gennem det, politikerens siger. Politikerens både giver og afgiver information. Hun optræder i to forskellige scener med forskellige roller: som mennesket i haven og som politikerens, der udtaler sig. Fordi de er iscenesat forskelligt, kan vi som iagttagere forstå dem som adskilte. Den første scene, hvor folketingsmedlemmet ligger på knæ og luger, fortæller noget andet end scenen, der handler om politik. Vi får nogle informationer om en fritidsbeskæftigelse uden for politik. Vi oplever et glimt af „mennesket bag politikerens“. Derefter optræder folketingsmedlemmet i næste scene som politiker og afleverer nogle budskaber, som skal forstås som politiske udmeldinger. Kameraerne fokuserer ikke længere på påklædningen, og havearbejdet er ophørt. Mennesket optræder således på en anden måde og med en anden scenografi end politikerens. Adskillelsen mellem de to optrædener kommunikerer tydeligt, men gennem tv-indslaget bliver de alligevel for-

enet. Rollerne som henholdsvis politiker og menneske bliver således iscenesat lidt tvetydigt som både adskilte og sammenhængende på samme tid. Der kan ikke herske tvivl om, at politikerens formål med at optræde „som person“ er at styrke sin politiske troværdighed. Det kan synes paradoksalt, når man tænker på den før citerede politikers ord om, at det, der vedrører „mennesket bag“, „ikke er noget, der vejer noget politisk“.

Her skal vi se nærmere på den forskel mellem politiker og person, som kommer til udtryk i politikernes optræden som „almindelige mennesker“. Forskellen antyder, at der bag den politiske overflade eller den rolle, der spilles i politik, gemmer sig noget andet. Vendingen „mennesket bag politiker“ gør dette forhold tydeligt. Udtrykket henter en overbevisende kraft i den billedlige fremstilling af noget, der er foran (politikeren), som skygger for noget andet, der er bagved (mennesket). Billedet giver desuden associationer til andre lignende modsætninger såsom overflade og dybde, *image* og identitet, samt løgn og sandhed. Det bagvedliggende må under alle omstændigheder være bag *noget*. Når politikerne viser os noget, som vi kan forbinde med „mennesket bag“, fortællendes derfor også om nogle forventninger til, hvad der kendetegner politikere. Politikeren må markere afstand til disse forventninger for at fremstå som en ægte og autentisk person. For at opleve „mennesket bag“ skal borgerne overvære bevidst iscenesatte aktiviteter og situationer, som politikere og medier antager, at de vil sætte i forbindelse med det at være et „almindeligt menneske“. Antagelsen behøver naturligvis ikke at være korrekt, og det lykkes måske ikke for politikeren at overbevise borgerne om sin almindelighed. Alligevel vil det kunne lykkes for ham eller hende at fremstå i modsætning til nogle gældende kulturelle forestillinger om, hvad en politiker er, og hvordan en politiker handler og ser ud. „Mennesket bag politiker“ kommer til syne som en form for anti-politiker.

DET AFKLÆDTE MENNESKE

Lad os se nærmere på radioportrættet af statsministeren i *Kronsj* (DR P3, 20. maj 2000). Her fremgår det, at det tidspunkt, hvor han er mindst statsminister, er, når han er med venner i svømmehallen, hvor han svømmer, bader og går i dampbad. Det er „en dag blandt almindelige danskere, hvor statsministeren går ind ad hovedindgangen, løser billet og køber håndklæder“.

[Journalisten]: [...] det umiddelbare billede, jeg må indrømme, jeg fik, det er, at det er Poul Nyrup, der kommer gående ind i bruseren, lige så skal vi sige nøgen og menneskelig som alle mulige andre. Og så tænkte jeg, der må være nøgen, der taber underkæben dér.

[Statsministeren]: Ja altså, hvis man kikker ud gennem øjenkrogen, så sker det da også undervejs. Men når man så observerer det, så følges den der tabte underkæbe umiddelbart efter af et smil hos langt de fleste mennesker, der har det godt med, at jeg nu engang, sådan er det jo, er ligesom alle andre. Når vi har smidt tøjet, så er vi det, vi er... mennesker, med alle de muligheder og alle de erfaringer, der er hos hver af os. Og det kan folk i Danmark godt lide, at vi ikke er omgivet af alle mulige bodyguards, men jeg er et menneske, nøjagtig ligesom alle andre mennesker i Danmark.

Det er et blufærdigt billede, statsministeren fremmaner i sin fortælling fra svømmehallen. Historien om den afklædte minister er ikke uanstændig. At være uanstændig er det samme som at opføre sig upassende og i uoverensstemmelse med de gældende regler for situationen. Man behøver blot tænke på, hvad der ville ske, hvis statsministeren fortalte, at han var mest sig selv, når han tog tøjet af i ministeriet. Så ville det være en skandaløs historie. Men i svømmehallens omklædningsrum er den afklædte krop et vigtigt tegn, der signalerer, hvordan statsministerens historie skal opfattes og forstås. Her er hans nøgenhed ikke uanstændig, men derimod et bevis på hans ærlighed og villighed til over for *folket* at fremstå som et forsvarsløst menneske.

Når en politiker træder offentligt frem, er det vigtigt at gøre iagttagelserne opmærksomme på, hvad det er for en situation, de er vidner til, og hvordan de skal forstå den information, som kommer frem. At fremstå som „menneske“ kræver således en korrekt iscenesættelse, så der ikke kan være tvivl om, at der nu er fokus på „personen bag“ og ikke på politikeren. Den pågældende optræden skal fortælle noget andet end det, vi kender til gennem hans eller hendes professionelle arbejde som politiker. I et af mine interviews fortalte et folketingsmedlem:

De [fotograferne] vil ikke bare have billeder af mig siddende henne på min sofa, vel? Altså de vil have noget, hvor jeg *ligner et menneske*. Så jeg skal lave alle mulige mystiske ting.

Som medlemmet påpegede, er det vigtigt at „ligne et menneske“, når det er denne type fremtræden, offentligheden skal se. Der skal med andre ord

udsendes signaler om, at nu handler politikeren som person – nu optræder „mennesket bag politikeren“. Disse signaler forsøger fotografjerne i eksemplet ovenfor at gøre så troværdige som muligt i forhold til danskernes kulturelle forståelse af, hvad der er „menneskeligt“, hvad der kendetegner et personligt udtryk, hvordan der ser ud i situationer og på steder, hvor det personlige og menneskelige træder frem, og hvilke rekvisitter der hører med til en sådan optræden. Men der er stadigvæk ingen garantier for, at det vil lykkes fotografjerne. Det, der skal se ud til at være spontant og ægte, skal således iscenesættes bevidst, hvilket gør situationen lidt underlig for politikeren. I interviewet viser han, at han er klar over dette ved at forklare, at han blev sat til at „lave alle mulige mystiske ting“.

En bekendt, som engang faktisk har mødt statsministeren i svømmehallen, kommenterede oplevelsen således: „Der er ikke meget statsmand over ham i saunaen“. Det er netop et kernepunkt, når historien om svømmehallen kommer frem i et personligt portræt. Her optræder statsministeren ikke, som vi plejer at opleve ham. Han bruger historien til at fortælle om den situation, hvor han er mindst statsminister. Blufærdigheden markerer, at han også under tøjet er et menneske „nøjagtig ligesom alle andre mennesker i Danmark“. Han er ikke omgivet af bodyguards, han er tilgængelig, han går ind ad hovedindgangen i svømmehallens normale åbningstid, han er på det tidspunkt at betragte som et almindeligt menneske og tydeligt ikke-politiker. Som vi skal se, er tilgængelighed og almindelighed centrale budskaber i politikernes fremvisninger af „mennesket bag“. Forskellene mellem statsministeren og „almindelige folk“ er udlignet i historien. Den afklædte krop viser sig uden forklædninger, og tegn på embede og magt stilles således i stærk kontrast til den bearbejdede krop, som borgerne almindeligvis oplever og forbinder med politikere. Politikerens på- eller forklædning skal altså være væk, for at vi kan (gen)kende mennesket bag. Først når alle tegn på at være politiker er forsvundet, først når politikeren træder helt ud af politikerrollen og i symbolsk forstand „lægger tøjet“, kan han eller hun blive menneskelig.

Kan det så betyde, at når de får tøjet på og igen er politikere, så er de ikke længere mennesker? Lad os se nærmere på de forestillinger om politikere, som statsministeren her optræder i opposition til.

MAGTENS KROP

Følger man en debat i folketingsalen eller ser politikere optræde i fjernsynet, vil de fleste mandlige folketingsmedlemmer være iført jakkesæt og gerne slips. Kun i enkelte partier på venstrefløjen har medlemmerne en anden stil med en mindre formel daglig påklædning. Tøjet fungerer som en tydelig markør. Politikernes påklædning er således ikke ligegyldig, men har en kraftig signalværdi, og jakkesættet er almindeligvis en del af politikerenes professionelle ydre. I et interview fortalte et folketingsmedlem om dette:

Jeg prøver på for mit eget vedkommende at sige, jamen jeg er altså mig selv i nogenlunde den påklædning, som jeg altid har været, men jeg må erkende, at en gang imellem er jeg nødsaget til, at mit skæg er klippet og håret også er i orden, fordi det har en vis betydning i forhold til dem, man henvender sig til. Sådan er det. Altså man kan godt komme ud med sit budskab, men man kan sige, ens påklædning må ikke være afgørende for, at nogle mennesker tager afstand. Det vil sige, at man nogenlunde prøver på at neutralisere sin persons udseende for at markere budskabet. Det skal man være sig bevidst omkring.

En politiker skal i givne situationer „neutralisere sit udseende“ til fordel for de politiske argumenter. Det er vigtigt ikke at støde mulige modtagere af budskabet fra sig eller distrahere dem med sit ukonventionelle udseende. Over for borgerne finder flere politikere det derfor nødvendigt at optræde inden for nogle relativt snævre normer for, hvordan politikere ser ud. Det er en udbredt holdning, at man ved at tage jakkesæt på og på den måde optræde formelt og korrekt påklædt, ikke unødigt tager opmærksomhed fra politikken. Et kvindeligt medlem påpegede, at hun for ikke at „forstyrre det politiske budskab“ følte sig nødsaget til at tage noget „nydeligt“ tøj på i bestemte farver, der passede til hendes teint. Ellers oplevede hun, at de eneste kommentarer, hun fik på for eksempel en tv-optræden, ikke drejede sig om det, hun fik sagt, men i stedet koncentrerede sig om, hvordan hun så ud i tv. Om hun for eksempel havde været træt. Klædedragten fungerer hermed som en form for beskyttelse. Den er en passende formalitet, som politikeren forskanser sig bag. Jakkesættet er således langt fra neutralt. Det er et symbol på den professionelle *funktion*, som politikeren træder ind i som formidler af politiske holdninger, samt den autoritet, seriøsitet og saglighed, som han eller hun påtager sig i dette embede. Jakkesættet fungerer af samme grund som en slags uniform inden for mange erhverv, men her skal vi betragte det som et symbol på *politikerenrollen*.

Politik blev af de folketingsmedlemmer, jeg talte med, betegnet som en profession og et fag på linje med andre fag som for eksempel tømrer eller ingeniør. Medlemmerne får løn,¹ betaler skat og optjener feriepenge. I det danske Folketing findes en række medlemmer, som har siddet i flere perioder. Det medlem, der på nuværende tidspunkt har størst anciennitet, blev for eksempel valgt første gang i 1971. Politik på Christiansborg er i denne henseende et arbejde, en praksis og en teknik, som man skal have en vis uddannelse i for at mestre. Flere medlemmer henviste til, at politik i dag er blevet så teknisk og kompliceret, at det er vanskeligt for borgerne at gennemskue. Det har de ganske enkelt ikke tid, interesse og indsigt til. Politikernes autoritet over for borgerne hænger derfor (ifølge politikerne selv) sammen med, at deres overblik og evner til at varetage dette arbejde nu og her er større end borgernes. De er folkevalgte, og de er professionelle eksperter i politik. Over for befolkningen må politikerne således optræde i rollen som professionelle, idet deres autoritet er forbundet med særlig indsigt og viden. Dette betyder, at det, som adskiller politikerne fra borgeren, bliver markeret, når politikerne skal optræde som autoritet. Den distance, der nødvendigvis må være mellem statsmagtens repræsentanter og befolkningen, fremhæves i mødet med borgerne, fordi autoriteten kræver afstand fra det, den skal bestemme over. Politikernes optræden som autoritet over for befolkningen indebærer således en symbolsk markering af distance.

For mange, inklusive de kvindelige folketingsmedlemmer, er jakkesættet netop et symbol på den formelle og korrekte adfærd, som passer til en offentlig optræden som politiker. Et medlem brugte betegnelsen „jakkensæt“ til at beskrive en tillukket og formel holdning. Andre beskrev jakkesættet som „tilknappet“ og „stift“, noget man kan gemme sig bagved, og noget man kan lægge fra sig. Borgerne har tilsyneladende også nogle forudbestemte opfattelser af, hvordan en politiker ser ud og bør opføre sig. Et folketingsmedlem havde for eksempel oplevet at blive kritiseret efter at have cyklet til et kredsmøde, fordi det ikke sømmer sig for en politiker, der er en repræsentant fra Christiansborg, at møde op med „vindblæst hår og i uformelt tøj“. Den optrædende politiker er på den måde altid mere end sig selv. Han eller hun skal signalere autoritet, og dette gør man ikke mindst gennem adfærd og påklædning.

Medlemmer af Folketinget fungerer som folkets repræsentanter, som i hverdagsforståelsen er „tæt på magten“. Men på den anden side repræsenterer medlemmerne af Folketinget selv den magt, når de kommer ud blandt borgerne. I den offentlige position som magtens ambassadører bliver de til en

slags ting. De er „talende jakkesæt“, noterede et medlem sig i et interview. Når politikere optræder som „jakketsæt“, bærer kroppen tegn på autoritet og magt. Disse tegn kan aflæses og forstås. På den måde bliver autoriteten konkret gennem kroppens fremtoning og adfærd. Som „jakketsæt“ giver politikerne magten en krop. Der foreligger et overordnet rollemønster for, hvordan politikeren skal se ud, og hvordan han eller hun skal opføre sig. Ved at optræde inden for dette mønster gør politikeren det lettere for iagttagere at erkende, at de står over for en politisk autoritet, og det er lettere for politikeren at opnå autoritet. Når borgerne forventer, at magt tager sig ud på en bestemt måde, skal politikeren optræde inden for disse forventninger, hvis han eller hun ønsker at optræde som en magtfuld politiker. Samtidig med at politikerrollen gør magten synlig og forståelig, gør den således også magten mulig.

D I S T A N C E

Det er formiddag på en almindelig hverdag. En politiker er ved at begynde en tur rundt på Christiansborg med en gruppe besøgende. Han vil vise og fortælle dem, hvordan arbejdsdagen for en folketingspolitiker kan tage sig ud: „Det er jo ikke kun ulykker, vi laver her“, siger han. Denne forsikring er et forsøg på at imødekomme en generel mistillid, som mange politikere mener, de oplever blandt borgerne. Medlemmer af Folketinget fortalte ofte om enslydende bebrejdelser fra borgere, gående ud på, at „der er langt til Christiansborg“, at politikerne har „mistet kontakten til det virkelige liv“, og at politikerne ikke vil „lytte“ til borgerne (Jakob Hougaards kapitel uddyber diskussionen heraf). Et medlem sagde:

Altså jeg oplever nogle gange de der absurde eksempler, hvor jeg tager telefonen, og det er en eller anden borger, som skælder meget ud over, at vi aldrig vil lytte ... vi politikere, ikke? Og når vedkommende så har fået luft, så har jeg næsten gjort det til standard at spørge om: hvor mange taster har du trykket på? Fordi ... for det første er der mange, der ikke gør det, fordi de ikke tror, de kan komme i kontakt med os, så de ringer ikke til os. Og så nogle gange så oplever man det der absurde med, at de rent faktisk får fat i os, med det formål at sige, at vi aldrig vil lytte.

Sådanne følelsesladede markeringer af distance mellem borger og politiker irriterer medlemmet. Men som hun sagde, så *tror* borgerne åbenbart ikke, at politikerne er lette at få kontakt med. Udtryk for distance mellem politikere og borgere kommer også frem i nogle generelle forventninger blandt bor-

gerne til, hvordan folketingsmedlemmernes liv kan være. En politiker, der var i sin første valgperiode, fortalte om omgivelsernes reaktion på, at hun skulle i Folketinget:

Jeg kan huske, lige da jeg fandt ud af, at jeg skulle herind [i Folketinget], så ... venner og bekendte og familie havde det alle sammen sådan, at deres første kommentar var: så ser vi dig nok i tv! Og hvor jeg så efterhånden fandt ud af, at det var nok en meget god idé at spørge dem om, hvor mange navne de kunne nævne på folketingsmedlemmer. Og det er jo meget, meget begrænset.

Medlemmet antog, at mediernes interesse for Christiansborg som arbejdsplads og de kendte politikere giver politikerhvervet karakter af at være temmelig eksklusivt, selv om det er de færreste af Folketingets 179 medlemmer, som folk kan nævne navnene på (Rasmus Steen Kjærs kapitel viser, at det ikke er alle politikere, der kommer i fjernsynet). Et andet medlem påpegede, at det var hans indtryk, at befolkningen anser politikere for at være en „særlig race“. De ser ud på en bestemt måde, de har en særlig adfærd og kultur på Christiansborg, og de tænker og taler deres eget sprog, som folket ikke behersker. „Politikere sender på en anden frekvens“. Et medlem fortalte, at hun var meget opmærksom på, at det sprog, politikerne taler indbyrdes, er indforstået og fremmed for befolkningen uden for Christiansborg:

Hvis du tager det ordvalg med udenfor, så ... jamen jeg synes, det ville være helt vanvittigt. Der er jo ikke nogen idé i at være politiker, hvis folk ikke forstår, hvad du siger.

De medlemmer af Folketinget, som jeg talte med, var opmærksomme på, at politikernes påklædning, optræden og sprog medvirker til, at det politiske liv får en aura af mystik over sig, og at politikerne synes ualmindelige og utilgængelige. Samtidig havde mange oplevet den generelle holdning blandt borgerne, at politikere er „utroværdige“. En tidligere politiker har fortalt, hvordan han efter at have forladt politik blev en meget efterspurgt foredragsholder om politiske emner. Han oplevede, at folk simpelthen havde større tendens til at tro på, hvad han sagde, end tidligere. Så længe man er i politik, er der mange mennesker, der på forhånd anser én for at være „gennemsnitlig løgnagtig“, mente han, men efter permanent at være trådt ud af politikerrollen følte han sig nærmest udnævnt til „sandhedsvidne“ (*Refleks* DR P1, 2. december 2000). Det ser således ud til at være en udbredt forestil-

ling blandt politikerne, at den optræden, borgerne forbinder med politikerrollen, ikke tilfredsstillende dem, men vækker deres mistillid. Jeg har oplevet medlemmer af Folketinget give „jakkessættet“ skylden for borgernes opfattelse af politikerne som distancerede, utilgængelige og utroværdige. De bebrejdede sig selv, at de over for borgerne havde været for dårlige til at forklare politikken på en forståelig måde. Som et medlem sagde: „Folk ønsker ikke, at der bare kommer et jakkesæt ud“. Politikerne er altså opmærksomme på, at den politikerrolle, som jakkesættet symboliserer, og som underbygger deres autoritet, samtidig undergraver deres troværdighed og legitimitet. Derfor kan man som politiker „ikke nøjes med at være et talende jakkesæt i tv-ruden“, som en kvindelig politiker udtrykte det i et interview. Og jeg har ofte hørt politikere tale om et behov for at „træde ud af jakkesættet“.

UD AF JAKKESÆTTET

Hvordan træder politikerne ud af jakkesættet? Man kan sige, at statsministeren i sin fortælling fra svømmehallens bruserum præsterer den ultimative udtræden. Hans afklædte krop står i diametral modsætning til „magtens krop“. Den er naturlig og levende snarere end en ting. I et interview fortalte et menigt medlem af Folketinget, hvordan hun i sin valgkreds var med til at lave en folder, der informerede om partiet. I folderen var der fotos af de lokale repræsentanter for partiet taget på genkendelige lokale steder, så ingen kunne være i tvivl om, at det var i nærområdet, de befandt sig. Og som hun sagde, så var det ikke formelle billeder af „politikere i jakkesæt“, men de var blevet gjort mere „menneskelige“ med „almindeligt tøj“, og på et enkelt billede var de fotograferet sammen, siddende ved en havn med bare fødder i vandet. Den afklædte krop signalerer noget friskt og løssluppet, befriet fra den bundne og formelle påklædning og holdning, som forventes at være normal for en folketingspolitiker. At træde ud af jakkesættet er således et billede på, at politikereren fjerner sig fra den distancerede politikerrolle ved at optræde „menneskeligt“ og „almindeligt“. Man aflægger sig politikereren til fordel for „mennesket bag“.

„Mennesket bag politikereren“ bliver meget konkret, når vi får præsenteret billeder af en afklædt krop. Vi får en næsten fysisk forvisning om, at der virkelig bag jakkesættet findes et almindeligt menneske. Som symbol på mennesket bag leder den afklædte krop opmærksomheden hen imod en antagelse af „det indre“ som mere sandt og virkeligt end den ydre overflade. Filosofer og antropologer har ofte hævdet, at man i Vesten opererer med en

kulturel forestilling om, at der i mennesket findes en kerne – et indre selv – som er unikt, og som er menneskets autentiske selv. Dette selv *er*. Det kan ikke ændres eller skiftes ud som et led i et strategisk og politisk spil, men det er muligt at optræde mere eller mindre i overensstemmelse med dette selv, som på den måde kan fremstå mere eller mindre skjult eller åbenlyst i spillet. Formuleringen af „mennesket bag“ henviser tydeligt til denne kulturelle forestilling om et autentisk selv. En optræden i rollen som „mennesket bag“ bliver således næsten automatisk opfattet som mere ægte end den politiske rolle. Selv om rollerne i praksis kan være lige iscenesatte. „Ud af jakkesættet“ er hermed et billedligt udtryk for, at det autentiske menneske bag politikernes facade skal afsløres. Dette er borgerne interesserede i, mener politikerne. Et medlem kommenterede denne interesse:

Vi bliver jo beskyldt for de værste ting herinde, ikke? [...]. Altså alene det at fremstå som et menneske er jo en stor ambition. Fordi vi er jo... ja vi spiser jo nærmest vores egne børn, og der er ikke grænser for alle de fortrædeligheder, vi udsætter befolkningen for. Så jeg tror nok, at det derfor er drevet af, at de fleste politikere siger: Nååh jo... der er altså langt inde et eller andet sted også et menneske bag, og det skal folk også have et indtryk af. Og mærkeligt nok kan du sige, det er også typisk det, som folk reagerer på. Det kan folk forbinde med noget, at jeg går til fodbold og drikker fadøl ligesom så mange almindelige mennesker. Jeg sidder ikke kun og nørder den, vel? Det er i høj grad de reaktioner, som jeg møder. Og så kan det være ligegyldigt, om jeg lige har brugt en hundrede timers arbejdsuge på en finanslov.

En fremstilling af „mennesket bag“ skal komme borgernes negative ideer om politikere i møde. Faktisk oplevede dette medlem, at det var lettere at skabe kontakt til borgerne på baggrund af fodbold end ved at diskutere arbejdet med en finanslov. Borgerne reagerede i større grad positivt, hævdede han, på hans understregning af, at han også er et almindeligt menneske og ikke kun en politisk nørd. Et andet medlem fortalte:

Jeg tror, at mennesket bag politikerne betyder mere og mere for vælgerne, fordi der er mange ting, der er vældigt komplicerede og uoverskuelige, hvor jeg tror, mange føler sig lidt magtesløse over for det der politiske system. Og det kan jeg sådan set godt forstå. Vi andre sidder også og river os lidt i håret en gang imellem. Og derfor er det blevet mere og mere vigtigt, at man har tillid til den person. [...]. Jeg tror sådan set, at vi alle sammen kan opstille en hel masse valgløfter, men jeg tror, det er vigtigst for folk at vide, hvad det er, man er lavet af.

Flere folketingsmedlemmer ser ud til at mene, at vælgerne ønsker at få mere at vide om „mennesket bag politikerne“, fordi de har lettere ved at få tillid til personer end til politiske programmerklæringer. De interesserer sig ikke for politik, eller de finder politik for kompliceret. Derfor stemmer vælgerne mere på personer end på politik. Og disse tendenser bliver, som sidstnævnte politiker understreger, bare stærkere og stærkere. Der er altså ikke bare behov for at vise sig som „mennesket bag“ en gang imellem, behovet er stigende.

IND MED TILLIDEN

Etableringen af tillid mellem vælgere og valgte er vigtig for folkestyret, og det er af stor betydning for politikerne, at de virker troværdige i vælgeres øjne. Som den norske antropolog Tian Sørhaug påpeger, er troværdighed ikke noget, man bare har, men noget man må erhverve sig fra andre og holde ved lige. Politikerne skal hele tiden vise sig troværdige gennem symbolske optrædener som dem, vi har set ovenfor. Tillid kræver nemlig erfaringer, der løbende viser, at tilliden er begrundet. Der er altid en potentiel risiko for, at politikerne, når de er blevet valgt, kan trumfe beslutninger igennem og lade hånt om befolkningen. Tillid er på den måde ikke nødvendig for en magtanvendelse på *kortere* sigt, og borgernes frygt for en magtanvendelse uden tillid gødes ofte af politikerne selv. Politiske modstandere fremstilles i offentligheden som „ulve i fåreklæder“, der vil love hvad som helst for at få eller beholde regeringsmagten og derfor skjuler, hvad der reelt vil ske, når de først er kommet til. I sådanne fremstillinger forbindes snyd og bedrag eksplicit med politikerrollen, og frygten for utroværdighed bliver bestyrket af politikerne selv og fremstillet som en meningsfuld frygt. Det samme sker, når politikerne beskylder hinanden for ikke at holde deres valgløfter. Valgløfter er i dag blevet en konkret måleenhed på troværdighed, og hvis borgerne oplever for stor afstand mellem det, politikerne lover, og det, politikerne gør, er det ikke sikkert, de stemmer på dem ved næste valg. På *længere* sigt er magtanvendelsen altså afhængig af tillid, og politikerne skal derfor over for vælgerne løbende sandsynliggøre tillidens berettigelse gennem nogle tydelige tegn, som tilliden kan støtte sig til. Troværdigheden må gives en yderside. Den skal (sand)synliggøres over for vælgerne.

Politiske modstandere forsøger løbende at underminere andre politikeres troværdighed ved at understrege borgernes manglende viden og kontrol. I offentligheden bliver dette at have tillid til en politiker på den måde til en

usikker handling uden garantier. Det stigende behov for at se „personen bag“ kan således til dels være et resultat af politikernes egne optrædere som politikere. Det er nemlig i overvejende grad i politikernes *offentlige* optrædere – der bevidst iscenesættes for borgerne – at beskyldningerne om utroværdighed fremsættes (i kapitel 4 viser Ulla Holm Fadel, hvordan politikernes omgang med hinanden på Christiansborg præges af en langt mere venlig og samarbejdsvillig tone, når de ikke er synlige for offentligheden).

Såvel som magt konkretiseres i kroppen i form af symboler, er kroppen også et vigtigt medium for at kommunikere tegn, som skal virke tillidsvækkende på borgerne. Man hører ofte politikere anvende udtryk, der har forbindelse til kroppen, når de taler om politik. Et folketingsmedlem udtrykte det således:

Altså for mig sidder politik i mellemgulvet. Den dag, man ikke sætter sig ned og bliver hamrende sur over og føler uretfærdighed og alle de der ting, så synes jeg, man skulle holde op.

Andre medlemmer forklarede politik som en „virus“ eller en „bacille“, de var blevet smittet med. Der er her tale om udtryk, der skal vise, at det politiske engagement er meget stærkt. Drivkraften sidder naturligt i kroppen, så der er ingen forstillelse. Kroppen er inficeret af politik. Løn og penge er ikke en tilstrækkelig forklaring på, hvorfor man blev politiker. I den forstand er politik en moralsk sfære, hvor man befinder sig, fordi man har holdninger og visioner. Indlevelse og engagement er en betingelse, der retfærdiggør en plads i politik. Er disse elementer ikke til stede, er politikerens ikke legitim.

Når en politiker bliver spurgt, hvorfor han eller hun gik ind i politik, fortælles der ofte en historie om nogle personlige erfaringer, der satte bevægelse i det politiske engagement. Under en rundvisning for nogle folkeskoleelever på Christiansborg, forklarede et medlem af Folketinget for eksempel sin nuværende politiske drivkraft med oplevelser af fattigdom i barndommen. Ifølge flere medlemmer af Folketinget er fremstillingen af „mennesket bag“ altafgørende for vælgernes oplevelse af troværdighed. Dette ligger i forlængelse af politikernes egne præsentationer af det „indre“ personlige og menneskelige som en troværdig forståelsesramme for de følelser, som politikken bæres frem af. En fremtræden som „mennesket bag“ er med til at give disse følelser en troværdig yderside. Vi skal som borgere og vælgere få tillid til politikerens, når vi bliver vidne til hans eller hendes „indre selv“, noget der ligger under den formelle rolle, som politikerens har påtaget sig i embedsmedfør, men som ikke er blevet ødelagt og korrumperet af denne rolle.

DEN UDISCIPLINEREDE KROP

Det er værd at bemærke, at i modsætning til politikerens, der optræder formelt og kontrolleret, kommer „mennesket bag“ til udtryk gennem det uformelle og ukontrollerede. Politikerens disciplinerede krop modsvares eller udfordres af en udisciplineret krop. Når politikerne mener, at vælgerne har lettere ved at have tillid til mennesket bag, så er det netop det udisciplinerede, de mener, vælgerne skal kunne stole på. Bag den polerede overflade findes noget vildt og utætmet, som er mere tillidsvækkende end politikerens kontrol. Den tidligere statsminister fortalte videre i *Kronsj* (DR P3, 20. maj 2000):

Jeg kan godt forstå, at mange mennesker gerne vil vide, hvem er han egentlig bagved slipset og jakkesættet. Og det synes jeg også, jeg skylder folk et eller andet sted at vise, at jeg er et menneske som alle andre, der er ambitiøs, der er – arbejdsom, som gerne vil gøre mig umage, men som *sandelig også har behov for at slå mig løs indimellem*. [...] Regn med at her er et menneske i al sammensathed, som I kender... hos jer selv [...]. I kan stole på, at her er et menneske, som har tænkt sig at ofre alt, hvad der kan ofres i det politiske liv, for nu at nå de mål, vi har sat os. Men ikke et menneske, du ved, der *kun* tænker på det her hele døgnet rundt og er *en eller anden firkantet mærkelig type*.

Statsministeren garanterer her, at der er noget bagved, som ikke er „firkantet“ og „mærkeligt“. Han tager hermed afstand fra den velsmurte og strømlinede politiker og viser, at han indeholder mere end det og kan andet end det. Hvordan og hvad kan vi så forestille os. Ikke-kontrol og fravær af disciplin er væsentlige elementer i præsentationen af „mennesket bag“ som noget, der er mere autentisk og tillidsvækkende end politikerens formalitet og kontrol. Det er vigtigt at forsikre borgerne om, at der bagved findes et menneske, der er sårbart, der har følelser, som kan handle uovervejede og spontant, og „har behov for at slå sig løs indimellem“. Det kan også tænkes, at den personlige og udisciplinerede krop tydeligere kan skønnes at være fri af politisk strategi og taktik. Her kan man for eksempel tænke på, hvordan statsminister Anders Fogh Rasmussen er blevet kritiseret for netop at være for kontrolleret i sin offentlige optræden. En for stor grad af kontrol vidner nemlig ikke om troværdighed. Politikerens krop kan kun kommunikere et ægte engagement ved at turde bruge sig selv som indsats i den politiske kamp. At sætte noget – sig selv – på spil, vidner om troværdig drivkraft. Det er ikke sådan, at en politiker skal vove sit liv for en sag i bogstavelig forstand, men

han eller hun skal turde gå helt ind i det med risiko for at tabe ansigt. En artikel om fremtidens politikere i et medlemsblad for et politisk parti udtrykker det således:

At være politiker vil sige at turde sætte sin person ind på sagen. Det er ikke uden grund, at troværdighedsmålinger er et stadig mere betydningsfuldt barometer for politisk succes. Og troværdighed har man jo kun i kraft af sin person (*Radikal Dialog*, april 2000).

Der er tydeligvis gnidninger mellem den troværdighed, personen garanterer, og den professionelle rolle, man indtager som politiker. Et kontrolleret og neutralt image er, som vi har set, en forudsætning for at kunne fungere i politikerrollen, for at fremstå som en pålidelig og professionel politiker, som evner at få ting gjort. Samtidig er politikerens kontrollerede facon, netop fordi den er kontrolleret, ikke i overensstemmelse med rollen som „mennesket bag politikeren“. Den er strategisk og følelsesforladt og henviser ikke til den inderlighed og intimitet, som forbindes med „det autentiske indre“, der forventes at drive politikken frem. Det er sværere at forestille sig, at det udisciplinerede kan være et led i en politisk strategi. „Mennesket bag“ er ikke politisk og ikke understøttet eller korrumpet af magt. Det er hermed det personlige, „det indre selv“, der i offentligheden får betydning og garanterer politikerens troværdighed. Mennesket bag låner legitimitet til politikerens.

Således har politikerens to måder at styrke sin troværdighed over for borgeren på: „jakkessættet“ og „mennesket bag“. Autoritet og tillid er lige nødvendige for at opnå troværdighed, men de to kilder hertil modsiger hinanden, og hermed har vi et paradoks i politikerens praksis.

TILLIDEN TIL DET ALMINDELIGE

Oplevelsen af politisk troværdighed er et udtryk for kultur. Fra antropologien ved man, at det i andre kulturer end vor egen kan være andre ting, der har betydning for symboliseringen af politisk troværdighed – for eksempel rigdom, gavmildhed eller familierelationer. I Danmark er „mennesket bag“ et vigtigt politisk symbol, der vidner om troværdighed og vækker tillid. Og dette menneske er kendetegnet ved at være almindeligt. For eksempel fortalte et medlem af Folketinget:

For mig er det vigtigt at vise, at jeg er en *helt almindelig pige*, der er opvokset i en plovfure et eller andet sted, og der stod ikke politiker på skiltet, da jeg lå på fødegangen, vel? Både for at vise, at hvis man vil – jamen så kan man faktisk godt komme til orde, og også at mine dispositioner foregår ud fra helt almindelige dagligdags betragtninger. Jeg skal også handle ind og alle de der ting. For at imødegå lidt af den der kløft mellem *eliten* og folket, ikke? Hvor jeg da godt ved, at formelt så tilhører jeg en eller anden *magtelite*, men jeg føler det ikke sådan. Jeg føler mig ganske *normal*.

Politikeren sætter sig her i forbindelse med et almindeligt liv. Hun påpeger, at hun tager beslutninger på baggrund af dagligdags betragtninger, der også er almindelige, hvilket tilsyneladende er i modstrid med den holdning, at politik er et arbejde og fag, der netop kvalificerer politikerne til at træffe beslutninger på borgernes vegne. Det almindelige er her et udtryk for noget, der ikke er anderledes, og som ikke er elitært. Men det er også et udtryk for noget, der er kendt og nært. Det, som er ukendt og fremmed, kan virke skræmmende og frastødende, slet og ret fordi det er ukendt. Det, vi allerede kender, og dem, der ligner os selv, har vi derimod tillid til. Politikerne må derfor ikke skilte med deres særheder.

Staten nyder legitimitet, fordi den langt hen ad vejen betragtes som en forlængelse af folket. Ifølge grundlovens § 28 skal man være dansk statsborger, have fast bopæl i Danmark og være over 18 år for at kunne stille op som kandidat til Folketinget. Man skal ikke tilhøre en „særlig race“. Folkets repræsentanter skal komme af folket og ikke være fremmede for det. Derfor er mange politikere engagerede i at gøre en sådan samhørighed med folket synlig for på den måde at understøtte deres troværdighed og legitimitet. Her spiller det almindelige en vigtig rolle. Vælgerne skal have oplevelsen af ikke at give magt til nogen, der er anderledes og fremmede. „Mennesket bag“ handler hermed om i nogle situationer at overskride og fjerne grænser mellem borgere og politikere.

Vi har set, at distance mellem politikere og borgere iværksættes symbolsk. På samme måde kan nærhed og lighed med borgerne fremstilles symbolsk på baggrund af stereotype forestillinger om, hvordan almindelige mennesker ser ud, hvad de gør, og hvad de synes om. Det vil sige, at grænser i forholdet mellem politikere og befolkning åbnes og lukkes i forskellige situationer ved hjælp af symboler. Disse symboler er ikke alene adfærd og påklædning, som vi har set det. Det almindelige menneske fremstilles også symbolsk gennem fortællinger fra dagligdagen om situationer uden for politik. Se for eksempel svaret her fra en politiker, der i et radioportræt blev

stillet over for kritik af distancen mellem befolkningen og politikerne på Christiansborg:

[Journalisten]: Anders Fogh, er det ikke et problem for en politiker og nu en statsleder, at du har været på Christiansborg i 23 år og langt væk fra det pulveriserende liv?

[Statsministeren]: Det er sandelig op til én selv. Det behøver ikke at blive et problem, hvis man er meget bevidst om at leve et ganske normalt og almindeligt liv – og det er jeg faktisk meget bevidst om det der. [...]. Man kan jo ikke vide alting selvfølgelig, men det er meget sundt en gang imellem selv at gå på indkøb for eksempel for lige hele tiden at have foden på, hvad koster tingene, og have noget begreb om tingene. Så sent som i går [...] der var jeg nede på containerpladsen med skrald osv. og gik og snakkede lidt med folk dernede. Altså... jeg tror, det er utroligt vigtigt hele tiden at beholde den der forbindelse til det virkelige liv uden for Christiansborg [...] (*Kronsj DR P3*, 2. december 2001).

Almindelige ting som at købe ind og at køre på containerpladsen med skrald bliver her symboler på et almindeligt liv uden for politik. Statsministeren omtaler endda dette som „det virkelige liv“ i modsætning til livet på Christiansborg, som altså i en eller anden forstand skal forstås som „uvirkeligt“. Men som vi har set tidligere, medfører denne slags udmeldinger aldrig med sikkerhed, at politikerens troværdighed øges. Der findes i befolkningen en bevidsthed om, at ligesom man kan påtage sig politiske roller, kan man påtage sig rollen som ægte. I et radioprogram om en politikers personlige optræden bemærkede en politisk kommentator: „han er ikke god til at virke naturlig“ (*Mennesker og medier DR P1*, 5. juni 2001). Når det naturlige virker som dårligt skuespil, er der ikke meget af det autentiske til stede i en optræden, selv om det er dens formål netop at vise det autentiske frem. Statsministerens beskrivelse af livet på Christiansborg som „uvirkeligt“ kan let komme til at virke påtaget, når nu han faktisk vælger at tilbringe store dele af sit liv der. Og udtrykket „en gang imellem selv at gå på indkøb“ kan opfattes som nedladende af mennesker, som selv må „gå på indkøb“ hver dag. Heller ikke almindeligheden kan hermed påkaldes uden risiko. Der foregår et stadig spil om troværdighed, og det kræver dygtighed at vinde dette spil.

Spillet nåede et slags klimaks mod slutningen af interviewet med statsministeren. Journalisten afsluttede sit portræt med at spørge om, hvad de to skulle lave, hvis de skulle tilbringe resten af dagen sammen. Ministeren svarede, at han havde brug for assistance til at rense tagrender og rive blade sam-

men i haven. Bagefter skulle de to cykle en tur i den friske luft. Her er det igen almindelige gøremål på hjemmefronten, som udfylder statsministerens dag. Ikke politiske møder eller middagsaftaler, taler der skal skrives osv. Intet ualmindeligt. Det virker urealistisk – har statsministeren egentlig tid til den slags? Alligevel synes historien i dette tilfælde at bevare sin troværdighed, og det er måske netop almindeligheden i det, der fortælles, som redder fortællingen. De dagligdags gøremål virker så naturlige og konkrete, at vi knap mærker, at de nævnes. Hvorfor skulle statsministeren egentlig ikke også have den slags gøremål og pligter? I fortællingen overskygges ministerens politiske forpligtelser totalt af denne hverdagslighed. Det politiske arbejde træder i baggrunden som noget uvirkeligt. Som om det ikke kan tage så megen tid, som det faktisk gør.

Således lykkes det måske politikeren at bevise, at han har et civilt liv, og at han (derfor) har en fornemmelse af, hvad der sker i hverdagen blandt „almindelige mennesker“. Den ikke-politiske tid, de ikke-politiske beskæftigelser og den ikke-politiske påklædning – kort sagt: det almindelige liv – bliver således garant for en nærhed, som samtidig gør politikeren troværdig.

TILGÆNGELIGHED SIGNALERER LIGHED

Tillid handler også om tilgængelighed. I et magasin kunne man læse følgende udtalelse fra et folketingsmedlem:

Hvis man fortæller om sin rygsækferie, så siger folk: Hun virker ikke så afskrækkende. Hun kan nok hjælpe os med et andet problem [...] (*Etiket*, februar 1999).

En rygsækferie har en signalværdi, og det er politikeren opfattelse, at når folk først får indtryk af, at hun faktisk er et menneske, som kan rejse rundt med en rygsæk, så tør de henvende sig til hende. Borgerne vil være mindre frygtsomme og betragte politikeren som mere tilgængelig, når de får indtryk af „mennesket bag“. Gennem en promovning af „mennesket bag politikeren“ skabes hermed en helt anden oplevelse af tilgængelighed, som borgerne ikke oplever i forbindelse med politikernes formelle optræden. Politikerne oplever tværtimod at blive kritiseret af borgerne for at være utilgængelige. Det er interessant, hvis vi betragter utilgængelighed som tegn på en opfattelse af ikke-lighed.

For at fremstå som lige skal man netop være tilgængelige for hinanden, mener antropologen Marianne Gullestad. I politikernes præsentation af „mennesket bag“ underkommunikeres dét, som adskiller politikere og borgere, mens det, som kan forene dem, trækkes frem. Derved forsøger man at etablere et fællesskab omkring genkendelige hverdagssituationer og pligter som indkøb, havearbejde, en tur på skraldepladsen osv. Når hierarkiske relationer på den måde taktfuldt holdes uden for kommunikationen, kan der skabes en forståelse af ligeværdighed. Denne ligeværdighed hænger i høj grad sammen med understregningen af ikke at være forskellig. Det er dette som også kommunikeres i det hyppigt hørte udsagn om, at politikerne skal „i øjenhøjde med borgerne“ (et forhold der eksemplificeres yderligere i Jakob Hougaards kapitel). Det fungerer som et udtryk for den gode og ligeværdige kommunikation, der betragtes som en forudsætning for tillid mellem vælger og valgte. For at politikerens kan „komme i øjenhøjde“, er der tale om at udligne forskelle mellem politiker og borger. Men siden forskellene faktisk er der, og både borger og politiker ved det, hviler denne udligning altid på et usikkert grundlag. Man må ikke tale hen over hovedet på borgeren, man må ikke placere sig et niveau over eller tale ned til borgeren. Som vi har set, er dette imidlertid ofte vanskeligt at undgå, fordi politikerne faktisk udøver magt over borgerne. Det er borgerne udmærket klare over. Der eksisterer altså indbyggede forståelser af en form for hierarki mellem politiker og borger, men når politikerens spiller rollen som almindelig, benægtes denne afstand, fordi den samtidig opfattes som ødelæggende for tilliden til det politiske system. Heri paradokset.

Mennesket bag politikerens skal optræde uden tydelige tegn på magt, selv om politikerens faktisk har magt. Mennesket er autentisk og frit for politisk spil og strategi, selv om præsentationen af det ægte i sig selv er en politisk strategi. Mennesket skal være kendetegnet af følelser og engagement, selv om politikerens selv føler, at han „lave[r] alle mulige mystiske ting“. På den måde konstrueres „mennesket bag politikerens“ som noget tilforladeligt og anti-politisk, man som borger kan forholde sig til og have tillid til. „Mennesket bag politikerens“ garanterer en menneskelig tillid, som nok står i modsætning til det politiske „jakketsæts“ troværdighed, men som alligevel ofte – paradoksalt – gennem almindelighedens overvældende selvsagthed formår at komplettere og styrke denne.

„Mennesket bag“ optræder som en modsætning til politikerens. Ved at fremvise menneskelighed og almindelighed tager politikerens afstand fra det, de selv opfatter som en folkelig fantasi om politikere, og de gør det for at

vinde folkets tillid. Politikerne er på den måde selv med til at understøtte forestillingerne om politikeres optræden som en potentielt utroværdig overflade. Ikke kun fordi de fremstiller hinanden som utroværdige, men også fordi de i stigende grad over for befolkningen understreger, at det ægte er bagved og skjult og kommer tydeligst frem gennem optræden, der ligger uden for politik og altså som politikerenes modsætning. Med den stigende medieinteresse for de folkevalgtes personlige liv kan det se ud, som om vi er inde i en udvikling, hvor man som borger skal have tillid til politikeren i kraft af hans eller hendes optræden som „anti-politiker“. Dette må i så fald få betydning for politikernes formelle autoritet.

DET NÆRE ER MÅLET, DET PINLIGE ER FAREN – AUTORITETENS DILEMMA

De fleste politikere udtrykker forståelse for, at borgerne ønsker at kende „mennesket bag politikeren“. Samtidig kan flere også beklage den udvikling, interessen for det personlige fører med sig. Et medlem sagde ligefrem: „Jeg vil gerne være en kendt politiker, men en anonym person“. Hun betragtede tendensen i politik som mere og mere „amerikaniseret“. Der kommer mere fokus på, hvad politikerne gjorde for 20 år siden, hvor mange børn de har, og hvad de laver i fritiden, mens de politiske resultater, som medlemmet betragtede som det afgørende, træder i baggrunden. Hun gav udtryk for den holdning, at det ikke må blive relevant for bedømmelsen af en politiker, hvordan man har indrettet sig i privatlivet, fordi politikerenes personlige livsførelse dybest set intet har at gøre med politik. Et andet medlem af Folketinget sagde i den forbindelse:

Altså det skal være mig, man vælger, eller mig, man lader være med at vælge, ikke? Men det skal ikke være privatpersonen. Det skal ikke være det der med: Det er hende der, som lever i et så hyggeligt ægteskab ... det gider jeg ikke, vel? *Den* person skal det ikke være, det skal være politikeren, ikke?

Medlemmet ønskede, at vælgerne skulle stemme på hende i rollen som *politiker*. Hermed gav hun udtryk for den mening, at hendes berettigelse i politik gerne skulle anerkendes af vælgerne som noget, der ligger inden for hendes rolle som politiker, men uden for det strengt personlige. Medlemmet prøver at basere sin politiske autoritet på en saglighed, der ikke har noget at

gøre med det almindelige liv, som hun fører uden for politik. Hun forudsætter, at det er muligt i Folketinget, at opretholde en saglig og objektiv debat, som henter sin legitimitet uden for det personlige. Det er tilsyneladende heller ikke velset blandt politikerne at have det rygte, at man er blevet valgt, fordi man brugte sin familie, eller som et medlem udtrykte det „stikker sit spædbarn op i snotten på kameraerne“. Det borger ikke for politisk seriøsitet. I denne situation er sagligheden på Christiansborg og den personlige profilering gennem medierne til befolkningen ikke i overensstemmelse med hinanden. Nærmest tværtimod.

Politikerne føler, at der er et behov for at „træde ud af jakkesættet“ for at udtrykke tilgængelighed, nærvær og ligeværdighed med borgerne. Men som politikerens Lone Dybkjær siger det: „Det nære er målet, men det pinlige er faren“ (Dybkjær, 1998: 63). Blandt medlemmer af Folketinget er der en bevidsthed om, at man i sine bestræbelser for at komme befolkningen i møde ikke må gå over en usynlig grænse og dermed i samme situation komme til at nedgøre politikens autoritet. Et medlem af Folketinget forklarede, at „holdning ikke må blive underholdning“. Befolkningen må ikke miste respekten for Christiansborg og de politikere, der befinder sig derinde. I et underholdningsprogram i tv om politik i forbindelse med unges alkoholvaner, kunne man opleve et medlem af Folketinget indtage en *bodytequila* på en central gang på Christiansborg (*Indefra* DR2, 26. januar 1999). Programets værter lagde op til, at medlemmerne af Folketinget netop skulle prøve denne drink for at få et indtryk af den virkelighed, unge lever i. Den pågældende politikers optræden kan således forklares som netop et forsøg på at minimere afstanden mellem sig selv og borgerne. Men her blev grænsen mellem det nære og det pinlige overskredet.

Reaktionerne på episoden var stærke. „Et folketingsmedlem, der slikker salt af en showdanserindes bare bryster, er et upassende syn på Christiansborg“, kommenterede en folketingskollega begivenheden til *Berlingske Tidende* (22. januar 1999). „Det enkelte medlem bestemmer selv, i hvor høj grad han ønsker at gå ind i underholdningsbranchen, men det bør ikke ske på Christiansborg“. Kollegaen reagerede tydeligvis på, at den syndende politiker trådte uden for, hvad man kan tillade sig i rollen som politiker på Christiansborg. Denne sag blev derfor ikke kun markant, fordi den påpegede noget seksuelt mellem en mandlig politiker og en kvindelig showdanser, men fordi den foregik i det forkerte rum, nemlig på Christiansborg, og rollerne som politiker og almindeligt menneske derfor blev blandet sammen på en

uværdig og farlig vis. Offentlig optræden som „mennesket bag“ foregår, som vi har set, på andre scener og gerne på tidspunkter, der ikke er karakteriseret som politiske. Grænsen mellem disse positioner skal åbenlyst opretholdes af politikerne, når de optræder som politikere. På den anden side kan man opleve, at det i visse situationer faktisk giver politikerne en større handlefrihed og et større bevægelsesrum at påkalde sig menneskelighed i forhold til den formfaste og tingslige optræden som politiker. Politikerne kan for eksempel redde sig ud af situationer ved at sige undskyld og henvise til, at det er menneskeligt at fejle. Menneskeligheden kan på den måde „redde“ politikerne fra situationer, uden at vedkommende helt mister sin autoritet.

BALANCE OG GRÆNSEVOGTNING

Folketingsmedlemmernes brug af rollerne som henholdsvis politiker og „mennesket bag politiker“ er altså et kompliceret og modsætningsfyldt spil. Faldgruberne er mange og selv i et relativt stabilt politisk system som det danske, er det politiske billede i konstant ændring. Flere politikere beretter om, hvordan grænserne for uacceptabel sammenblanding af det politiske og det personlige hele tiden flytter sig.

Ligesom den symbolske grænse mellem politikere og borgere kan være en hindring for politikernes troværdighed, frygter politikerne også en total udligning af grænsen. Det vil kunne føre til, at deres professionelle autoritet over for befolkningen bliver ødelagt. Den er nemlig afhængig af borgernes tro på, at politikerne faktisk er i besiddelse af en seriøs indsigt og har sagkundskab og professionalismisme nok til at handle som lovet. Over for borgerne kan politikerne derfor ikke fremstå som helt uden magt, sådan som de ellers fremstiller sig selv i deres optræden som almindelige mennesker. Hvervet som politiker bliver dermed præget af en svær balancegang mellem en nødvendig optræden som saglig og professionel autoritet og en optræden som almindeligt og nærværende menneske. En udjævning eller en forkert overskridelse af grænsen mellem de to positioner er ødelæggende. Et medlem funderede over dette dilemma således:

Jeg har en holdning om, at mit privatliv kommer ikke andre ved – og mit hjem – der er aldrig nogen journalister, der er hjemme ved mig. Det vil sige, at hvis jeg skal være med sådan nogle steder [steder der ikke er karakteriseret af politik], så handler det om, at jeg kan sige noget politisk. [...], men på den anden side... tror jeg også, at det er vigtigt, at man ikke er alt

for fin. Altså det er noget med at finde en balance. Jeg har det sådan, at jeg har været med i de dameblade, jeg skal være med i uden at sige noget politisk nu. Men på den anden side er det også vigtigt at vise, at jeg er et ganske almindeligt menneske.

Politikeren modsiger næsten sig selv i sine overvejelser, og det bevidner den svære kunst, det er at bevare den politiske autoritet og stadigvæk være „almindelig“ og ikke „for fin“. Blandt flere af medlemmerne på Christiansborg er det tydeligvis også et tegn på politisk værdighed at afslå journalistbesøg i det private hjem og nægte, at der bliver taget billeder af børnene. Men som vi har set det tidligere, hævder politikerne selv, at de i stigende grad søger at legitimere sig ved at manifestere sig som personer. De begrunder denne praksis i en forestilling om, at vælgerne ikke skelner mellem politiker og person på samme måde, som de selv gør. I politikernes øjne står det anti-politiske hos vælgerne i højere og højere grad som garant for det politiske.

Det betyder igen, at der er en øget efterspørgsel efter informationer om politikernes udenomspolitiske liv. Flere politikere gav udtryk for, at de nogle gange følte sig personligt udstillet i pressen. En af dem sagde:

Jeg synes, det er problematisk, at grænsen for hvornår politikere skal være pauseklovne, den bliver hele tiden rykket. Og så er der nogle ting, jeg bare ikke vil være med til. Men det er svært at sætte grænsen, fordi – man skal heller ikke tage sig selv for højtideligt. Jeg kan godt forstå, folk også gerne vil vide noget om den *person*, de stemmer på, fordi man betror jo personen, at du skal varetage min stemme i fire år, og derfor vil man gerne kende personen bag. Men det kan bare heller ikke passe, at vi skal krænge den inderste sjæl ud – altså – vi må vel også for guds skyld bare have lidt privatliv?

Der er altså samtidig et ønske fra politikernes side om at opretholde en grænse mellem det politiske og det personlige for at bevare politikens saglighed og den autoritet, der følger med deres erhverv. Folkets repræsentanter er hermed ude i en balancegang mellem to positioner: De skal være professionelle, men de skal også være menneskelige. Det må ikke blive for intimt og usagligt, og det må heller ikke blive for koldt og distanceret.

Flere medlemmer forklarer, hvordan de for at løse problemet bevidst sætter tydelige grænser op omkring det private, det de ikke ønsker nogen offentlighed omkring. Det private bliver ofte symboliseret ved det private hjem, hvor

det personlige, der ikke skal have offentlighed, kan udfolde sig. Politikerne oplever sig som tvunget til hele tiden at skulle beskytte deres muligheder for at kunne trække sig tilbage til et privat rum og kontrollere den fremstilling af det personlige, som bliver offentliggjort. Det personlige, som offentligheden får kendskab til som „mennesket bag politikeren“, er, som vi har set, udvalgt til at komplettere og nærmest *fuldbyrde* den politiske rolle.

DET PERSONLIGE SOM POLITISK ROLLE

At „træde ud af jakkesættet“ og vise „mennesket bag politikeren“ handler i politikernes øjne om at komme borgernes ønsker i møde, fordi det er lettere for dem at fatte tillid til en person end til en politiker. Det er således umiddelbart politikernes forestillinger og erfaringer med vælgerne, der driver dem til at optræde på bestemte måder for i sidste instans at opnå det, der skal til for at sikre deres genvalg. Politikerne har på den måde interesse i at optræde personligt og nærme sig befolkningen ved at fremme signaler om det almindelige og ligestillede menneske. Under en samtale om, hvad det betyder for politikernes arbejde, forklarede en politiker følgende:

De [vælgerne] er interesserede i at kende personen bag politikerens, om jeg så må sige, ikke? Det spiller en vis rolle, er min vurdering. [...] vi kommer jo til at forholde os til det, ikke? Altså, hvis du slår op på min hjemmeside, så vil du se [...] et billede. Og det sender i virkeligheden to budskaber. Også med teksten. Det ene ... det er familien. Og det andet er at... det sender sådan et billede af en økologisk indsats. Og det er da bevidst, at det er lagt ind, ikke? Og velovervejet. Og teksten er til det. Det er jo ikke sådan noget tilfældigt, der er på min hjemmeside vel, altså (latter). Det er klart, at når man tror, at det er sådan noget, vælgerne lægger vægt på, så er det også noget, der bliver lagt ind i det politiske billede, man gerne vil skabe af sig selv. Og det er jo det, der foregår.

Medlemmet betragtede offentliggørelsen af det personlige og udenoms-politiske som en velovervejet del af det politiske arbejde. Han har samlet både politiske og personlige informationer i et billede, der er lagt ud på den personlige hjemmeside på internettet. Oplysningerne om „mennesket bag“ bliver på den måde bevidst inddraget i den politiske profil. Det personlige image kaster et andet lys på politikerens, der synes at pege dybere på noget egentligt sandt og ægte: det autentiske selv. Hvis politik over for vælgerne handler om følelser og engagement, skal vælgeren stemme på en person, der

føler det samme eller har den samme forbitrelse over noget. Derfor er det vigtigt for politikerne at kommunikere følelser og samtidig skabe den aura af ægthed, som er nødvendig. Vælgerne skal kunne tro på, at de beskeder, der afsendes, er troværdige. Det er her, det personlige og menneskelige bliver relevant. Fordi det netop over for vælgeren garanterer denne ægthed.

Når politikerne på den måde handler i overensstemmelse med, hvad de tror, vælgerne ønsker, har det imidlertid samtidig nogle utilsigtede konsekvenser. Det bidrager til at fastholde nogle forestillinger om politikere som utroværdige, fordi politikerne for at fremstå troværdige tager kraftigt afstand fra den funktion og rolle, som de egentlig forsøger at vinde troværdighed og dermed legitimitet til. Dette er med til at gøre mistilliden til politikere acceptabel og begrundet – et forhold der beskrives og analyseres på en anden måde i Ulla Holm Fadels kapitel. Derudover kan den performance, der netop skulle iværksætte troværdighed, risikere at blive dybt utroværdig. Når „mennesket bag“, der i den kulturelle forståelse er fri af politik, tydeligvis inddrages i et politisk spil, er der ikke længere noget tilbage at tro på. Forestillingen mister sin autenticitet. Der er ikke længere noget, der ligger uden for det politiske felt, som kan garantere den politiske troværdighed, som netop karakteriseres ved at være anti-politisk.

E P I L O G

Elektroniske medier har fået større betydning for formidling af politikken. Kommunikationsrådgivere har fundet vej til Christiansborg, og begreber som „image-building“ og „spindoctor“ er trængt ind i det danske sprog. Det er sket med bevidstheden om, at politikere gennem sprog, symbolik og særlig iscenesat optræden kan skabe positive billeder af, hvem de „i virkeligheden“ er og dermed opnå sympati hos befolkningen.

Jeg deltog i et aftenskolekursus, hvor vi ved en tilfældighed kom til at tale om den tidligere statsminister. En kursist fortalte om et talkshow i tv, hvor hun havde oplevet statsministeren fortælle om en stor sorg i sit liv. Som kursisten udtrykte det, „læssede han sit private liv ud“. Det havde gjort indtryk på hende. Hun syntes, det var flot, at han sådan kunne stå offentligt frem, men som hun bittert noterede sig: „så scorer han sikkert nogle stemmer på det“.

NOTE

- 1 I skrivende stund får medlemmer bosat i Danmark et grundvederlag på 491.418 kr. om året plus et skattefrit årligt omkostningstillæg på 47.628 kr.

LITTERATUR

- Arcand, Bernard (1997). „Blufærdighedens magt, Magtens blufærdighed. Prins Henriks nøgenbilleder“. *Tidsskriftet Antropologi*, 35-36: 25-38.
- Barth, Frederik (ed.) (1969). *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bordum, Anders & Søren Wenneberg (2001). *Det handler om tillid*. København: Samfundslitteratur.
- Dybkjær, Lone (1998). *Udenfor Talerækken. På tomandshånd med en moderne politiker. Samtaler med Kresten Schultz Jørgensen*. København: Gyldendal.
- Gullestad, Marianne (1989). „Small Facts and Large Issues. The Anthropology of Contemporary Scandinavian Society“. *Annual Review of Anthropology*, 18: 71-93.
- Krogstad, Anne (1999). *Image i politikken. Visuelle og retoriske virkemidler*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Lien, Marianne, Hilde Lidén & Halvard Vike (2001). *Likhetens Paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sørhaug, Tian (2001). *Om ledelse. Magt og tillid i moderne organisationer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sørhaug, Tian (1996). *Fornuftens fantasier. Antropologiske essays om moderne livsformer*. Oslo: Universitetsforlaget.

IKKE ENHVER HØNE,
DER KAGLER,
LÆGGER ET ÆG

POLITIKEREN PÅ SCENEN

JAKOB HOUGAARD

I det foregående kapitel har vi set, hvordan politikere søger at fremstå som almindelige mennesker i offentligheden. Når folkets repræsentanter optræder på denne måde, nedtoner de deres rolle og magt som politikere. I en vis forstand bliver deres optræden dermed en løgn, selv om det ikke behøver at være bevidst. Tværtimod er formålet netop at formidle oprigtighed. Når politikeren fremstår som almindeligt menneske, er der således ikke tale om en total og bevidst iscenesættelse på samme måde som under visse andre omstændigheder. Folkets repræsentanter har nemlig også et andet offentligt ansigt, i hvilket de fremstår helt eksplicit som politikere. Det er dette mere offentlige politikeransigt, vi nu skal se nærmere på. Antropologen følger her, hvordan det skifter og accentueres i særlige situationer, som når hverdagspolitikeren går i valgkamp. Da kommer det iscenesatte eller det performative, som antropologer ynder at kalde det, tydeligt frem. Iscenesættelser og performance får en særlig rolle at spille og bidrager til forståelsen af den opdeling i to virkeligheder, en virkelighed inden for Christiansborg og en anden udenfor, som vil blive analyseret nærmere i kapitel 4.

Når folketingsmedlemmer bliver bedt om at beskrive, hvordan deres tilværelse former sig som folkevalgte, så indleder de gerne med det daglige arbejde med love og mødeaktiviteter, som finder sted på Christiansborg. Et medlem fortalte mig på et tidspunkt, at „folk har ingen anelse om, hvor meget der foregår inden for Christiansborgs tykke mure“. Når politikere derimod bliver spurgt om de mål og idealer, de søger at virkeliggøre gennem deres politikerrolle, så lægger de vægt på betydningen af at skabe debat, bevidstgøre og oplyse. Selv om det parlamentariske arbejde fylder meget i folketingsmedlemmernes dagligdag, er der nemlig et ret så tidskrævende og væsentligt arbejde, som går ud på at være „folkelig“ eller på at „møde vælgerne“. Politologen Torben K. Jensens undersøgelser af politikeres arbejdsvilkår har vist, at betydningen af „god politik“ i danske politikeres selvforståelse handler om at have en god dømmekraft, om at være saglig, og om at

politik grundlæggende bør være baseret på „udførelsen af en omfattende situationsbunden fornuft“. Spørgsmålet er, hvordan disse målsætninger og idealer for „god politik“ ser ud i praksis, når man betragter den måde, hvorpå politikerne har kontakt med befolkningen – i dagligdagen og i forbindelse med valgkampe.

Når det er interessant at se på, hvordan politikerne er „folkelige“ i praksis, hænger det blandt andet sammen med et faktum, som vil blive diskuteret nærmere i næste kapitel, nemlig at mange folketingsmedlemmer oplever, at der eksisterer en for stor afstand mellem befolkningen og de folkevalgte. I fjernsynet hører man gang på gang politikere fortælle, at de dårlige meningsmålinger skyldes, at politikerne ikke har været gode nok til at „nå ud til vælgerne“. Da befolkningen stemte nej til euroen, lød mantraet fra både ledende og menige politikere, at „vi skal være bedre til at forklare vores politik“. Denne afstand til vælgerne er også et tema, som tages op, når folketingsmedlemmerne bliver bedt om at kommentere et valgnederlag, eller når de skal forklare resultatet af en vælgerundersøgelse fra Gallup. Afstanden mellem politikere og befolkning bliver i disse sammenhænge udlagt som et spørgsmål om manglende kommunikation, idet politikerne efterlyser mere dialog med vælgergruppen. En vending, som jeg har hørt mange politikere gentage ofte i slige offentlige selvransagelser, er, at der er brug for „en bred offentlig debat“ i befolkningen; en debat om de politiske beslutninger i samfundet.

Når politikerne vælger at pålægge sig selv ansvaret for at skabe bedre dialog med vælgerne, så skyldes det, at politikere er nødt til at „levere varen“, som flere medlemmer har udtrykt det. At „levere varen“ betyder blandt andet, at politikerne skal opnå politiske resultater i det parlamentariske arbejde i Folketinget, men det betyder mere end det. For at få succes skal politikerne kunne fremstå som succesfuld i medierne og offentligheden, og det har meget at gøre med at være „folkelig“. Et folketingsmedlem, jeg snakkede med, gav mig et eksempel på, hvad det vil sige at være folkelig. Han roste en ældre politiker fra sit lokalområde i Jylland, som netop var gået af fra et hverv som borgmester gennem mange år: „Han kunne virkelig tale med både høj og lav [...] Han kunne nå ud til Maren i Kjæret“. Blandt andet fortalte medlemmet, at når en borger skrev et læserbrev i avisen, så ringede den pågældende borgmester personligt til vedkommende for at diskutere sagen, hvilket medlemmet fremhævede som noget absolut positivt. Det var et eksempel på „en folkelig politiker“ – en politiker, forklarede medlemmet, „som er jævnbyrdig“ og „på bølgelængde“ med vælgerne.

At fremstå som „folkelig“ må imidlertid forstås i en noget anden betydning end den optræden som „almindelig“, der blev drøftet i kapitel 2. Den „almindelige“ politiker er et familie- og fritidsdyr, frikoblet fra politikken. Den „folkelige“ politiker er derimod på job. Han eller hun er – og fremstår eksplicit – *som politiker*, men er politiker, så „folk kan forstå det“. Politiker i og for offentligheden.

DEN FOLKELIGE OPTRÆDEN

For at fremstå som folkelig skal en politiker „være i øjenhøjde med vælgerne“ og også gerne „kunne snakke med manden på gulvet“. Dette er idealet. Men folketingspolitikere kommer ofte til kort i forhold til dette ideal. Da tales der bekymret om, at „vi skal være bedre til at få fat på vælgerne“ eller til at „møde folk der, hvor de er“ – det vil sige ude i samfundet. Det at være „folkelig“ er ikke noget nyt i dansk politik, det bygger på grundlæggende forestillinger i dansk (og vel også nordisk) politisk kultur om værdien af en jævnbyrdig relation mellem vælgere og politikere. Meget tyder på, at folkeligheden er et ideal, mange politikere ærligt tror på og søger at efterleve. Ikke desto mindre, og uanset hvor oprigtigt man bekender sig til idealet, så må det alligevel formidles til vælgerne, så de kan forstå, hvor oprigtig man er. Der må iscenesættes en performance, for at bruge et begreb, som har fået stor udbredelse i antropologien i de senere år.

Begrebet performance har sit udpring i antropologen Victor Turner og sociologen Erving Goffmans arbejder. Der er særligt to træk ved dette begreb, som interesserer os her. For det første det, at en performance er en optræden, en iscenesættelse og samtidig et optrin, i den forstand at det kommunikerer med mere end det talte sprog. Det omfatter påklædning, fysisk placering i rummet og kropssprog, og nok så vigtigt omfatter det omgivelserne; i den sammenhæng, vi beskæftiger os med her, ikke mindst, hvilke andre mennesker politikeren omgiver sig med. En performance er derfor en slags total-optrin, som samtidig med at det er en optræden, kræver indlevelse og engagement hos politikeren. For det andet er en performance altid en optræden for et publikum. Det medfører en særlig selvbevidsthed hos politikeren, der både skal udtrykke sig med oprigtighed og engagement – „tale fra hjertet“ – og følge med i, hvordan publikum reagerer på hans udtryk. Gennem en sådan performance, som stiller krav, der dybest set strider mod hinanden, skal politikeren markere sig som jævnbyrdig, ægte, vedkommende og frem for alt i kontakt med befolkningen. Evnen til at optræde „folkeligt“

giver politikerne anseelse og respekt blandt andre politikere og er en vigtig forudsætning for at opnå politisk succes.

Et vigtigt led i den folkelige performance er, ifølge folketingspolitikerne selv, forpligtelsen til at lytte til, hvad vælgerne mener. Jeg har aldrig mødt en politiker, som ikke var parat til at lytte.

På et tidspunkt modtog et folketingsmedlem en henvendelse fra et ældre ægtepar, som gerne ville have hjælp, fordi de var blevet bedt om at flytte fra deres sommerhus. Huset tjente som helårsbeboelse for parret, men det mente kommunen var ulovligt. Ægteparret blev inviteret til et møde på folketingsmedlemmets kontor, hvor medlemmet fortalte om den overordnede politik og lovede at stille et uddybende spørgsmål til myndighederne. Da parret var gået igen, slog medlemmet ud med armene og sagde: „Herregud, hvor er det synd for dem“, og efterfulgte dette med bemærkningen: „Jeg har i det mindste lyttet til dem“.

Et andet eksempel på politikernes forpligtelse til at lytte til vælgerne er initiativet med de såkaldte folkehøringer i sommeren 2001. Høringerne kan ses som et forsøg på at opfylde det behov for „positive erfaringer med vælgerne“, som uddybes i kapitel 4. Idéen med høringerne var groft sagt, at regeringen og politikerne skulle lære at tie stille og lytte, mens repræsentanter for borgerne skulle fortælle, hvad de mente inden for fire udvalgte politiske problemstillinger, herunder sygehuspolitikken, som var meget diskuteret i medierne. Selv om politikerne begrundede initiativet med folkehøringer ud fra et ønske om „dialog“, som jo betyder, at man udveksler synspunkter, så var høringerne paradoksalt nok mest en form for envejskommunikation, fordi de som nævnt gik ud på, at vælgerne talte, mens politikerne holdt mund. I tv-transmissionerne fra folkehøringerne kunne man gentagne gange se regering og statsminister bænket på tilhørrækkerne, og det fremgik tydeligt, at de sad der for at lytte. Folkehøringerne var en storstilet iscenesættelse af politikernes forpligtelse til at lytte.

Selv om politikerne åbenlyst påtager sig ansvaret for den manglende kommunikation ved at fastslå, at det er politikerne, som skal være bedre til at lytte til vælgerne, så bruger folketingspolitikerne generelt temmelig megen tid på at markere sig, skrive debatindlæg og i det hele taget sige, hvad de mener. Det er derfor interessant, at det omvendte argument, nemlig at vælgerne burde være bedre til at lytte til politikerne, ikke bliver fremført af politikerne offentligt. Bag kulisserne på Christiansborg er dette imidlertid et hyppigt gentaget synspunkt, hvilket også vil blive uddybet i næste kapitel. I lighed med de to andre antropologer, som har gjort feltarbejde blandt folketingspo-

litikere, har jeg ofte mødt folketingsmedlemmer, som har fortalt, at de slet ikke føler, at vælgerne interesserer sig nok for det, som politikerne laver eller har at sige om en række politiske sager. Mens man i den offentlige debat jævnligt støder på det synspunkt, at det er svært at råbe politikerne op, så mener flere af politikerne omvendt, når de ikke udtaler sig offentligt, at det er svært at råbe befolkningen op. Et folketingsmedlem, som var meget optaget af at få indført nye regler for bestemte sprøjtegifte i landbruget, fortalte mig, at dette nok aldrig ville blive en „folkesag“. Sådanne frustrationer er udbredte, men de er svære at diskutere, for folketingspolitikere deler tilsyneladende også den forståelse, at man ikke må stille for høje krav eller have for skrappe forventninger til vælgerne. Et folketingsmedlem fortalte mig under valgkampen, at hvis der var en ting, som man aldrig måtte gøre, så var det at skælde vælgerne ud eller kritisere dem for ikke at sætte sig ind i sagerne. Hvis vælgerne ikke forstår, hvad politikerne siger, så er det politikerne, som er nødt til at blive bedre til at forklare, hvad de mener. Inden for butiksverdenen har man et slogan, som hedder „kunden har altid ret“, og den offentlige relationen mellem politikere og vælgere synes at forme sig tilsvarende.

POLITIK TIL HVERDAG

For at komme en forståelse af politikernes folkelige „performance“ i forhold til vælgerne nærmere, er det relevant at se på, hvordan folketingspolitikernes kontakt til vælgerne former sig i den daglige praksis. Folketingsmedlemmerne er i dagligdagen med i et hav af konferencer, seminarer, bestyrelsesmøder, rådsmøder, kommissioner, udvalgsmøder og andre politiske aktiviteter, som afholdes for et større eller mindre publikum mange steder i Danmark. Mange af disse møder og aktiviteter knytter sig tæt til det parlamentariske arbejde i Folketinget og involverer kun en snæver kreds af vælgere. Men folketingsmedlemmerne inviteres også til møder med arbejdspladser, foreninger og andre mere „folkelige“ forsamlinger, ligesom der er en række tilbagevendende begivenheder i løbet af et år, som for eksempel 1. maj og grundlovsdag, hvor folketingsmedlemmerne deltager i arrangementer i partiorganisationen og møder vælgerne, eksempelvis ved at stille op på lokale kræmmermarkeder. Dette er aktiviteter, som folketingsmedlemmerne typisk bliver inviteret til at deltage i. Mine observationer af folketingspolitikernes dagligdag viser imidlertid, at det udadrettede arbejde i forhold til vælgerne, som på trods af at politikerne omtaler det som ret

vigtigt, i højere grad finder sted indenfor på Christiansborg og sideløbende med det parlamentariske lovarbejde end uden for „de tykke mure“. I det hele taget er der en tendens til, at folketingsmedlemmerne kun i meget begrænset omfang selv opsøger vælgerne i dagligdagen.

En af de „folkelige“ aktiviteter, som folketingsmedlemmerne gerne stiller op til i dagligdagen, er rundvisninger i Folketinget. Hvert år rundvises der over 100.000 mennesker på Christiansborg, og mange af rundvisningerne foretages af medlemmerne selv. Disse fremvisninger af rammerne for det repræsentative demokrati foretages typisk af folketingsmedlemmer fra det lokalområde, som gæsterne kommer fra. Et medlem fortalte mig, at rundvisningerne var „vælgerpleje“, og jeg fik at vide, at nogle medlemmer laver så mange rundvisninger, at det efter sigende skulle bidrage mærkbart til antallet af personlige stemmer ved folketingsvalget. De medlemmer, jeg arbejdede for, gjorde meget ud af, at der skulle tages „grubebilleder“ af de besøgende og medlemmet. Billedet blev efterfølgende lagt ud på medlemmernes hjemmeside og sendt til den lokale avis hjemme i valgkredsen. Lokalavisen bragte ofte billedet med en omtale af besøget.

Folketingsmedlemmerne bruger også megen tid på at møde repræsentanter for organisationer og virksomheder eller enkeltpersoner, som henvender sig med spørgsmål eller problemer. Henvendelserne kan eksempelvis dreje sig om helt konkrete problemer, som folk kæmper med i forhold til myndighederne, som i eksemplet med det ældre ægtepar, jeg var inde på tidligere. Det kan også være problemer med et patent til en opfindelse, en klagesag, spørgsmål i forbindelse med en gymnasieopgave og meget andet. Det folketingsmedlem, jeg arbejdede for under mit feltarbejde på Christiansborg, fik i en periode henvendelser flere gange om ugen fra en mand, som hævdede at have opfundet en spraydåse, der ikke kunne bruges til graffiti. Mange af disse henvendelser bliver ekspederet videre til de myndigheder, som normalt tager sig af sådanne sager. Men nogle henvendelser kan føre til, at der bliver arrangeret et møde med politikerne, for de fleste af folketingsmedlemmerne mener selv, at det er helt naturligt, at borgerne kan henvende sig – og mange medlemmer bruger ret megen tid på at besvare eller reagere på henvendelser. Men selv om en folketingspolitiker lytter eller reagerer på en henvendelse fra en borger, så er det slet ikke sikkert, at politikerens faktisk kan hjælpe og være med til at finde en løsning på problemet. Alligevel kan mødet tjene nogle formål set fra politikerens synsvinkel. Det er følgende historie et eksempel på.

I sensommeren 2001 blev et folketingsmedlem kontaktet af en lokal tv-station fra Nordjylland og bedt om at møde op i studiet for at kommentere

en tragisk sag. Det drejede sig om en fiskeskipper, som på grund af en arbejdsulykke var kommet i en alvorlig økonomisk klemme. Arbejdsulykken betød nemlig, at han ikke længere kunne fiske, og derfor heller ikke var i stand til at betale afdrag på sin gæld til Fiskeribanken. Det ville i sidste ende betyde tvangsauktion over kutteren. Folketingsmedlemmet indvilgede i at kommentere sagen i tv, men han forbeholdt sig lidt tid til at sætte sig ind i den lovmæssige baggrund og indhente oplysninger om sagen. Baggrunden for sagen viste sig at være, at Fødevareministeriet allerede havde givet et svar til fiskeskipperen om, at mulighederne for at yde hjælp var meget begrænsede efter de gældende regler. Allerede af tidsmæssige årsager var det ifølge ministeriet umuligt at hjælpe fiskeren. Medlemmet kontaktede derefter Fiskeribanken, som antydede, at tvangsauktion nok var den eneste mulige udgang på sagen. Sagen viste sig altså at være ikke kun tragisk, men uløselig. Efter at have brugt lang tid på at fordybe sig i baggrunden lagde folketingsmedlemmet disse kendsgerninger frem for studieværten fra tv-stationen. Efter at have tænkt lidt over situationen meddelte studieværten, at han havde mistet interessen for historien, og at den var blevet droppet. Så vidt så godt. Men to dage efter blev indslaget alligevel bragt i tv. Til folketingsmedlemmets store forbløffelse viste det sig, at tv-stationen havde fået et andet folketingsmedlem til at udtale sig om sagen. Dette andet folketingsmedlem udtalte sin store støtte til fiskeskipperen og lovede at hjælpe ham og at tage sagen op politisk. Folketingsmedlemmet var efterfølgende meget utilfreds:

Tv-stationen fik det positive indslag, som de åbenbart gik efter. Jeg kunne ikke levere varen – kun nogle triste kendsgerninger – og så var jeg jo ikke særlig interessant.

Selvfølger ville han også gøre, hvad han kunne for at hjælpe fiskeren, men, forklarede medlemmet, han havde „været så tåbelig at sætte sig ind i sagen“. Efter at have fortalt mig om denne episode satte folketingsmedlemmet sig ned på sin stol, trak opgivende på skuldrene og sagde: „Jeg bliver altså aldrig en rigtig politiker“.

Eksemplet antyder, at der blandt folketingsmedlemmerne findes en bestemt forståelse af, hvad det vil sige „at levere varen“ og være „en rigtig politiker“, når der skal optrædes i offentligheden. Denne forståelse indebærer, at en „rigtig, folkelig politiker“ er en politiker, som ikke kun lytter, men også udviser handlekraft. Eksemplet illustrerer imidlertid også, at der er forskel på at udvise handlekraft og faktisk levere handling. Selv om den ulykke-

lige fiskeskipper efter alt at dømme kan se i vejviseren efter den ønskede hjælp, og kutteren vil ryge på tvangsauktion, så kan politikeren åbenbart nøjes med at sende signalet om handling, når det sker i tv. For dette er samtidig et signal om, at politikeren har „lyttet“ til en borger, og derved bliver det et led i en performance over for offentligheden – en optræden, som politikere er meget bevidste om. Omvendt gælder der andre forståelser om, hvad „god politik“ vil sige, når folketingsmedlemmerne orienterer sig i forhold til lovarbejdet i Folketinget. Hvis spørgsmålet om hjælpen til den betrængte fisker var blevet taget op i Folketingets fødevareudvalg, så havde folketingsmedlemmet og udvalget været nødt til at forholde sig objektivt og sagligt til en løsning inden for rammerne af de love, som Folketinget selv har vedtaget på området. Eksemplet illustrerer videre, at folketingsmedlemmerne står i et dilemma, når de på den ene side skal forsøge at leve op til vælgerens forventninger i form af folkelig performance og handlekraft udadtil, mens de på den anden side skal være saglige og objektive i forhold til, hvad der er muligt inden for de vedtagne regler og love indadtil – et dilemma som uddybes i næste kapitels analyse af de to virkeligheder. Denne forskel kommer særlig tydeligt til udtryk i forbindelse med valgkampe forud for et folketingsvalg. Her går politikere i særlig udpræget grad ud og „møder vælgerne“ og „udviser handlekraft“. Her fremstår de som allermest „folkelige“.

VALGKAMP

Selv om valgperioden ifølge grundloven er fastlagt til fire år, så har statsministeren til enhver tid ret til at udskrive nyvalg til Folketinget. Den praksis har mere været reglen end undtagelsen i de sidste mange år, hvor det er sjældent, at valgperioden har varet den fulde tid. Der er jævnlige rygter på Christiansborg om, at „nu sker det“, uanset om det gælder rygter om et folketingsvalg eller en folkeafstemning. Et folketingsmedlem fortalte mig, at det at være folkevalgt betyder, at man kun „arbejder på lånt tid“. Medlemmerne må derfor leve med den usikkerhed, som består i, at et valg i princippet kan udskrives med tre ugers varsel. Usikkerheden gælder, om man bliver genvalgt eller ikke. For mange politikere er dette helt afgørende for deres fremtidige tilværelse. Når der udskrives valg, går politikere i gang med at føre kampagne.¹

Kampagnesituationen vender op og ned på dagligdagen på Christiansborg. Da folketingsvalget blev udskrevet til den 20. november 2001, var Christiansborg som en myretue med mennesker, som løb op og ned ad

gangene. På vores kontor satte vi os ned sammen med folketingsmedlemmerne og så tv's ekstraudsendelser om valget, idet vi fejrede valgets udskrivelse med at åbne en flaske vin. Der var en højtidelig stemning blandt os. Men usikkerheden om de kommende uger var også mærkbar. Et medlem snakkede om, at det var „stilhed før stormen“. Forude lå kampagnen og det, som folketingsmedlemmerne kalder for „vælgernes dom“ på valgdagen.

Kampagnesituationen strækker sig over en relativt kortvarig og intens periode, fordi der altid er en veldefineret slutdato: afstemningstidspunktet. For medarbejderne i Folketinget er en kampagne ensbetydende med, at der ikke er særlig meget at lave, fordi lovarbejdet med ét bliver reduceret til et minimum. Medarbejderne må ikke være med til at lave kampagne.² Da valget blev udskrevet, kom der således en glad sekretær ind på mit kontor og råbte: „Så er der ferie!! Hurra!“.

For folketingsmedlemmerne er der imidlertid ikke tale om ferie. Når et folketingsvalg eller en folkeafstemning endelig bliver fløjtet i gang af statsministeren, går politikerne i sving med det samme. At føre kampagne betyder i praksis, at folketingsmedlemmerne rejser hjem, og i størstedelen af tiden frem til valget vil de fysisk befinde sig i det lokalområde, hvor de er valgt. Hovedparten af folketingspolitikere bor nemlig selv i den valgkreds, hvori de er opstillet. De fleste af de folketingsmedlemmer, jeg har talt med, fortæller, at de på forhånd har aftalt, at det første møde med de lokale partimedlemmer finder sted selv samme aften, som valget er udskrevet. Medlemmerne er således væk fra Christiansborg fra dag ét. I de hektiske uger forud for et folketingsvalg går politikerne til adskillige vælgermøder hver eneste dag. Et folketingsmedlem fra Jylland havde således ført dagbog over valgkampen i 2001, og da den blev gjort op, viste det sig, at han havde deltaget i 75 møder på tyve dage (dagbogen blev i øvrigt beskrevet på Nyhedsportalen Altinget.dk, d. 31. januar 2002).

I forbindelse med en kampagne skal folkets repræsentanter – og de som håber på at blive det – ud på gader og stræder for at „møde vælgerne“ i jagten på stemmer. Gademøder, torvemøder, besøg på arbejdspladser, skoler, plejehjem, morgenmøder – der er et utal af aktiviteter, og opfindsomheden er stor. Nogle af ideerne er meget originale, som da TV2's morgennyheder få uger før valget 2001 bragte et indslag om, hvad der rørte sig i valgkampen. I indslaget kunne man se alle borgmestercandidaterne fra en nordjysk kommune aflægge besøg i den lokale svømmehal. På billederne kunne man se kandidaterne springe i vandet og svømme rundt i bassinet. Nogle af dem bar stråhatte med røde bånd på hovedet, mens de svømmede. En københavnsk

folketingskandidat luftede en idé, som gik ud på at leje et „mini-tog“ magen til dem, man bruger i Tivoli, og bruge det til at køre rundt og transportere vælgerne børn til og fra de kommunale daginstitutioner.

Mange politikere vælger dog at føre deres valgkamp på måder, som de har erfaringer med fra tidligere valg. Blandt andet har de politiske partier tradition for at være med til kræmmermarkeder, og ligesom mange andre steder i landet havde den lokale socialdemokratiske vælgerforening i Hornum opstillet en stand i forbindelse med kræmmermarkedet 2001. Side om side med boder med gamle sager og diverse forlystelser lå de politiske partiers stande, og i det store telt kunne forbigående få sig en varm kop kaffe og snakke med de lokale politikere. På et tidspunkt kom den lokale borgmesterkandidat fra Det Konservative Folkeparti forbi den socialdemokratiske stand. Han var også med på markedet og havde i den anledning udklædt sig som „storvildtsjæger“ og havde nedlagt et stort „dyr“ (lavet af puder). Det nedlagte dyr havde påklæbt et billede, som forestillede den socialdemokratiske borgmesterkandidat. Den socialdemokratiske partiforening tilbød til gengæld folk at spille med på et stort lykkehjul, hvor der kunne vindes præmier, og børnene blev udstyret med en rød ballon eller fik lov til at smage de røde bolsjer.

Folketingskandidaterne bestemmer selv, hvordan de vil lave deres pjecer, og hvad der skal stå i dem, og for mange af de medlemmer, jeg har snakket med, har det vist sig at være et ret gennemgående træk, at pjecer skal indeholde politiske budskaber i form af stærkt forsimplede slogans og symboler. Blandt de folketingsmedlemmer, jeg har interviewet, ser der ud til at være en bred enighed om, at valgkamp skal føres om sager – og eksempelvis ikke om politikernes personlige liv, sådan som vi hørte i kapitel 2 – men at det samtidig ikke nytter noget at føre valgkamp om sager, som vælgerne ikke umiddelbart kan sætte sig ind i. Et medlem forklarede, at hun helst ikke ville „forvirre“ vælgerne. Den danske lovgivning „[er] ikke for hvide mennesker“, som et andet medlem udtrykte det med et smil på læben. Denne bemærkning antyder nok en gang, hvordan politikerne betragter det, som foregår på Christiansborg for uvedkommende og fremmed for vælgerne. Med få undtagelser nævnes da heller aldrig faktiske politiske beslutningsprocesser i valgmaterialerne.

Kampagnen drejer sig altså ikke så meget om „politisk substans“. Årsagen til dette kan være, at kampagnesituationen adskiller sig fra hverdagsituationen på et væsentligt punkt. Som vi kommer til at høre mere om i næste kapitel, hersker der en stærk konkurrence mellem politikere inden for ét og samme parti. Denne kommer stærkest til udtryk i kampagnesituationer, hvor partikolleger åbenlyst bliver hinandens konkurrenter. Det skyldes

blandt andet, at det teknisk set er de personlige stemmer, som er afgørende for, hvem der bliver valgt til Folketinget. Derved placeres kandidaterne i et eksplicit indbyrdes konkurrenceforhold inden for partierne. Meningsmålingerne giver løbende et fingerpeg om, hvor mange mandater de enkelte partier vil være i stand til at få i de enkelte områder af landet, og kandidaterne ved, at de skal have flere personlige stemmer end de andre kandidater fra samme parti, hvis de skal opnå valg. Gang på gang gentages det derfor i valgmaterialerne, at man skal huske at stemme personligt. Et medlem, jeg talte med, havde tilmed lavet en såkaldt stemmevejledning på sin pjece, som bestod af en illustration med et udsnit af stemmesedlen med medlemmets navn på, sådan som det ville se ud i stemmeboksen. Folk skulle have navnet „ind på nethinden“, forklarede medlemmet mig. Endvidere har jeg erfaret, at mange folketingsmedlemmer taler om, at de har et slags ejerskab over vælgerne i de enkelte opstillingskredse. Jeg har flere gange oplevet kandidater, som har klaget over, at den og den konkurrerende kandidat fra samme parti „tager mine stemmer“ eller „bevæger sig ind i mit område“.

MÆRKESAGER OG BUDSKABER

I kampagne-situationen er den enkelte politiker derfor tvunget til at tænke på sig selv frem for partiet. Dette spiller også ind på den måde, hvorpå kandidaterne markerer deres politiske holdninger. Flere måneder før valget i november 2001 interviewede jeg et folketingsmedlem, som fortalte mig, hvilke politiske temaer vedkommende ville bruge i den kommende valgkamp. De overordnede valgtemaer skulle være „fremgang og tryghed“ og „mennesker først“. Folketingsmedlemmet mente dog, at det var nogle meget generelle overskrifter, og ville gerne uddybe sine politiske holdninger ved at markere sig på sine egne såkaldte mærkesager. Disse mærkesager, forklarede medlemmet, var socialpolitik, miljøpolitik og kulturpolitik. I pjecens tekst blev diverse emner inden for disse kategorier uddybet med få linjer i form af meget lidt konkrete hensigtserklæringer som for eksempel: „Vi går ind for: Rent vand. Ren luft og et godt miljø“. Et andet folketingsmedlem forklarede, at budskaberne er „sådan noget, man finder ud af, når valget kommer“, men han havde da overvejet indholdet.

Budskaberne i valgfolderen er den helt primære kommunikation til vælgerne i valgkampen for mange folketingsmedlemmer. En folketingskandidat fra København fortalte mig, at man ikke bliver valgt ved at mene 117 ting om alt mellem himmel og jord. „Det er der ikke en kat, som lægger mærke

til“, mente han. Selv havde kandidaten valgt et enkelt budskab. Det havde han til gengæld fået trykt på mere end 30.000 postkort. Han ville gentage, gentage og gentage det samme budskab. Budskabet som sådan var naturligvis politisk, men det var gentagelsen af det igen og igen, som gjorde, at man lagde mærke til kandidaten. Resultatet var også, at flere af hans politiske konkurrenter indføjede hans „mærkesag“ som nyt mellemnavn, når de omtalte ham offentligt.

De pjecer, som folketingskandidaterne får produceret, skal naturligvis deles ud. Politikerne udviser stor opfindsomhed, når det gælder om at skabe interesse for det politiske valgmateriale. Der er talrige eksempler på, at partiernes kandidater forsøger at lokke vælgerne til at tage valgpjecerne til sig på alle mulige måder, og det gælder kandidater fra alle partier. I Socialdemokratiet har man i mange år haft den tradition, at S-kandidaterne omdeler røde roser og klæber kandidatens billede på tændstikæsker og lightere. Nogle kandidater fra Venstre havde limet bolsjer fast på deres pjecer og sat klistermærker med små slogans på små slikposer. Folketingskandidaterne er også begyndt at putte pjecerne ned i bagerposer sammen med æbler, slik eller bagerbrød, som så deles ud til folk foran togstationer eller busholdepladser. I forbindelse med valgkampen var jeg på kampagne på Amager, hvor poser med chokoladecroissanter og pjecer nærmest blev kastet til forbipasserende cyklister. På et tidspunkt kom der en cyklist kørende forbi, og cykelkurven foran styret var allerede fyldt med bagerposer fra de politiske partier, men alligevel forsøgte nogle at kaste endnu en pose op i kurven i forbifarten.

“Folk hader at få stukket en pjece i hånden“, sagde en kvindelig folketingskandidat fra Sjælland. Hun ville derfor genbruge en original idé fra tidligere valg, som gik ud på at lave en pjece, som fungerede som lodseddel. På pjecen var der trykt serienumre, og der stod, at der efter valget ville blive trukket lod om tre flasker vin. Hun fortalte så om de gode erfaringer fra sidste valg, hvor en vælger havde ringet til hende nogle uger efter valget. Vælgeren havde fundet en „lodseddel“ og ville gerne høre, om vedkommende havde vundet. Selv om vælgerens nummer i virkeligheden ikke var blevet udtrykket, så havde folketingsmedlemmet tilfældigvis et par flasker vin stående, så hun „var hurtig“ og svarede: „Ja, der var du rigtignok heldig, du har vundet vinen“. Derefter skyndte medlemmet sig at ringe til lokalaviserne, som bragte historien med billede af overrækkelsen af vinen til den heldige vinder. Det var både en sjov historie, og så gav den „en masse billig presse, ganske vist efter valget, men alligevel“, fortalte medlemmet. Hun mente, at

det afgørende med hendes idé var at få folk til at gemme pjecen og allerhelst sætte den op på opslagstavlen.

AT VISE FLAGET OG SENDE DE RIGTIGE SIGNALER

Hvis pjecer og annonceringer i forbindelse med en valgkampagne samler sig om overordnede slogans og symbolik og ikke så meget om at oplyse vælgere om de politiske beslutningsprocesser i Folketinget, så rejser spørgsmålet sig, hvad det så er, politikerne ønsker at opnå med deres kampagne.

Målet er efter alt at dømme at signalere hygge, underholde og skabe rammerne om en jævnbyrdig kontakt mellem politikere og vælgere, med andre ord at være folkelig. For at „nå ud til vælgere“ kræves det, at de politiske budskaber, der formidles i valgkampen, adskiller sig markant fra hverdags-situationen inden for de tykke mure på Christiansborg, hvor politikken i det parlamentariske arbejde er både kompliceret, teknisk og indviklet. I kampagnesituationen forsøger man at gøre de politiske budskaber simple og let forståelige.

Jeg har spurgt flere folketingsmedlemmer, hvad målet er for deres valgkampagne, og svarene er, at materialer og annoncer er med til at „vise flaget“ eller „blive set i gadebilledet“. Det er åbenbart ikke så afgørende, hvad der står i pjecerne. Nogle medlemmer er tilmed i tvivl om, hvorvidt indholdet overhovedet bliver læst. Da jeg spurgte et folketingsmedlem om hans nærmere overvejelser om, hvad der skulle stå i valgpijecen, sagde han:

Ja, hvad skal der stå i den ... jeg har nogle mennesker til at hjælpe mig med at finde ud af det ... ordene skal være værdiladede og udtrykke troværdighed og tillid, så der skal formentlig stå: „XX – Et sikkert Valg“, „kryds på XX“, „Manden på Borgen“, „jeg tror på XX“, „jeg stemmer på XX“, „XX – dit lokale folketingsmedlem“.

Ingen af de nævnte budskaber og slogans markerer kandidatens politiske holdninger. Tværtimod vælges slogans eller vendinger i høj grad ud fra overvejelser om, hvad de signalerer om kandidaten som person. Det primære er det følelsesmæssige, altså det at skabe troværdighed og tillid, sådan som vi fik det illustreret på en anden måde i kapitel 2. Der slås på, at der er tale om en lokal kandidat, hvilket signalerer nærhed, samtidig med at der også spilles på erfaringen og driftsikkerheden, fordi der er tale om et gen-

valg. Her er det altså ikke mennesket bag politikeren, der understreger det personlige – men politikeren, der understreger det nære og det fælles gennem stedstilknytning og genkendelighed.

Endvidere spiller spørgsmålet om køn en rolle. Et medlem, jeg talte med, var meget bekymret for sit genvalg, på trods af at vedkommende havde siddet i Folketinget i flere perioder. Den konkurrerende valgkreds havde nemlig opstillet en ny kandidat, som ganske vist var aldeles ukendt, men som til gengæld var en ung kvinde. „Hvis hun bruger sin kvindelighed i valgkampen, så får jeg problemer“, sagde folketingsmedlemmet i et interview. For folketingsmedlemmet drejede bekymringen sig ikke om, at den kvindelige kandidat ville markere politiske budskaber, som kunne have større appel og gennemslagskraft i forhold til kvindelige vælgere. Bekymringen gik derimod på, om folk ville være mere tilbøjelige til at stemme på en kvinde frem for ham selv, når de kunne se en ung kvinde på en plakat.

DE KENDTES MAGI

Kønnet bruges som et signal. Et mandligt folketingsmedlem fortalte mig følgende:

Jeg har et princip, hvor jeg siger, der er en række personer i mit valgområde [...] som af forskellige årsager vil stemme på mig. Det jeg så gør, det er at se, hvem er det, der er interessant.

Folketingskandidaten prøvede at finde nogle personer, som han kunne optræde sammen med på plakater eller i pjecer, fordi han mente, at det ville være et godt signal til forskellige målgrupper af vælgere. Medlemmet nævnte derefter navne på en række kendte personer i lokalområdet, herunder en borgmester og en populær socialudvalgsformand, begge med gode personlige stemmetal. Men det var en ung kvindelig kommunalpolitiker, som var særligt „interessant“, og folketingsmedlemmet uddybede dette:

Hende her er en ung kvindelig kommunalpolitiker – hende vil jeg godt have til at lave en annonce af en bestemt størrelse med et billede af hende, hvor hun ganske kort skriver: Derfor stemmer jeg på XX.

Kvinder, unge mennesker, respekterede borgere i lokalområdet, kunstnere og andre bliver brugt flittigt, som eksemplet ovenfor viser. Et andet folke-

tingsmedlem havde fået en kendt sportsmand til at anbefale sig i en valgproces. Medlemmet forklarede det med, at sportsmanden i lokalområdet var en vellidt person, som alle kendte, og som folk så op til. Op til folketingsvalget var der en kamp om at få kendte politikere ud i valgkredsene. De mest kendte og karismatiske politikere har en særlig „magi“, som gør det let for dem at tiltrække vælgere og skabe interesse om de arrangementer, de deltager i. Som eksempel på dette var forhenværende fødevareminister Ritt Bjerregaard på „turné“ rundt i de store landsdele i sommeren 2001, hvilket alle steder fik tv-stationer og aviser på benene. Normalt er det mest lokalaviserne, som kommer, men i særlige situationer kommer der også tv og landsdækkende medier. Da jeg en dag så nyhedsudsendelser sammen med nogle folketingsmedlemmer, blev Ritt Bjerregaard interviewet på tv – og bag hende stod en masse mennesker. Det lokale folketingsmedlem havde sørget for at være lige bag ved Ritt, og det fik et af folketingsmedlemmerne til grinende at udbryde: „Hold da kæft, hvor han får maset sig ind i billedet!“. Den lokale kandidat var således placeret i nærheden af ministeren, så han var med på alle billederne, når kameraerne snurrede, men blev i øvrigt ikke interviewet. Ministeren lagde ikke skjul på, at formålet med denne turné i høj grad var at profilere de lokale folketingskandidater og politikere. Faktisk var de fleste af regeringens ministre taget rundt i landet, så de lokale kandidater kunne få lejlighed til at blive set i selskab med kendte politikere.

De folketingsmedlemmer, jeg har talt med, siger åbent, at en af de vigtigste egenskaber ved de „kendte“ politikere netop er evnen til at tiltrække medierne. Det gælder især gruppen af ministre, ordførere eller andre politikere, som kan komme i medierne enten i kraft af deres placering i det politiske hierarki eller i kraft af deres personlige gennemslagskraft. Det store flertal af folketingsmedlemmer er imidlertid ikke særlig kendte og optræder kun sjældent i de landsdækkende elektroniske nyheder. Men ud over evnen til at tiltrække medier, så får det på en måde også en afsmittende effekt på den mindre kendte folketingskandidat, at vedkommende sættes i forbindelse med den kendte. Det giver autoritet og troværdighed at sidde ved siden af partiformanden til et vælgermøde eller blive set spankulere ned ad den lokale gågade med en kendt minister. Uanset hvad, er der tale om meningsfuld symbolik. Det er det samme, som er på spil, når folketingskandidater får kendte sportsmænd, kunstnere og politikere til at stille op som „anbefalere“ ved at lægge billede og navn til kandidaten i pjecerne. I eksemplet ovenfor, hvor en kendt sportsmand støtter op om kandidaten, er signalet måske „her er en vinder“. Et kendt folketingsmedlem fortalte mig, at vedkommende

ofte blev inviteret til vælgermøder, men det var mest „for at kaste glans over arrangementet“. Et andet folketingsmedlem sagde i forbindelse med et lokalt møde, at hans rolle i virkeligheden kun var „at være pyntegrønt“. Det var vigtigt for arrangementet, at folketingsmedlemmet deltog på podiet, og at det fremgik af programmet og annonceringen, så der forhåbentlig ville komme nogle vælgere.

DET ER MÅDEN, DET KOMMER AN PÅ

Som jeg har været inde på, er folketingspolitikernes måde at føre valgkampagne på reelt en kompleks form for kommunikation, som spiller på en lang række facetter. Det handler om at være synlig, om at formidle politiske budskaber, om at spille på følelserne og om at markere politikeren som menneske, hvor spørgsmål om eksempelvis troværdighed og tillid i praksis kommer til at spille en større rolle end formidlingen af politiske budskaber og debatten om dem med vælgerne. Det er naturligvis vigtigt, hvad man siger som politiker, men det er lige så vigtigt, hvordan man siger det. Politikeren performance udgør en fortolkningsramme, som er med til at bestemme, hvordan det budskab, der kommunikeres, bliver forstået, og den er selvsagt organiseret efter den begivenhed, hvori den indgår. Det er forestillingen om den folkelige, lyttende politiker, som er i nærkontakt og på „bølgelængde“ med sine vælgere, der udleveres gennem den særlige valgkampsperformance. Hermed adskiller situationen sig fra den type situationer, vi fik beskrevet i forrige kapitel, men målet er i sidste instans det samme.

Den politiske debat er i flere sammenhænge blevet beskrevet som en symbolsk kamp om at definere virkeligheden. Blandt andre har antropologen Eva Skovgaard-Pedersen karakteriseret det politiske felt og det parlamentariske system som afhængigt af stærkt forenklede signaler, og hun hævder også, at symbolik spiller en større og større rolle i dansk politik. Dansk Folkeparti anvendte symbolet med den danske grænse i forbindelse med euroafstemningen i 2000, ligesom symbolikken i den danske mønt blev inddraget med kampagnetemaet „kronen og fædrelandet“. Brugen af Dannebrog ved snart sagt alle partimæssige begivenheder og endda indarbejdet i partiets logo er iøjnefaldende. Valget af begreber, symboler og ord er også politisk kommunikation, som er med til at påvirke, hvordan de politiske budskaber skal fortolkes blandt vælgerne. Blandt andet valget af farver og logoer er en del af denne politiske kommunikation. For Socialdemokratiet er farven rød meget gennemgående, ligesom det for partiet Venstre er farven blå. Partiets

farve går igen i pjecer, annoncer, plakater og på klistermærker. Farven henfører til de røde faner og arbejderbevægelsens historie, og det er farven på den socialdemokratiske røde rose, som er symbol for partiet, ligesom den blå kornblomst traditionelt har været et symbol for partiet Venstre.

At de politiske budskaber synes at blive fortrængt af ønsket om at skabe synlighed og appellere til vælgernes følelser, kan også anes ud fra en række andre observationer i forbindelse med politikernes kampagne. Som det beskrives både i det forrige og det næste kapitel, er politikere begyndt at dukke op i underholdningsprogrammer, quiz-show og livsstilsmagasiner, hvor indholdet ikke har noget at gøre med politik. Vi ser politikere i dameblade iført den nyeste mode, som såkaldte eksperter i foldbold, vinsmagning, amerikansk historie eller hvad det måtte være i TV2's morgenprogram. Ved juletid 2000 havde morgenprogrammet således fået kendte politikere til at pynte juletræer, og vi så ministre fortælle om deres barndoms jul og om, hvad de mener julen betyder i dag.

Denne praksis giver politikere en anderledes betydning, idet politikernes medieoptræden ikke kun bliver et spørgsmål om en præsentation af en politisk dagsorden, men også en iscenesættelse af politikerne som personer. Det er, som vi så i kapitel 2, mennesket og følelserne bag politikerens, som skal i fokus. Det er den samme politiker, som i den ene situation pynter juletræer i TV2's morgenprogram og i den anden situation udtaler sig om et politisk initiativ foran Christiansborg. Politikere, som eksempelvis fotograferes sammen med børn, som deltager i indvielser og klipper snore over, og som dyrker sport, er efterhånden et velkendt syn, som offentligheden ikke længere undrer sig over. Da Anders Fogh Rasmussen før valget 2001 blev interviewet til Nyhederne på TV2 fra sin ferie i Sydfrankrig, var han svedig efter en hård cykeltur, som man også så billeder fra. Politikerens, som dyrker sport, signalerer bevægelse, friskhed, energi, ungdom, udholdenhed, og i indslaget kan alt dette også få politisk betydning. Muligvis var det et velovervejet og iscenesat politisk signal helt i tråd med Venstres kampagnebudskab „tid til forandring“ og dermed et eksempel på, hvordan et politisk budskab via politikernes performance kan anvende mange forskellige medier – i dette tilfælde med „sport“ som et symbol.

KOMMER DER PRESSE?

En af de vigtigste faktorer for den politiske „performance“ i offentligheden handler i mine øjne om, at den politiske kommunikation i ekstrem grad er

fokuseret på medierne og finder sted på præmisser, som medierne sætter. I kapitel 5 vil vi få at se, hvordan mediernes virksomhed opleves af journalisterne selv, og hvad deres forhold til politikerne betyder for, hvad og hvornår der bliver kommunikeret til befolkningen. Her skal vi derimod koncentrere os om, hvordan medierne tager sig ud set fra politikernes synspunkt. Jeg har adskillige gange været ude for, at folketingsmedlemmer spørger, om der „kommer presse“, inden de vælger at dukke op til et arrangement. Valgmateriale og annonceringer ledsages traditionelt også af såkaldte „vælgermøder“, som er offentlige politiske møder arrangeret af partiforeningerne. Men det er erfaringen, at der ikke kommer særlig mange vælgere til sådanne møder. Da jeg spurgte et folketingsmedlem, hvorfor man overhovedet holder vælgermøder, når der ikke dukker nogen vælgere op, lød svaret, at de var nødt til at indkalde til et vælgermøde, så de kunne indrykke en annonce om det i lokalavisen. Det var vigtigt at „vise folk, at vi lavede noget“. Med andre ord er selve annonceringen af et vælgermøde åbenbart en del af formålet med det. Dermed er den politiske substans – debatten og dialogen med vælgere – rykket i baggrunden, og vi har endnu et eksempel på, at signalerne bliver det vigtigste.

Jeg har ikke mødt en folketingspolitiker, som ikke er særdeles interesseret i at komme i medierne, og nogle gange virker det, som om det er mindre vigtigt, om der kommer vælgere, end at der kommer presse. Selv om folketingsmedlemmerne i særlig grad virker interesserede i at komme i landsdækkende tv eller aviser, så er de lokale medier også vigtige for folketingsmedlemmerne, for som jeg har været inde på tidligere, bor størstedelen af medlemmerne i det område, hvor de er valgt.

Når et medlem har lavet en tale eller et oplæg eller stillet spørgsmål til en minister, så vil medlemmet gerne have medierne til at omtale det. Mange af de taler, som holdes i folketingsalen, bliver derfor lavet om til eksempelvis pressemeddelelser eller læserindlæg og artikler, som folketingsmedlemmerne sender ud til debatredaktionerne på aviserne. På den måde bliver et indlæg i Folketinget også til et debatindlæg i medierne.

Læserindlæg og artikler er ikke bare et spørgsmål om at skabe politisk debat, de er også med til at vise flaget og give medlemmet synlighed. Et folketingsmedlem fortalte mig, at der var et stort pres fra baglandet i retning af, at medlemmet hele tiden skulle være i medierne. „Hvis man ikke markerer sig, vil man blive mødt af kritik“, sagde folketingsmedlemmet og uddybede det derefter med at sige:

Jeg må sige [...] nu har jeg været så meget i medierne gennem det sidste års tid, så jeg nær sagt faktisk ikke behøver at komme i medierne i det næste års tid (griner), så meget har jeg været i dem.

Betydningen af, hvad det vil sige at levere politiske resultater, handler altså i høj grad om medierne. Når folketingspolitikere fortæller om, hvorfor det er vigtigt at komme i radio og især fjernsyn, så er der mange, som giver udtryk for, at det er nødvendigt at „inddrage vælgerne i politikken“, eller at det er nødvendigt at have en „bred folkelig debat“. Men medierne spiller også en anden rolle, som er mere kompleks end bare det at „vise flaget“ og skabe politisk debat i befolkningen. Brugen af medierne hænger nøje sammen med politikernes strategier for at skabe politiske resultater og få indflydelse og magt, og den er, som vi skal se i kapitel 5, betinget af, at man har gode relationer. Hvis man som folketingsmedlem ønsker at markere en politisk holdning til et givet spørgsmål, så bruger medlemmerne ofte vendingen „at melde ud“ til medierne. Eksempelvis siger man, at nu har den og den politiske ordfører „meldt ud“, at han ønsker det og det. Når der „meldes ud“ politisk, så kan det for eksempel ske i forbindelse med udvalgs møder, men vendingen „at melde ud“ bruges primært som beskrivelse af en praksis, som handler om at kommunikere til medierne. Det foregår som oftest ved enten at udsende pressemeddelelse eller ved at skrive artikler. Pressemeddelelser er grundstammen i den måde, megen kommunikation med medierne finder sted på, og de bruges af såvel politikere som interesseorganisationer, virksomheder og andre, som ønsker at få formidlet deres budskaber ud til vælgerne – og ikke mindst til alle de andre meningsdannere, som bruger medierne. „Journalister er dybest set et meget dovent folkefærd“, forklarede et medlem, så derfor gælder det om at gøre det så let som muligt for journalisten at få skrevet en historie. En pressemeddelelse består altid af et par konstante citater, hvor politikeren „udtaler sig“ og en kort gennemgang af det politiske emne, som politikeren forholder sig til. Normalt må pressemeddelelsen ikke fylde mere end en side, og den er altid forsynet med telefonnumre, således at journalisten kan ringe og få flere oplysninger. Et medlem fortalte, at pressemeddelelserne gerne skal få medierne til at „bide på krogen“, hvilket betyder, at der bliver fulgt op på den med en opringning af en journalist og muligheden for, at der bliver skrevet en historie. I et af mine interviews gav et medlem udtryk for sine oplevelser af medierne ved at fortælle følgende:

Hvis man er ude i den tidlige morgenudsendelse [...], så kan man risikere, at den lokale radio/tv station har hørt den udsendelse og synes, det er spændende. Så sker der en kædereaktion. Når man er ude med et eller andet budskab, så kan man forvente, at der er flere medier, som kører med på den samme vogn.

Folketingsmedlemmet mente, at medierne havde for stor magt, fordi det var umuligt for politikerne at styre, hvordan de politiske budskaber blev bragt. Ordet „kædereaktion“ og billedet „at køre med på en vogn“ antyder en forståelse af medierne som noget ukontrollerbart og uforudsigeligt. Folketingsmedlemmet fortsatte med at sige:

Oftentimes hører de kun den ene part. For så næste dag, så kommer reaktionsmønstret fra de andre partier eller lignende, som så belyser den anden side af sagen [...] men der er folk, som så kun ser den ene dag. Og så får man jo i befolkningen kun den ene side af en information – og der synes jeg, at medierne har et svigt.

Politikeren mister kontrollen over den betydning og fortolkning af budskabet, han eller hun ønsker, så snart der er „meldt ud“. Når først en holdning eller et synspunkt er blevet bragt i medierne, så er det ikke længere privat – det bliver offentligt. Denne manglende kontrol opvejes dog af, at den politiske udmelding kan få meget stor gennemslagskraft, for eksempel hvis den bliver en „historie“ i en landsdækkende avis. Muligheden for, at der i medierne „rejses en sag“ eller „sættes en dagsorden“, som efterfølgende kan have betydning for, hvordan andre politikere forholder sig til sagen, er helt indlysende et væsentligt formål med, at politikerne „melder ud“. Mange folketingsmedlemmer indleder dagen med at gennemlæse aviserne for politiske „udmeldinger“, som man må forholde sig til og eventuelt reagere på. Det sker tit, at en journalist ringer rundt til ordførere fra de andre politiske partier for at spørge om deres kommentarer til en historie, som er blevet til på baggrund af en udmelding.

Hele fænomenet at melde ud og den særlige måde at melde ud på er et led i den politiske performance. I kapitel 5 analyseres det fra en anden vinkel.

DEN RITUALISEREDE OPTRÆDEN

Som politisk performer må politikerne anvende en lang række velvalgte udtryksformer i de forskellige situationer, hvor man har relationer til vælgerne. Ikke mindst i de situationer, hvor politikerne er „på“, eksempelvis direkte radio eller tv. Den rigtige performance kan have meget stor betydning for en politiker, både hvad angår politisk indflydelse og i forhold til vælgerne. Helt grundlæggende for en performance er, at der skal være én der optræder og et publikum at optræde for. Det er i høj grad medierne, som udgør dette publikum, i og med at medierne er en meget væsentlig kontakt til vælgerne set fra politikernes synsvinkel. Som eksempel kan man tage Folketingets åbning, hvor der altid opstår en interessant medieoptræden fra folketingsmedlemmernes side. Dronningen har knap nok forladt salen, før politikerne haster ud i forhallen, hvor pressen står og venter på at få kommentarer. Denne medieperformance er nærmest lige så rituel som selve åbningsceremonien. Oppositionen skal kritisere statsministerens åbningstale, mens medlemmer fra regeringen og dens støttepartier vil rose samme statsminister.

Efter et udvalgs møde kan der undertiden være lagt op til interviews, og så stiller de øvrige udvalgsmedlemmer sig gerne lige bag ved det kamera, hvor ordføreren eller ministeren bliver interviewet. Det kan jo være, at journalisterne vil interviewe flere politikere, men også i denne sammenhæng er det en kamp om at komme i medierne. Et kendt folketingsmedlem, som medierne ofte gerne ville tale med, fortalte mig på et tidspunkt om en særlig taktik, som han havde anvendt flere gange for at få medierne for sig selv. Den gik ud på at styrte ud af mødelokalet og sige til journalisterne i forbifarten, at „jeg har ret travlt i dag, så følg med mig!“. Så vælger journalisterne gerne at følge med folketingsmedlemmet ned ad gangene, og så har han fået journalisterne væk fra de øvrige politikere og har dem for sig selv.

Der er endvidere et andet karakteristikum ved de politiske udmeldinger, som har at gøre med, at medierne udgør en væsentlig kontakt til vælgerne for politikerne. Det er det forhold, at folketingspolitikere føler en form for ejerskab over for det, som de mener er „deres“ holdninger. Folketingspolitikere er generelt meget interesserede i at tage æren for positive og populære forslag og initiativer, mens de mere upopulære initiativer og forslag omvendt er noget, som politikerne helst ikke vil identificeres med. Et godt eksempel på det sidste er reformen af efterlønsordningen fra 1998, som Socialdemokratiet fik en stor del af skylden for, selv om et flertal af Folketingets partier rent faktisk var med til at stemme for loven. Et folketingsmedlem sagde med

et glimt i øjet, at „de andre tager altid æren for forslagene, mens vi må nøjes med vanæren“.

Folketingsmedlemmerne bruger derfor megen tid på at overveje, hvordan en „sag“ vil tage sig ud. Det gælder om at have „timing“ i orden, blandt andet hvornår på dagen pressemeddelelsen skal sendes ud, og at den bliver „vinklet“ rigtigt, således at den for eksempel passer ind i en aktuel sag, som kører i medierne. Overvejelse omkring disse ting handler dybest set om, hvordan politikerens bedst kan lave en optimal „performance“. Tv-mediet og politikerrollen har faktisk én væsentlig ting til fælles. Begge handler om at skabe opmærksomhed. At blive bemærket handler meget mere om kropssprog og hurtighed i rappe velvalgte replikker, end det handler om de ord, som siges. Derfor stiller tv-mediet krav til den politiske „performance“. Politikerne skal eksempelvis overholde regler om at fatte sig i korthed og udtrykke svære spørgsmål i korte og helst slagkraftige sætninger. Politikere vil formentlig opleve, at hvis de „passer ind i billedet“ så at sige, så vil de blive indbudt til at optræde i tv igen og igen. Med andre ord vil den rigtige performance blive belønnet. Hvis en politiker omvendt ikke passer ind i billedet, så bliver vedkommende usynlig, mens andre vil overtage pladsen, som i eksemplet med fiskeskipperen fra tidligere. Problemet er for politikerens, at man ikke kan „overleve“ uden at være synlig. Heri ligger et vigtigt aspekt ved mediernes magt.

Som fænomen er den performative politiker altså tæt knyttet til massemedierne, som fungerer som publikum og dermed bindeleddet til vælgerne. På den ene side siger folketingsmedlemmerne, at det er vigtigt at komme i medierne for at „nå ud til vælgerne“ og skabe „offentlig debat“. Det sker, som vi tidligere har set, ved at politikerne iscenesætter sig selv som mennesker ved at inddrage følelser, køn, symbolsk handling og mange andre faktorer som led i en kompleks kommunikation, som jeg her har kaldt for politisk performance. På den anden side bruges medierne strategisk i forhold til at „sætte en dagsorden“, hvor systemet med at „melde ud“ i lige så høj grad er udtryk for en magtkamp, som det handler om dialog og debat med vælgerne.

Jeg indledte artiklen med at nævne den „afstand“, politikerne mener findes i forhold til vælgerne, og som bliver uddybet i næste kapitel. Afstanden forklares ud fra manglende kommunikation, idet politikerne siger, at de skal være bedre til at lytte til vælgerne, samtidig med at de skal være bedre til at forklare, hvad de mener. Derfor er det overraskende, at den politiske substans fra Christiansborg ikke bliver inddraget nævneværdigt i kampagne-situationen, hvor politikerne netop i særlig udstrakt grad er i nærkontakt med væl-

gerne. De politiske partiers aktiviteter i de eksempler fra kræmmermarker, jeg har beskrevet, handler tydeligvis ikke om at formidle substansen af de politiske budskaber. Selv om politikernes „performance“ kan beskrives som en strategi for at gøre afstanden mellem vælgere og politikere mindre, så er den alligevel med til at opretholde en distance. Distancen opretholdes, fordi den politiske substans ikke drages ind i den politiske „performance“.

Konsekvensen er, at selv om politikerne taler om vigtigheden af at skabe en bred politisk debat i offentligheden, så fastholdes den politiske substans i praksis i den hemmelige verden bag de „tykke mure“ på Christiansborg.

NOTER

- 1 Jeg bruger „kampagne“ som en fællesbetegnelse for de situationer, hvor der er fastlagt en folkeafstemning (som typisk har været i forbindelse med traktatændringer i den danske EU-politik), når der er udskrevet valg til Folketinget, eller der er kommunalvalg, såvel som for de situationer, hvor et parti afholder en kampagne om en given sag.
- 2 Ifølge partistøtteleven gælder det også de medarbejdere, som de enkelte partigrupper har ansat. De må kun arbejde med opgaver relateret til det parlamentariske arbejde i Folketinget.

LITTERATUR

- Archetti, Eduardo (1984). „Om maktens ideologi. En krysskulturel analyse“, i Arne Martin Klausen (red.). *Den Norske Væremåten. Antropologisk søkelys på norsk kultur*. Oslo: Cappelen.
- Jensen, Torben K. (1993). *Politik i praksis: aspekter af danske folketingsmedlemmers politiske kultur og livsverden*. Århus: Institut for Statskundskab, Århus Universitet.
- Skovgaard-Pedersen, Eva (1993). „Stemmer om Maastricht“, i John Liep & Karen Fog Olwig (red.). *Komplekse Liv. Kulturel mangfoldighed i Danmark*. København: Akademisk Forlag.

„CHRISTIANSBORG- OG VÆLGERVIRKELIGHEDEN“ – TO VERDENER I DANSK POLITIK?

ULLA HOLM FADEL

Folkets repræsentanter gør sig store anstrengelser for at have gode relationer til det folk, de repræsenterer. Det gælder både i hverdagen og op til folketingsvalgene, som vi har set det i kapitel 2 og 3. Mange vælgere synes efter de folkevalgtes mening at have en opfattelse af, at det politiske liv på Christiansborg udgør en verden for sig, og at der er for stor afstand mellem folket og de folkevalgte. For nærmere at undersøge hvad der ligger i opfattelsen af denne afstand, bevæger vi os i dette kapitel fra de offentlige rum og ind bag Christiansborgs mure. Den antropologiske tradition tro anlægges et perspektiv indefra, hvor der ikke blot sættes fokus på, hvordan folketingsmedlemmer opfatter det fænomen, de kalder politik, men også på hvordan de fremstiller det politiske arbejde, der foregår i de lukkede rum. Ved at sammenholde arbejde og arbejdsformer i offentlige og lukkede rum viser det sig, at politik praktiseres på to meget forskellige måder. Disse måder knytter sig for folkets repræsentanter til to forskellige verdener: Christiansborgvirkeligheden og vælgervirkeligheden.

I medierne såvel som blandt danskerne i almindelighed tales der ofte om en „kløft“ mellem Folketinget og folket. Folketingsmedlemmerne beskyldes bl.a. for at isolere sig bag Christiansborgs massive mure og for at være ude af trit med „den almindelige danskers“ hverdag – det såkaldt „virkelige liv“. De fleste folketingsmedlemmer er kede af denne opfattelse, men har samtidig vanskeligt ved at se, hvad de kan gøre for at mindske kløften. Nogle forsøger, som beskrevet i kapitel 2, at give befolkningen et billede af „mennesket bag“ politikerne, men en lang række medlemmer mener, at årsagen til kløften ikke skal findes blandt politikerne. I stedet har den at gøre med, at befolkningen ikke interesserer sig for politik. Dette synspunkt er netop fremtrædende i følgende citat, som stammer fra en samtale med et folketingsmedlem med mange års erfaring fra arbejdet i Tinget. Samtalen

fandt sted i perioden august 1999 til maj 2000, hvor jeg som en del af mit feltarbejde fulgte og interviewede en række medlemmer. Den pågældende politiker sagde:

Hvis vi snakker om magt og demokrati, så noget af det jeg oplever, der i hvert fald er meget typisk, det er, at befolkningen opfatter det herinde [på Christiansborg] som et samfund, de ikke kan komme i kontakt med. Altså de bliver utroligt overraskede, når jeg siger til dem „jeg kan godt blive lidt ked af det en gang imellem, når jeg hører det der“, siger jeg, fordi det er jo ikke sværere at få fat i en politiker end at løfte røret og ringe seks numre. Så kigger de jo på mig, og så siger jeg „ja men jeg ved godt mange gange, når jeg tager telefonen, så siger folk, gud tager du selv telefonen, og hvor jeg så siger, ja hvem fanden skulle ellers tage den?“. Og den der fordom eller holdning – opfattelse af forskel på os herinde og dem derude – det er også et meget stort problem, som er selvskabt, fordi det er der jo reelt ikke. Jeg ved da godt, at der er mange politikere, som aldrig går med deres bippere, hvor det er deres sekretær [der tager telefonen]. Jeg ved da også, der er mange, der har syv sedler liggende på deres bord, hvor de tager de fem af dem og siger, at dem gider de ikke ringe tilbage til. Men sådan fungerer alle politikere jo ikke, og det er jo så et spørgsmål om, at dem, der har valgt dem, siger, vi vil sgu da ikke finde os i, at vi ikke kan få fat i vores folketingsmedlem.

Folk oplever, at de ikke har nogen indflydelse, men jeg mener faktisk, at man som borger i dette land har stor indflydelse, hvis man vil have det. Men der må man jo så sige, at det måske er os, der igen er for dårlige til at informere om det. På den anden side hvad pokker skal vi gøre, vi tonser land og rige rundt, vi sender e-mail og pjecer og klistermærker og alt muligt. Det er også lidt en dårlig undskyldning for, at man måske ikke rigtigt gider at forholde sig til det. Den der balance synes jeg er vigtig i sådan en magtudredning i hvert fald, at borgerne har sgu i dette land utrolig ... Nu har jeg været heldig og været meget ude i verden, bl.a. var jeg i Nicaragua her ved sidste valg, hvor jeg oplevede, at kvart i seks om morgenen til klokken kvart over fire om aftenen stod folk i kø i 40 graders steghed varme, hvor der ikke var en vandpost, hvor der ikke var noget, for at komme ind og afgive deres demokratiske stemme, hvor vi også stod og sagde, at havde det taget mere end ti minutter hjemme ved valgstedet i Danmark, så var de sgu gået hjem.

Flere folketingsmedlemmer peger på, at den danske befolkning opfatter Folketinget som virkelighedsfjernt og som „et samfund de ikke kan komme i kontakt med“. Samtidig har medlemmerne dog svært ved at acceptere denne opfattelse, idet de i praksis både stiller sig til rådighed for og rent faktisk tilbringer megen tid sammen med befolkningen. For eksempel tager

medlemmerne dagligt imod lobbyister, skoleklasser, foreninger og andre, der kommer for at fremlægge deres synspunkter, for at blive vist rundt på „Bor-gen“ eller for at høre en „rigtig politiker“ fortælle om politik og demokrati. Derudover tager folketingsmedlemmer jævnligt på besøg i virksomheder, organisationer og institutioner for med egne øjne at konstatere, hvad der foregår i det danske samfund. Den såkaldte kløft mellem Folketinget og folket kan dermed ikke skyldes, at folk ikke kan få fysisk kontakt til deres repræsentanter. Men hvori består den så?

FORSKELLIGE SPIL

Når man får mulighed for at komme om på den anden side af Christiansborgs mure og betragte det politiske liv „indefra“, er noget af det første, man bemærker, at politikerne agerer forskelligt, alt efter om de optræder i offentlige eller lukkede rum. Groft sagt kan den måde, hvorpå politikerne udfører deres arbejde, beskrives som to forskellige spil med hver deres spilleregler. Spillet, der vælges, afhænger af, om offentligheden er til stede, eller om politikerne befinder sig uden for offentlighedens søgelys.

Dette kapitel har ikke blot til formål at beskrive de to spil, men også at analysere, *hvorfor* politikerne opererer med to forskellige sæt spilleregler. Hensigten er at sandsynliggøre, at der bag de to spil befinder sig en forestilling om, at politikere er nødt til at forholde sig til to forskellige virkeligheder, nemlig en Christiansborg- og en vælgervirkelighed. Ved at kaste lys over de to spil og forestillingen om Christiansborg- og vælgervirkeligheden er det muligt at bidrage til en forklaring på, hvorfor befolkningen oplever, at der eksisterer en kløft mellem dem selv og politikerne.

„FOLK INTERESSERER SIG RENT FAKTISK IKKE FOR POLITIK“

I citatet ovenfor blev det antydnet, at en meget stor del af befolkningen slet ikke interesserer sig for politik – at de vil gå hjem, hvis de skal vente mere end ti minutter for at afgive deres demokratiske stemme. Et andet erfarent medlem sagde:

Vi må jo nok erkende, at til en almindelig valgkamp, der kommer der sgu ingen. Arh – det passer jo ikke. Der sidder jo, hvis der er seks partier, så sidder der 24 mennesker, og de er alle fra bestyrelsen. Det er jo dem, der

ikke kunne være bekendt ikke at komme. Resten sidder hjemme og ser fjernsyn for at lære en lille smule eller for at komme til at grine, fordi folk interesserer sig rent faktisk ikke for politik.

At folk ikke interesserer sig for politik, som medlemmet her hævder, synes at blive bekræftet af statistikkerne. Disse siger, at den samlede medlemsskare for alle politiske partier i 1960 udgjorde i alt 600.000 danskere, mens den i 1998 var faldet til 200.000 medlemmer (*Den Store Danske Encyklopædi*, bind 15, 1999: 75). Dette har mærkbare konsekvenser for folkestyret. Et folketingsmedlem fortalte bl.a., at der ikke er ret mange personer at vælge imellem, når der skal opstilles nye kandidater til Tinget. Han sagde:

Problemet er, at de, der skal vælge opstillingen, de har jo kun de forhåndenværende søm at vælge imellem. Altså det er da utroligt tilfældigt, hvem der bliver folketingsmedlem.

Tilfældigheden i folkestyret fremgik også, da et andet medlem fortalte om sit kandidatur. Hun sagde:

De kendte mig slet ikke, men det var, fordi der var fem mænd, der havde meldt sig, mellem 40 og 60 [år], og så ville de have en kvinde. Så spurgte de en, som sagde nej, og så sagde hun så, at de kunne ringe til mig.

Umiddelbart kunne det således tyde på, at folketingsmedlemmerne har ret, når de siger, at befolkningen ikke interesserer sig for politik. Dette kapitel vil imidlertid udfordre folketingsmedlemmernes påstand og argumentere for, at hvis befolkningen ikke interesserer sig for politik, kan det være, fordi de folkevalgte har taget monopol på de væsentlige og interessante dele af „politikken“.

I kapitel 2 og 3 er det blevet vist, hvordan politikerne nøje iscenesætter deres optræden for offentligheden. Disse kapitler har dermed beskæftiget sig med „politikken“ i de rum, hvor befolkningen har været til stede. I dette kapitel vil der imidlertid også blive sat fokus på det, der foregår i de *lukkede* rum, dvs. i de rum, befolkningen ikke har adgang til. Derved vil det fremgå, at folketingsmedlemmerne forholder befolkningen adgang til de reelle politiske forhandlings- og beslutningsprocesser. Befolkningen får således aldrig mulighed for at få indblik i de problemstillinger, synspunkter og over-

vejelser, der netop ifølge folketingsmedlemmerne gør politik interessant. Først er det imidlertid nødvendigt at indkredse, hvad „politik“ egentlig er for en størrelse. Det har jeg på almindelig antropologisk vis forsøgt at gøre ved at *spørge* „de indfødte“ – altså politikerne – og ved at *iagttag*e deres praksiser.

POLITIK IFØLGE FOLKETINGSPOLITIKERNE

Når folketingsmedlemmer bliver bedt om at forklare, hvad de mener med „politik“, kommer de ofte til kort. Det betyder selvfølgelig ikke, at medlemmerne ikke ved, hvad politik er. Snarere illustrerer det, at deres viden om politik tilhører en form for indsigt, det kan være vanskeligt at sætte ord på. Følgende udgør imidlertid eksempler på, hvordan medlemmerne *taler om* politik i forskellige sammenhænge:

Partierne er egentlig personlige interessers samling, og det lander så ud i et antal livsnormer. Disse livsnormer samler vi ind i et parti, og det er det, man kalder politik – efter min overbevisning.

Det er jo en af de farligste ting i politik, at man bliver så optaget af et område eller et emne, der skal køres igennem, og så glemmer man eddermugne, at det er jo ikke sikkert, at alle folk ser det på ens måde, og det er derfor, du får angrebsflader, som du så ikke er forberedt på.

Der er faktisk utroligt få politikere, der kommer ud af politik på en god måde.

Der er andre politikere, der har det godt med at lave politik, hvor de kører kritik. De kører konflikten op og går ud i pressen og kan få meget opmærksomhed på at vælge den strategi.

Citaterne dækker over de tre betydninger af begrebet politik. For det første forbindes politik med interessebaserede „livsnormer“. „Livsnormer“ går også under betegnelser som „holdninger“, „ideologier“, „værdier“ eller „menneskesyn“. For det andet omtales politik som et særligt rum eller en branche – noget man kan gå ind og ud af. Og for det tredje opfattes politik som en bestemt form for strategiske handlinger. De tre betydninger kan både optræde samlet og hver for sig alt efter situationen.

Begrebet politik er dermed mere komplekst, end det umiddelbart frem-

går. På trods heraf er der imidlertid ingen folketingsmedlemmer, der er i tvivl om, hvad der menes, når de indbyrdes taler om „politik“. For eksempel smiler de fleste medlemmer indforstået, når nogen siger, at „der er gået politik i det“. Det skyldes, at folketingsmedlemmer deler erfaringer og dermed viden, idet de er medlemmer af det samme praktiske fællesskab, nemlig det sociale arbejdsfællesskab, der går under betegnelsen Folketinget.

Delt eller fælles erfaringsbaseret viden kaldes inden for antropologien for „kulturel viden“ eller blot „kultur“. At viden er kulturel indebærer, at den udspringer af praktiske erfaringer med at bevæge sig rundt i nogle fysiske omgivelser og deltage i bestemte handlinger og fællesskaber. Megen kulturel viden er „tavs“. Det betyder, at indehaverne af den pågældende viden ikke altid er lige „bevidste“ om den. Kulturel viden italesættes nemlig sjældent, men eksisterer som en form for ureflekteret rygmarvsviden, der virker naturlig eller selvfølgelig og dermed tages for givet. En stor del af folketingsmedlemmernes kulturelle viden – den viden medlemmerne har, fordi de er en del af det praktiske fællesskab, der kaldes Folketinget – er således også tavs. Da tavs viden i sagens natur ikke er umiddelbart tilgængelig, må den udledes af menneskers handlinger. I dette tilfælde medlemmernes handlinger.

Folketingsmedlemmer opfører sig selvfølgelig ikke helt ens, men der kan forholdsvis nemt identificeres en række regelmæssigheder ikke blot i typen af arbejdsopgaver, men også i måderne, hvorpå medlemmerne løser opgaverne. For eksempel opfører medlemmerne sig nogenlunde ens, når de debatterer i folketingssalen, når de deltager i udvalgs møder, når de gennemfører forhandlinger, når de holder møder med lobbyister, når de optræder på tv osv. Disse meget ensartede måder, hvorpå folketingsmedlemmer varetager deres hverv, er netop tegn på, at medlemmerne deler en bestemt viden, herunder en bestemt viden om, hvad politik er, og om hvordan politik skal praktiseres i Folketinget, hvis man ønsker at få opfyldt sine mål. Det er en del af denne viden om, hvordan man gebærder sig som folketingsmedlem samt hvorfor, der søges indkredset i dette kapitel. Når der i det efterfølgende gøres brug af betegnelsen politik, er det derfor med udgangspunkt i *folketingsmedlemmernes* udsagn og praksiser. For at få mere at vide om folketingsmedlemmernes kulturelle viden om politik er det imidlertid nødvendigt at studere deres handlinger mere indgående.

MED FOLKETINGSMEDLEMMERNE PÅ ARBEJDE

Skønt en arbejdsdag i Folketinget afhænger af en række variable som for eksempel tidspunktet på året, den enkelte politikers position i partiet og det givne partis position i Tinget, er det alligevel muligt at skitsere en typisk arbejdsdag for et folketingsmedlem. En sådan starter sædvanligvis med, at det pågældende medlem orienterer sig i aviser, radio og morgen-tv, checker sine beskeder på e-mailen og skaber sig et overblik over dagens opgaver. Ofte gennemgås eventuelle ordførertaler – taler der skal holdes i folketings-salen – inden man samles med de øvrige partimedlemmer til gruppemøde i partiets mødelokale. På gruppemødet, der almindeligvis afholdes fire gange om ugen, koordineres synspunkter og aktiviteter. Et gruppemøde begynder som regel med, at gruppeformanden orienterer om, hvad der foregår i partiets ledelse. Derefter gennemgås dagsordenen for de forslag, der skal til forhandling i folketingssalen samme dag. Efter gruppemødet er der læsning og besvarelse af post, deltagelse i udvalgs møder, forhandlinger i folketingssalen, forberedelse af nye ordførerskaber, samtaler og koordinering med andre folketingsmedlemmer, rundvisning af skoleklasser og foreninger, møder med lobbyister, produktion af læserbreve, kontakt til medierne samt møder i vælgerforeninger eller i andre foreninger, virksomheder, organisationer osv.

En arbejdsdag i Folketinget består dermed af mange forskellige opgaver, og da der ifølge medlemmerne altid er flere opgaver, end det er muligt at overkomme, er det nødvendigt at foretage en prioritering af arbejdet. En sådan prioritering kræver imidlertid en vis viden om arbejdet. Jeg spurgte derfor et nyt medlem om, hvordan hun vægtede sine arbejdsopgaver. Hun svarede:

Jeg tror denne her snak, den skal måske deles i, hvad der tæller indadtil, og hvad der tæller udadtil, for jeg oplever lidt, at det der tæller indadtil, det er, at du er flittig i dit udvalgsarbejde, at du er velforberedt til møderne, du kommer, og du har ikke kun ét udvalg, du passer de udvalg, du er sat i. Det er i hvert fald noget, der bliver lagt mærke til. Også hos andre partier. Om man er en stabil person, om man kan få lavet en aftale, om man tør gå rundt og snakke med de andre ordførere, hvis man er ordfører for en sag, og om man kan få lavet en dagsorden, som er udglattende, hvis det er det, der er brug for. Og så er der nogen af de yngste, de har brugt meget den eksterne profilering altså med at være synlig på at skrive kronikker og noget andet, og det bliver de så kendt på udadtil i pressen og blandt journalisterne, men der står ikke nødvendigvis den samme respekt om folk indadtil så, for det bliver meget hurtigt opdaget, om man kommer til

møderne, eller om man ikke kommer til møderne. Fordi selv om der er megen diskretion inde på Christiansborg, så ved folk godt, hvem der arbejder, altså hvem der passer det indadrettede, og hvem der passer det udadrettede.

Medlemmet ovenfor havde kun siddet i Folketinget i godt et år, og var, fordi hun gerne ville blive dygtigere, meget opmærksom på, hvordan arbejdet i Tinget foregik. Ifølge hende kan det politiske arbejde deles op i det „indadrettede“ og det „udadrettede“ arbejde. Det „indadrettede“ beskriver de aktiviteter, der har at gøre med lovgivningsarbejdet. Disse aktiviteter er kendetegnet ved at foregå i *lukkede rum*, dvs. i rum, hvortil offentligheden ikke har adgang. Det „udadrettede“ beskriver til gengæld de aktiviteter, der har at gøre med kontakten til befolkningen. Disse foregår i offentlige eller *åbne rum*. Folketingsmedlemmerne taler ikke om åbne og lukkede rum, men betegnelserne vil i det efterfølgende blive anvendt som analytiske redskaber til at indikere, om offentligheden har adgang til et givet rum. I praksis er der tale om forskellige grader af offentlighed i forskellige rum, men det er uden betydning for denne analyse. Det bemærkelsesværdige er, at folketingsmedlemmerne optræder i henhold til, om de *opfatter* rummet som åbent eller lukket.

ÅBNE OG LUKKEDE RUM

Skønt folketingsmedlemmer adskiller sig fra hinanden ved at have forskellige temperamenter, personligheder og ikke mindst politiske overbevisninger, er det tydeligt, at de for en stor del har samme opfattelse af, hvad der er henholdsvis åbne og lukkede rum. I de åbne rum som folketingssalen, vælger møderne og medierne markerer medlemmerne som regel uenighederne mellem partierne. I disse rum står politikerne gerne meget fast på deres synspunkter, og er der repræsentanter fra flere partier til stede i samme rum, er det ikke ualmindeligt, at ordvekslingerne foregår i vrede toner, at deltagerne afbryder hinanden, ryster på hovedet af hinanden, nedgør hinanden eller – som set under valgkampen i november 2001 – river sider ud af hinandens bøger. I de åbne rum udtrykker folketingsmedlemmerne sjældent tvivl. Her glides der uden om de vanskelige spørgsmål, ligesom der tales i klichéer og gives hurtige og forenklede bud på, hvordan samfundets problemer kan løses. I de åbne rum omtaler politikerne ofte deres egne forslag som

„sund fornuft“, mens modpartens afvises som det rene „galimatias“ eller „uden hold i det virkelige liv“.

Det er dog ikke blot debatformen, men også emnerne, der udvælges efter, hvordan politikerne opfatter rummet. I de åbne rum taler politikerne for eksempel hellere om skattelettelser, nedbringelser af hospitalernes ventelister, mere hjemmehjælp til de ældre, skærpet kontrol med flygtninge og indvandrere og højere straffe for voldsforbrydelser, end de diskuterer gensplejning, sikring af fremtidig energiforsyning, internationale miljøforhold, rentepolitik og realkreditter. Der synes dermed at eksistere en form for tavs enighed blandt medlemmerne om, at de primært skal beskæftige sig med følelsesladede emner eller med emner, der relaterer direkte til befolkningens dagligdag, når de optræder i de åbne rum frem for at beskæftige sig med emner af mere kompleks eller abstrakt karakter. Det fremgår både af karakteren af de forslag og spørgsmål, der fremsættes i den offentligt tilgængelige folketingsaal og af de politiske debatters længde i forhold til emne. Endvidere ses det tydeligt, når medlemmerne optræder i medierne. Af samme årsag beskriver nogle af Tingets medlemmer en række af de forslag og emner, der tages op i de åbne rum som „populisme“. For eksempel sagde et medlem:

[...] det er vigtigt at komme til gruppemøde, fordi der hører du jo alle ordførerne, fordi der jo bliver lavet førstebehandling på alle de der forslag – også alle dem der ikke bliver til noget – og der får du en klar fornemmelse af, hvad det er, og noget af det kan være ren og skær populisme, men så har du en fornemmelse af det.

Populisme er et udtryk, folketingsmedlemmer bruger om det at forsøge at indynde sig hos vælgerne ved at tilbyde de goder, medlemmerne forventer, „almindelige danskere“ ønsker. Når et forslag beskrives som populistisk, er det endvidere kendetegnet ved at bygge på en overforenkling af en kompleks problemstilling og ved at være vanskeligt at gennemføre i praksis, enten fordi der ikke er økonomisk dækning for forslaget, fordi forslaget strider imod dansk eller international lovgivning, eller fordi forslaget på længere sigt kan have u hensigtsmæssige konsekvenser.

Arbejdet i de åbne rum finder dog ikke kun sted som skænderier og populisme, men også som en slags underholdning. Det er for eksempel tilfældet, når folketingsmedlemmer optræder som julemænd, deltager i tv-quizzet eller lader sig fotografere til aviser og ugeblade, mens de slår græs-

plænen, fodrer dyr i stalden, leger med børnene i haven, går tur med hunden, tager opvasken eller deltager i andre aktiviteter, der ikke direkte vedrører arbejdet som folketingsmedlem (som vist i kapitel 2 har optrædener af denne noget underholdningsprægede karakter ofte til formål at præsentere mennesket bag politikerens).

Når man iagttager folketingsmedlemmers handlinger i de åbne rum, ser det altså ud til, at politik består af skænderier, skråsikre udmeldinger, populisme og underholdning. Helt anderledes forholder det sig dog med politikken i de lukkede rum. Her arbejder medlemmerne mere eller mindre i det stille med at skaffe viden om og få indflydelse på deres fagområder. Nogle studerer for eksempel statistikker og rapporter. Andre gennemgår tidligere lignende lovforslag. Og andre igen undersøger, hvordan „de lande vi sædvanligvis sammenligner os med“ håndterer sagen eller området. Endvidere er det i de lukkede rum, at medlemmerne forsøger at skabe et *forhånds*flertal for de forskellige forslag, de ønsker at fremsætte. Således søges det afklaret, hvilke andre medlemmer der kunne tænkes at støtte det nye forslag, samt hvor meget der i givet fald kræves i modydelse. Denne indledende forhandlingsproces er kendt under betegnelsen „korridorforhandlinger“, og formålet er at nå frem til et flertal, *før* et forslag sendes til afstemning i Tinget. Det skyldes, at det blandt folketingsmedlemmer betragtes som et nederlag og skadeligt for et partis omdømme, hvis et forslag nedstemmes i folketingssalen – altså i overværelse af offentligheden – bl.a. fordi det dermed antydes, at det parti, der har stillet forslaget, ikke er tilstrækkelig dygtigt, at det ikke evner at omsætte sine synspunkter til handling, eller at der ikke har været gjort et tilstrækkelig grundigt forhåndsarbejde. Korridorforhandlinger finder dog ikke nødvendigvis sted i korridorer, men lige så ofte på medlemmernes kontorer, i mødelokaler før og efter den formelle del af mødet, bag stolerækkerne i folketingssalen osv. Korridorforhandlinger er således snarere en betegnelse for en handlings-*genre* end en beskrivelse af det sted, hvor forhandlingerne foregår. Kendetegnende er, at der kun er et meget begrænset antal deltagere til stede, og at det hele foregår i „fortrolighed“ – dvs. som en samtale, der ikke må refereres fra. Fortrolighed regnes for altafgørende for arbejdet i Folketinget. Herom skriver den garvede folketingspolitiker Mimi Jakobsen:

Der er mange uskrevne regler i Folketinget, og det koster dyrt at forbyrde sig imod dem. En af de vigtigste er, at man aldrig misbruger offentligt, hvad man har hørt i en privat samtale med en kollega, en politisk modstander eller en partifælle. Det kan lyde sammenspist, men er i virkeligheden helt nødvendigt for, at det politiske liv kan fungere. Man er nødt til at

kunne tale fortroligt, at kunne få flere nuancer ind i dialogen end den offentlige politiske debat tillader. For at kunne nå et resultat, for at nå frem til kompromiset, må man vide, hvad der er vigtigt, hvad der er mere vigtigt, og hvad der er helt afgørende for ens politiske forhandlingspartner. Derfor må fortroligheden også opretholdes, og det er en almindelig erfaring, at politiske forhandlinger kun er ærligt ment, hvis man ud over at mødes i forhandlingslokalet, som regel overvåget af pressen, tillige mødes fortroligt på tomandshånd. Forhandlinger er ikke nok, der skal samtale til. Det er nemlig i et hjørne et sted på Christiansborg, grundlagene for forligene skabes (1998: 84-86).

Af citatet fremgår, at det er nødvendigt med „private“ og „fortrolige“ samtaler, når et folketingsmedlem vil skabe grundlaget for et politisk forlig. Dette tilsyneladende paradoksale forhold – at det er nødvendigt at „afpolitiser“ det politiske rum for at opnå politiske resultater – ser ud til at udgøre en form for grundvilkår for politik i Folketinget.¹

„Privatiseringen“ af det politiske rum foregår bl.a. ved, at elementer fra privatsfæren inddrages i det fysiske rum. Det kan ske ved, at der finder en form for servering sted for eksempel af en kop kaffe, en frokost, en øl eller et glas vin eller ved, at mødetidspunktet lægges uden for almindelig arbejdstid. Både indtagelse af mad og drikke samt møderne efter arbejdstid skaber associationer til den form for personlige relationer, der kendetegner privatlivet. Dermed signaleres, at man ikke længere er på arbejde – at man er blandt venner og kan tale frit fra leveren. Både servering og mødetidspunkt er altså med til at sende signaler om, hvad der kan siges og gøres i et rum, og ved at etablere en form for „private“ omgivelser skaber man grobund for en stemning, hvor der kan tales fortroligt eller „off the record“, som medlemmerne også kalder det.

Det politiske arbejde i de lukkede rum er således – i modsætning til arbejdet i de åbne rum – præget af venlighed og samarbejde. Herom sagde et andet erfarent folketingsmedlem:

Det som jo også er meget unikt herinde er, at når du går ned ad gangen, så kan du se på dørene, at vi sidder blandet imellem hinanden, og dvs. at der er virkelig et bag-murene-Folketing, altså hvor vi i vores arbejdsfunktioner hjælper hinanden meget i forhold til det at løse opgaven. Det er meget interessant, hvorimod i den opfattelse befolkningen har af os, der tror man måske, at vi sidder nærmest i sådan nogle borge hver for sig, og at vi ikke kan have noget samvær med hinanden, men det er jo ikke tilfældet.

Ifølge flere folketingsmedlemmer er samarbejdet på tværs af partierne et af de vigtigste kendetegn for dansk politik og det, der adskiller dansk politik fra politik i udlandet. Det samme gælder de „politiske venskaber“. Et politisk venskab eller blot et venskab er en betegnelse, folketingsmedlemmer anvender om en nær relation mellem to politikere. Venskaberne foregår primært på tværs af partierne, da der inden for hvert parti er stor konkurrence om de forskellige poster.² Herom fortalte et andet erfarent medlem:

Det danske politiske system og den danske politiske kultur er jo nærmest udviklet sådan, at venner, dem får man sådan set ikke så meget i sit eget parti. Der får man primært fjender. Det var den gamle Erling Olsen, som sagde det engang. Altså selvfølgelig skal du have fornuftige relationer og gode relationer til dine gruppefæller, men det, der er det afgørende i et system, hvor du aldrig nogen sinde ved, hvor mandat nummer 90 er, det er, at du kan have fornuftige og også venskabelige sociale relationer til folk fra andre partier. Det er jo sådan noget, man får fra udvalgsrejser eller på udvalgsmøder eller sådan noget, der, hvor man jo godt kan respektere en modstander, uanset at man kan være uenig, men hvis det er sådan [at du lærer folk lidt at kende], så begynder du at komme ind, og så kommer man bag om den der, når man sådan er ude og sidder og drikker en bajer, så får man alle historierne om, hvad det egentlig er, der foregår hos dem, og så kan du komme ind bagved. Så kan du begynde at få en klarere fornemmelse af, hvordan de tænker. Også hvis du er i en [forhandlings-] situation, [er det godt] også at have underhåndskontakter, hvor du siger [til modstanderen], ja men altså ét er, at I siger [sådan og sådan], men hvor er smertetærsklen, hvad skal vi [gøre] og så videre.

At det er de politiske venskaber og samarbejdet på tværs af partierne, der i alle fald indtil regeringsskiftet i 2001 har været kendetegnende for dansk politik, kan være forbundet med, at Danmark ofte har haft mindretalsregeringer. I årtier har det været nødvendigt at samarbejde, hvis der skulle opnås resultater. I denne undersøgelse har der ikke været tid til systematisk at indsamle komparativt materiale, som kunne be- eller afkræfte, at dette mønster er unikt dansk. Beskrivelser af det hollandske politiske system indikerer imidlertid, at der eksisterer „konsensus-systemer“, som er endnu stærkere end det danske, idet man i Holland efter sigende udarbejder politiske handlingsplaner for hele valgperioden bag lukkede døre i de første uger efter et valg – handlingsplaner der tilsyneladende derefter følges uden diskussion.

I det danske Folketing er sætningen „venner har man i de andre partier, egne partifæller er kolleger“ et særdeles kendt ordsprog. For at være venner i politik er det dog ikke nødvendigt, at man mødes uden for arbejdsmæssige sammenhænge. Et medlem fortalte således, at han aldrig besøgte sine politiske venner hjemme, men tilføjede: „det *kunne* vi sagtens gøre, men det er, fordi vi bor i hver sin ende af landet og ikke har tid til det, men det kunne vi sagtens gøre“. Skønt det er tydeligt, at venskaber blandt folketingsmedlemmer bygger på personlige sympatier, kan de imidlertid ikke blot betragtes som en bieffekt af det politiske arbejde. De er også et middel til at få adgang til de eftertragtede fortrolige samtaler. Samtidig udgør de her endnu et eksempel på, at politik foregår forskelligt i åbne og lukkede rum.

De ovenfor viste måder, hvorpå folketingsmedlemmer praktiserer politik, illustrerer, hvad der menes med den lidt provokerende påstand i indledningen om, at „politikerne har taget monopol på politikken“. Ved at skjule de faktiske arbejdsmetoder, afskærer medlemmerne befolkningen fra at få indblik i en række vigtige forhandlings- og beslutningsprocesser og dermed kendskab til en række af de reelle politiske hensyn samt økonomiske og samfundsmæssige problemstillinger. I stedet må befolkningen tage til takke med skænderier, underholdning og klichéer. Hvis det er denne form for politik, de folkevalgte hentyder til, når de siger, at folk ikke interesserer sig for politik, har de formodentlig ret. Spørgsmålet er imidlertid, hvorfor befolkningen ikke må få indsigt i de overvejelser og forhandlinger, der foregår i de lukkede rum?

DE LUKKEDE RUMS NØDVENDIGHED

Følgende er et uddrag af en samtale med et garvet folketingsmedlem, hvor hun forklarer, hvorfor offentligheden ikke kan være til stede under forhandlinger. Det pågældende medlem kaldes her „Janne“:

Janne: Vigtige beslutninger træffes aldrig i åbenhed hverken her i huset eller andre steder. Det tror jeg simpelthen ikke på [...] politikere vil jo ikke tabe ansigt og sige, jeg bøjer mig [...] Det er naivt det andet dér med at foregøgle folk, at man får noget som helst at vide bag åbne døre. Det gør du ikke. Du får en paradeforestilling. Vi kører det jo i øjeblikket i folketingssalen.

Interviewer: Men er talerstolen [i folketings salen] så overflødig?

Janne: Ja – nej, men det er et andet behov, den dækker. Det er det samme, hvis du havde åbne udvalgs møder, så ville det svare til Folketingets talerstol. Det er så dernede [på talerstolen], vi præsenterer vores politik for folket, og det kunne man godt gøre ved nogle åbne udvalgs møder. Jeg er ikke imod, at man kører de der, vi har i øjeblikket med, at vi af og til åbner dørene, men så er det bare en anden funktion, det udvalg får. Og så får du hele banden rundt, som skal tage ordet. [...] Hvis vi nu åbner vores døre, så vil du jo så fremover bare få skinforhandlinger. Altså du ville få de der pæne sager. Så vil mandatet være aftalt inden.

Interviewer: Men er det så, fordi man er bange for at vise, at man får et nederlag?

Janne: Næh, men altså erfaringen er vel, at du får mere ud af en hemmelig forhandling end af en ikke-hemmelig. Altså alle forhandlinger foregår jo bag lukkede døre, og det gør de vel, fordi mennesker er indrettet på den måde, ikke, og så kan man sige, hvis man laver det for lukkede døre, så går man så hver især efterfølgende og fremlægger sin forklaring, ikke. Du bliver, du skaber mere underdogs, tror jeg, hvis du gør det i åbenhed, og det er vel det menneskelige.

Interviewer: Er det så sådan, at når man går ud og præsenterer forliget hver især, er det så sådan, at man altid har hver sin fortolkning mere eller mindre?

Janne: Ja, det kan du også se ved overenskomstforhandlingerne og sådan noget, hvor der altid kommer to regnestykker ud om, hvor store lønstigningerne vil blive, og det er jo det samme her [...] men det er lettere i praksis at lave kompromiset for lukkede døre, fordi det jo er noget med, at du jo altid i en forhandling vil have en, der er stærkere end den anden, og hvis det så skal udstilles, at du er den svage, så kan det måske godt få dig til at blive mere, altså så skal du jo en gang imellem sådan markere, så kan du ikke bare sidde og være den svage hver gang.

En del af folketingsmedlemmernes forklaring på, at politiske forhandlinger altid foregår bag lukkede døre, er, at det „får man mest ud af“. En anden del er, at man med de lukkede døre undgår indblanding fra interesseorganisatio-

ner og andre, der måtte have et ønske om at påvirke forhandlingerne. „Efterlønsforliget“ (et forlig, der i slutningen af 1990'erne blev indgået efter fortrolige møder mellem landets statsminister og lederen af det største oppositionsparti) blev i den forbindelse nævnt som et eksempel på et forlig, der aldrig ville være blevet indgået, hvis interesseorganisationerne på forhånd havde haft kendskab til, hvad der foregik. En sidste og meget væsentlig del af forklaringen på, at dørene skal lukkes for offentligheden, er, som Janne siger det, at der i modsat fald vil opstå „skinformhandlinger“ og „paradeforestillinger“, fordi ingen ønsker at være „underdog“ og „tabe ansigt“.

„SKIFORMHANDLINGER“, „PARADEFORESTILLINGER“, „UNDERDOGS“ OG „TABTE ANSIGTER“

Betegnelserne ovenfor udgør billedlige udtryk eller metaforer. At bruge metaforer indebærer at forstå, erfare eller kommentere et fænomen ved hjælp af et andet. Ifølge Janne vil det ende med skinformhandlinger og paradeforestillinger, hvis man åbner dørene til de lukkede rum. Skinformhandlinger er forhandlinger, der ikke stikker dybt – de er med andre ord overfladiske, da de ikke når ind *bag* huden. Folketingsmedlemmer bruger bl.a. udtrykket skinformhandlinger om de situationer, hvor et parti inviterer et andet parti til forhandlinger alene med det formål at kunne fortælle omverdenen, at de er villige til at forhandle, skønt de på forhånd har besluttet, at de ikke vil samarbejde med det pågældende parti. Herom fortæller et medlem:

[...] altså performance processen er sommetider næsten vigtigere end resultatet, fordi det også skal være spørgsmålet om, hvem er blevet smidt ud af forhandlingerne, hvem der gået fra forhandlingerne, så derfor for eksempel sidste år da tog man konsultation med alle, og der kan man sige, at det, der kan være problemet, det er, at der kan være nogen, som man egentlig ikke er interesseret i at få med, som man ikke kan få hægtet af [...] [du kan ikke] have, at nogen kan stå og angribe dig for, at du slet ikke har villet snakke. Derfor skal du tænke igennem, hvordan ser medie billedet ud, og når de så står og siger, „de ville ikke engang snakke med os“.

En skinformhandling er altså en form for møde, der har til formål at få omverdenen til at tro, at man vil forhandle, skønt man ikke har planer om en reel forhandling. Lignende gør sig gældende for en paradeforestilling. At parade er at lade noget fremtræde på iøjnefaldende, ofte pralende måde, mens en forestilling er noget, der opføres for andre. Folketingsmedlemmer bruger

begrebet „paradeforestilling“ om en handling, der opføres for og har til formål at gøre indtryk på vælgerne. Paradeforestillinger er endvidere forbundet med den type forslag, politikerne kalder „paradeforslag“. Om paradeforslag sagde to folketingsmedlemmer:

Man bliver jo trænet i at kunne gennemskue, at det er fuldstændigt ligegyldigt det her, det er et paradeforslag, som aldrig nogensinde rykker ved noget som helst [...]

Vi har jo stort set 500 forslag om året, sådan cirka 300 lovforslag og omkring 200 beslutningsforslag. Mange af beslutningsforslagene bliver aldrig til noget, de kommer kun til førstebehandling, og det er jo partiets ret at markere deres politiske standpunkt ved at lave et forslag. Jeg kan huske, at jeg engang, da jeg var ny, sad under gruppemødet og prøvede at læse det, der nu var kommet, og så sagde en god ældre folketingspolitiker til mig: „Du behøver ikke at bruge tid på det. Det bliver aldrig til noget“.

At fremsætte et paradeforslag indebærer at fremsætte et politisk forslag, som udelukkende har til formål at imponere et publikum. Ifølge de folketingsmedlemmer, jeg talte med, er det netop det, der foregår i folketingssalen, fordi de „rigtige“ aftaler allerede er indgået på forhånd i et lukket rum. Det er flere af disse paradeforestillinger, Janne forventer vil finde sted, hvis dørene til de lukkede møder slås op for offentligheden. Så vil „hele banden rundt tage ordet“ og præsentere deres politik for folket i stedet for at gennemføre reelle forhandlinger. Spørgsmålet er dog, hvorfor folketingsmedlemmer finder det nødvendigt at gøre brug af skinforhandlinger og paradeforestillinger, når forhandlingerne flyttes til åbne rum?

Janne mener, at det i højere grad vil skabe „underdogs“, hvis dørene åbnes. At være underdog betyder at være den „underste hund“, dvs. den svage eller ydmygede part. I Folketinget, hvor det gælder om at have flest mandater for at opnå det, som medlemmerne kalder „indflydelse“, kan de små partier og deres repræsentanter nemt komme til at indtage rollen som underdogs. Da ingen af de store partier kan præstere et flertal i sig selv, er det imidlertid nødvendigt at samarbejde med de små partier. I praksis medfører det, at de små partiets medlemmer ofte får mere indflydelse end partiets størrelse umiddelbart berettiger til. Når Janne mener, at det vil skabe flere „underdogs“, hvis offentligheden får adgang til forhandlingerne, er det, fordi hun forventer, at de store partier i givet fald ikke vil lade de små partier få

samme grad af indflydelse, ligesom de små partier måske ikke vil støtte de store i samme omfang. Også enkeltpersoner kan risikere at blive marginaliserede i denne proces, og da ingen ønsker at udstille, at de er den svage, vil de, hvis dørene åbnes, i stedet forsøge at gøre sig kraftigt bemærket eller „markere“, som Janne formulerede det.

Det ser altså ud til, at mange folketingsmedlemmer mener, at et kompromis, dvs. et forlig, der er indgået på baggrund af gensidige indrømmelser, er tegn på svaghed – eller at de frygter, at omverdenen kan opfatte det som et svaghedstegn. Og et sådant svaghedstegn ønsker de ikke at vise over for befolkningen. Frygten for at virke svag ser således ud til at være en væsentlig årsag til, at folketingsmedlemmerne foretrækker at forhandle for lukkede døre. Et nyt medlem fortalte endvidere, at de lukkede døre skyldtes, at alle parter derved kunne „tage æren“ for det resultat, der var opnået, og samtidig bagatellisere de indrømmelser, de havde været nødt til at give. Dette er en fuldt accepteret spilleregul blandt folketingsmedlemmer, fordi politikerne indbyrdes „må respektere, at hvert parti har deres vælgere at tage hensyn til“.

Det nye medlems udsagn er tæt forbundet med Jannes udtalelse om, at politikerne ikke vil „tabe ansigt og sige, jeg bøjer mig“ – dvs. gå på kompromis med offentligheden som vidne. At tabe ansigt indebærer, at der afsløres noget om en person, som han eller hun ikke ønsker, at andre får kendskab til. At tabe ansigt anses at medføre en form for skam, og det betyder som regel, at en politikers (gode) omdømme anfægtes. Det er her interessant, at politikerne åbenbart kun oplever, at de taber ansigt, når de går på kompromis og dermed bøjer sig i de åbne rum, altså i befolkningens tilstedeværelse. Et kompromis medfører tydeligvis ikke tab af ansigt i de lukkede rum. I disse rum kan man til gengæld tabe ansigt på andre måder, for eksempel hvis man optræder „populistisk“. Det ser dermed ud til, at det ikke blot er aktiviteterne i henholdsvis åbne og lukkede rum, der er forskellige, de pågældende aktiviteter foregår også i henhold til forskellige normer og spilleregler.

At politik praktiseres på forskellige måder – eller som to forskellige spil – alt efter om der er tale om åbne eller lukkede rum, udgør en del af folketingsmedlemmernes kulturelle viden om politik. Denne viden er i større eller mindre grad tavs. Med andre ord er det ikke nødvendigvis en viden, som medlemmerne har reflekteret over eller er „bevidste“ om. Enkelte medlemmer taler dog meget eksplicit om to forskellige verdener, som de kalder henholdsvis „Christiansborg-“ og „vælgervirkeligheden“.

„CHRISTIANSBORG- OG VÆLGERVIRKELIGHEDEN“

Således lyder det, når henholdsvis et erfarent kvindeligt og et nyt mandligt folketingsmedlem omtaler Christiansborg- og vælgervirkeligheden:

[...] når jeg går ud og siger, at det går knaldende godt med økonomien, for forbrugsdelen er på 25 procent, og arbejdsløsheden er under fem, så skal I [folketingsmedlemmer] bare vide, at befolkningssammensætningen derude med udlændinge, førtidspensionister, bistandsklienter og arbejdsløse, at de hverken har fået 25 procent forbrugsfremgang eller er kommet i arbejde. Dvs. der er ingen genkendelighed. Deres virkelighed er fuldstændig anderledes end den, som vi oplever her [på Christiansborg], og det bliver man altså nødsaget til at forstå, for de to virkeligheder er begge to rigtige, men hvis vi fortæller den ene virkelighed til den anden virkeligheds folk, så forstår de ikke en dyt af det [...]

[...] hvis nu man forestillede sig, at jeg i virkeligheden ikke selv mente noget, men bare gerne ville have vælgere, så skulle jeg gå ud og sige det, som alle folk synes er rigtigt, [for eksempel] „det er også for galt, at de gamle ikke kan komme på plejehjem, at der er ventelister til sygehuse, og at der er nogle udlændinge, der laver larm i Odense, helt ærligt smid dog de par stykker ud, det fritager også resten af udlændingene for beskyldninger om det ene og det andet, og så er vi jo fri for ballade“ – dejligt let fatteligt, populært synspunkt, den er rent til begge tv-aviser, og det ville formentlig give en stor succes i medie- og vælgervirkeligheden, fordi folk ville sige, ja det er sgu også rigtigt og sådan noget. I Christiansborg ville man betragte det som populisme, og så ville man vinde noget i vælgervirkeligheden, men tabe noget i Christiansborgvirkeligheden.

Af de to folketingsmedlemmers omtale af Christiansborg- og vælgervirkeligheden kan man få det indtryk, at medlemmerne bevæger sig mellem to meget konkrete verdener – verdener, der er befolket af henholdsvis politikere og vælgere. Endvidere synes de to verdener at operere efter helt forskellige regler, ligesom deres befolkninger synes at udgøre hinandens modpoler. Følgende er eksempler på, hvad medlemmerne mener om vælgerverdenen og dens befolkning:

Loyaliteten [vælgernes] over for det politiske system, over for politikere, over for politiske partier, den er svundet kraftigt. Der er ikke den der nære forbindelse mellem vælgerne og deres parti. Man er ikke medlem i nær samme omfang, som man var tidligere, så loyaliteten er svundet meget. Se hvad der skete med de konservative, da [xx] kørte ind i en

betonklods, fordi han var beruset. Det har ikke en bønne med politik at gøre, og folk flygter, svingningerne kommer meget, meget kraftigere, end de har gjort tidligere. Tager ministeren en forkert cykelhjelm på, eller gør han ikke, tager han den forkert på, så koster det et eller andet i meningsmålingerne. Sådan noget havde jo ikke rigtig været tilfældet tidligere.

Hvis man skal gennemføre en ansvarlig trafikpolitik, så har man ingen vælgermæssig forståelse for det.

[...] så skriver jeg over til [xx] og siger, det her, det er noget lort, det dur ikke, det kan du ikke forklare ude i forsamlingshusene.

Til valget går de [vælgerne] ud og peger på nogle, som peger på Nordstjernen, uden at de kan nå den, altså umuligheder uden lige, som aldrig nogen sinde vil kunne lykkes i praksis.

Den dag de [nyvalgte medlemmer] så kommer ind i Folketinget, så siger den samme vælger, at det er også for galt, at de ikke kan arbejde sammen. Og de har sgu selv valgt nogle, som i valgkampen har sagt, at de ikke vil arbejde sammen. Men de forlanger bagefter, at de gør det.

Er der noget, der kan få befolkningen til at gå i fakkeltog, så er det ændringer til noget nyt.

Citaterne viser, at mange folketingsmedlemmer betragter vælgervirkeligheden som en verden, der består af personer, som ikke kan overskue de overordnede perspektiver, som ikke har tillid til politikerne, som ikke kan forstå komplekse politiske sammenhænge, som primært tænker på at varetage deres egne interesser, som har svært ved at acceptere nedskæringer og forandringer, og som ikke føler nogen forpligtelse over for et bestemt politisk parti. Dertil kommer udsagnene fra indledningen om, at vælgere ikke interesserer sig for politik. Det skal her retfærdigvis bemærkes, at man også hører politikere udtale det modsatte, nemlig at den almindelige dansker ikke er dum – at han eller hun udmærket kan gennemskue de konkurrerende partiers forslag, og at der skal mere til, før vælgerne „hopper på den“. Sådanne bemærkninger ser dog snarere ud til at have til formål at nedgøre de konkurrerende partier eller mistænkeliggøre disse over for vælgerne, idet det burde være overflødigt at sætte fokus på vælgernes intellektuelle evner, hvis man virkelig mente, at vælgerne var så intelligente, som man giver udtryk for. Generelt tyder det da også mere på, at folkets repræsentanter ikke har

den store tillid til vælgerskarens politiske begavelse. Anderledes står det til med tilliden til evnerne i egne rækker.

DE KOMPETENTE POLITIKERE

En række folketingspolitikere pegede under interviewene på, at de som medlemmer af Folketinget ikke blot kunne nøjes med at tænke på egne personlige interesser, men at de skulle varetage hele samfundets interesser, og samtidig sørge for, at landet ikke gik bankerot. Et medlem sagde, „vi er jo nødt til at have de overordnede perspektiver“, mens et andet bemærkede,

en gang imellem kan man få den opfattelse, at ude i befolkningen der mener de, at vi kun er sat i verden for at genere befolkningen, hvor at herinde der oplever jeg, at alle er optaget af, at alle skal have det bedre.

Hvor vælgervirkelighedens befolkning således er karakteriseret ved dens manglende indsigt i politiske spørgsmål og ved primært at interessere sig for sine egne forhold, er politikerne på Christiansborg karakteriseret ved deres politiske overblik og deres uegennyttige mål.

Folketingsmedlemmernes mindre høje tanker om vælgernes politiske formåen synes at være forbundet med, at det er politikerne, der definerer, hvad der udgør den rigtige viden om politik – dvs. hvad der udgør „politisk kompetence“. Begrebet politisk kompetence er lånt fra den franske sociolog Pierre Bourdieu (1977), som bruger det til at beskrive den viden, der er relevant for at forstå og praktisere politik. Politisk kompetence omfatter dermed både viden om konkrete sager og (tavs) kulturel viden, for eksempel om, hvordan man opfører sig til et udvalgs møde, hvordan man får mest muligt ud af en forhandling, hvordan man håndterer pressen osv.

Det er en udbredt opfattelse blandt folketingsmedlemmer, at vælgerne mangler politisk kompetence, og meget tyder på, at det er denne antagelse, som udgør grundstenen i det, folketingsmedlemmerne kalder vælgervirkeligheden. En væsentlig årsag hertil er politikernes forestillinger om, hvordan vælgerne danner deres politiske holdninger eller „livsnormer“. Bourdieu hævder, at politiske holdninger udvikles på baggrund af tre orienteringsprincipper. For det første orienterer man sig ud fra parti programmer og – erklæringer. For det andet trækkes der på større ideologier (for eksempel liberalisme, kommunisme osv.). Og for det tredje lader man sig påvirke af egne erfaringer fra hverdagen. Ifølge Bourdieu er de tre orienteringsprin-

cipper uadskillelige i politik. Spørger man folketingsmedlemmer om vælgeres politiske holdninger, viser det sig imidlertid, at de mener, at vælgerne primært orienterer sig efter dagligdagens princip. Det er (bl.a.) derfor, at medlemmerne trækker på genkendelige scener fra hverdagen, når de præsenterer deres synspunkter for vælgerne, som for eksempel når finansloven beskrives som statens husholdningsbudget, eller når billedet af den enlige mor der kommer cyklende en tidlig hverdagsmorgen med et træt barn i barnestolen bruges til at illustrere et partis generelle politik.

Det ser altså ud til, at folketingsmedlemmer mener, at vælgerne primært danner deres synspunkter på baggrund af de nære hændelser i dagligdagen. Til gengæld er de af den opfattelse, at de selv orienterer sig i henhold til overordnede partiprogrammer, ideologier og generel sagkundskab. De divergerende orienteringsprincipper – eller måske rettere forestillingen om dem – medfører, at vælgeres viden hverken anses for at være tilstrækkelig seriøs eller relevant og dermed heller ikke legitim. Det på trods af, at det er tydeligt, at også folketingsmedlemmer baserer deres forståelser af politik samt deres politiske handlinger på dagligdagens erfaringer. Dette blev netop understreget, når medlemmerne beskrev politik som et særligt fag eller en særlig branche, der ikke kan læres fra en skolebænk, men må erfares fra den praktiske politiske hverdag.

Det kan derfor hævdes, at forskellen mellem Christiansborg- og vælgervirkeligheden ikke hidrører fra, at politikere og vælgere har væsensforskellige måder at orientere sig på inden for politik. Derimod opstår den, fordi vælgerne nægtes adgang til de diskussioner og processer, der foregår bag de lukkede døre. Det betyder, at vælgerne ikke får indsigt i det garnnøgle af hensyn og betingelser, ethvert politisk forslag er spundet ind i, herunder heller ikke de arbejdspraksiser, der gennem årene er blevet indarbejdede og dermed blevet til spillereglerne i Folketinget. Folketingsmedlemmernes „monopolisering“ af de politiske forhandlings- og beslutningsprocesser er derfor med til at skabe grundlaget for, at der opstår et radikalt skel mellem det, medlemmerne kalder for henholdsvis Christiansborg- og vælgervirkeligheden.

Hvis man både følger med et folketingsmedlem rundt på Christiansborg og med ud i landet, sådan som vi hørte om det i kapitel 3, kan man godt få det indtryk, at medlemmerne rent faktisk bevæger sig mellem to verdener, der er knyttet til to forskellige virkeligheder. For som vi har set, er det sprog der tales, og den tone, der tales i på Christiansborg, meget forskelligt fra det sprog og den tone, der kan opleves, når der er vælgere til stede. Bag de lukke-

de døre er diskussionen saglig og foregår i en venskabelig atmosfære. Medlemmerne behøver ikke at bruge mange ord, da alle kender deres fagområder samt de spilleregler, der skal følges. De fleste af Tingets medlemmer fremstår dermed som vidende og kompetente politikere. Tager et folketingsmedlem ud til et vælgermøde, er tonen dog ofte helt anderledes. Her kan medlemmet blive mødt med kritiske spørgsmål, der tyder på, at spørgerne ikke er helt inde i alle problematikker. Medlemmet kan også risikere at blive udsat for forskelligt kasteskyts eller nedsættende tilråb. For eksempel beskrev et medlem en episode, han havde oplevet, således:

Hvis nu der er valgdag, og man tager rundt på valgstederne, ikke, det har jeg prøvet, det var her sidste gang, da der var valg, ikke, da var det Europaparlamentsvalg, så tager man rundt og hilser på dem, der er tilforordnede på valgstederne, specielt dem der er tilforordnede fra ens eget parti. De sidder jo der og arbejder hele dagen. Og der er det sådan noget med, at når man så går ud på valgstedet, så er der en eller anden person, der ser en, og så råber vedkommende jo bare umotiveret „nå der har vi kraftedeme en til af de der forbandede svindlere. I skulle sgu have skåret hovedet af“ eller sådan noget, så går han videre.

Når folketingsmedlemmer bevæger sig uden for Christiansborg, gør de sig altså af og til nogle erfaringer, der kunne give anledning til at tro, at de har at gøre med to forskellige virkeligheder. Jo flere negative oplevelser politikerne får med vælgerne, des mere styrkes deres opfattelse – deres kulturelle viden – om vælgervirkeligheden. Folketingsmedlemmer møder imidlertid også mange vælgere, der ikke bekræfter den negative vælgervirkelighed. Det fremgår for eksempel, når de fortæller om, at de har deltaget i vælgermøder, hvor vælgerne gav dem gode idéer til nye politiske tiltag, eller hvor vælgerne var velforberejdede og kunne bidrage med nye vinkler på de politiske problematikker. Virkeligheden blandt vælgerne ser dermed ikke altid ud som den verden, nogle folketingsmedlemmer beskriver som vælgervirkeligheden. Ej heller gør den verden, som medlemmerne kalder Christiansborgvirkeligheden. Her har også hver enkelt politiker sine individuelle styrker og svagheder. Netop derfor behæfter medlemmerne hinanden med så forskellige mærkater som „ideolog“, „strateg“, „græsrods politiker“, „stemmesluger“ eller „stemmekvæg“. Det sidste betyder, at den pågældende politiker primært regnes for en stemme, når der skal stemmes i folketingsalen, og ikke for en videre dygtig eller værdifuld politiker.

Da medlemmernes erfaringer således er mere nuancerede end betegnelserne Christiansborg- og vælgervirkeligheden antyder, må det konstateres, at forestillingerne om de to virkeligheder som afgrænsede grupper af mennesker med klart definerede kendetegn ikke er nogen direkte afspejling af den empiriske virkelighed. Ifølge de amerikanske antropologer Dorothy Holland et al. (1998) udgør forestillede verdener en slags tankereds kabler, som mennesker bruger til at forstå og orientere sig i verden med. Forestillede verdener er en slags kompakte indre billeder, der tager udgangspunkt i virkeligheden. For at opnå viden om en forestillet verden behøver man ikke at have haft direkte eller personlige erfaringer med den. For eksempel behøver man ikke at have opholdt sig på et hospital for at have et billede af, hvad der foregår på et hospital. De fleste voksne danskere ved, at de personer, der befinder sig i hospitalsverdenen, er læger, sygeplejersker, sygehjælpere, portører, patienter osv. Endvidere har de fleste en idé om, hvilke egenskaber disse personer er i besiddelse af, samt hvilke handlinger de udfører. Forestillede verdener er således stykket sammen af talløse brokker af kulturel viden (tavs såvel som italesat) – der deles af mennesker, fordi de har nogenlunde ens livserfaringer.

På samme måde udgør Christiansborg- og vælgervirkeligheden forestillede verdener. Folketingsmedlemmers forestillinger eller indre billeder af de to virkeligheder stammer fra deres erfaringer med arbejdet i Folketinget – dette uden at medlemmerne nødvendigvis har haft personlige eller direkte erfaringer med dumme, egoistiske og uinteresserede vælgere. Forestillingerne får imidlertid stor betydning for det praktiske arbejde i Tinget, når de indgår i medlemmernes vurderinger af, hvordan politiske initiativer vil blive modtaget i befolkningen. Det er således ikke usandsynligt, at det er forestillingen om vælgervirkeligheden, der er en medvirkende årsag til, at Folketinget i stigende grad synes at beskæftige sig med enkeltsager, dvs. sager som udspringer af et enkelt konkret tilfælde, der som regel er blæst grundigt op i medierne – også selv om mange medlemmer finder arbejdet med enkeltsager uhenigtsmæssigt. I bogen *Så gik der politik i det ... Folketinget under anklage* skriver folketingsmedlem Birthe Rønn Hornbech (1997) for eksempel: „Særlove og hovsalove er blevet politikernes svar på mediernes jagt på enkeltsager.“ Endvidere peger hun på, at „borgerne er i klemme i systemet“, og at „retssikkerheden er svækket i utålelig grad“, fordi „genvalget bliver vigtigere end langsigtede politiske holdninger og anskuelser“. Sagt med andre ord afhænger politiske tiltag altså meget af, hvilke forestillinger politikerne har om vælger-

ne og om vælgernes forventninger til politikerne. Det er formodentlig også disse forestillinger, der medvirkede til, at der skete en stigning i medlemmernes spørgelyst i folketingssalen, da tv-stationen DK4 begyndte at transmittere debatterne. Om mængden af spørgsmål siger et medlem:

Når man ser på mængden [af spørgsmål] nu, så kan man se, at det tager jo fuldstændig væsentligheden fra det hele, for de forespørgsler er jo ikke det væsentlige i forhold til samfundets udvikling i forhold til centrale befolkningsspørgsmål.

Ifølge denne politiker flytter det øgede antal paradespørgsmål fokus fra mere væsentlige emner. Et andet medlem pegede på, at andre emner vedtages uden den store opmærksomhed. Han fortalte:

Når der ikke er meget stor opmærksomhed fra medierne på emnet, så har du en mulighed for, hvad skal vi sige, på et andet plan, om du vil kalde det højere eller lavere, det er en følelsesmæssig sag, men der har du altså langt bedre muligheder for at få nogle synspunkter igennem, fordi modparten heller ikke risikerer ret meget. Altså sagen er ikke oppe til almindelig debat. Hvis nu du alternativt talte flygtninge-indvandrere, så ville selv den mindste detalje jo tage forsider. Her [når det drejer sig om energipolitik] der taler vi ikke engang bare om detaljer. Vi taler i og for sig om store klodser, vi kan sidde og forhandle på plads [...] Min livserfaring fortæller mig, at hvis du vil opnå resultater, så er det altså ikke om at hænge på forsiderne af aviserne – det er dem, der ingen resultater opnår – men dem, der står inde på side fire nede til venstre, hvor en eller anden journalist har fået øje på et eller andet om, at der er flyttet fire milliarder i elsektoren, altså det er for mig mere tilfredsstillende, fordi der har du haft indflydelse.

Skønt folketingsmedlemmer gennem deres daglige erfaringer på den ene side synes at få bekræftet, at der eksisterer en Christiansborg- og en vælgervirkelighed, oplever de dog på den anden side også, at virkeligheden ikke altid stemmer overens med forestillingerne. For eksempel opfører ikke alle vælgerne sig som de vælgere, der forbindes med vælgervirkeligheden. En række politikere tilkendegiver da også jævnlige, at de finder Folketingets arbejdspraksiser utilfredsstillende, og at de ønsker at mindske kløften til befolkningen. Spørgsmålet er imidlertid, hvorfor medlemmerne så ikke bare åbner dørene til de lukkede rum eller lader handlingerne i de åbne og de lukkede rum stemme bedre overens?

VILJEN TIL INDFLYDELSE OG NØDVENDIGHEDEN AF POLITISK TÆFT

To folketingsmedlemmer beskriver deres forhold til politik således:

Man bliver hurtigt et politisk dyr på den måde, at det er svært at være det [politik] foruden. Altså jeg har prøvet at gå ud af politik i 1982, og så tænkte jeg, at nu skulle jeg koncentrere mig om de mere faglige ting i tilværelsen. Da kunne jeg holde mig ude i et halvt år, så var jeg aktiv igen. Jeg vil ikke sige, at det, der foregår, er så meget anderledes end andre steder. Det foregår bare oftere og mere komprimeret og hurtigere. Altså det er sådan en facon, som jeg synes er interessant, så det er det der med ikke at kunne lade være. Jeg kan ikke sige, hvorfor jeg er her, men jeg kan ikke lade være med at være her.

[...] det der er meget tydeligt for et Christiansborg miljø – det vil også være det, du kan få at vide af alle mulige andre – det er, at det i en eller anden forstand kan virke som narkotika at være på Christiansborg. Politik er ligesom narkotika. Når først man er kommet med, og når først man har opdaget, at man kan få succes – man har nogle idéer og tanker, og man kan få det gennemført, rent faktisk få nogle ting vedtaget og få lavet samfundet om, stort eller småt – så bider det langt hårdere end narko. Det er det, der er det bærende. Det er de der små succeser hver dag, de er stærkt afhængighedsskabende.

Folketingsmedlemmer er engagerede mennesker, der har en meget stor interesse i at deltage i folketingsarbejdet. Det, der driver dem, er, at de har mulighed for at få indflydelse. Et medlem sagde direkte:

Jeg lægger da ikke skjul på, at jeg vil have indflydelse. Jeg vil have noget gennemført i det her land – og det har jeg fået.

Et andet sagde:

Ambitionen er jo altid at få størst mulig indflydelse, og der, hvor jeg sidder nu, der har jeg sådan set stor indflydelse.

For at få indflydelse er det imidlertid ikke tilstrækkeligt, at et medlem tilegner sig bestemte færdigheder eller indgår i en række netværker. Det er også nødvendigt at vide, hvornår, hvor og hvordan der skal slås til. For eksempel er partierne generelt mere villige til at gå på kompromis, når der er lang tid til næste folketingsvalg, mens de som regel er urokkelige, når et valg er

umiddelbart forstående. Et medlem fortalte desuden, at der for folketingspolitikere gjaldt det samme som for kommunalpolitikere: At man hellere vil fokusere på idrætshaller end kloaksystemer, når der er valg, idet idrætshaller er mere synlige og mere populære i befolkningen end kloaksystemerne, som folk blot forventer fungerer. Andre medlemmer fremhævede, at det var nemmere at få oppositionen til at gå på kompromis *efter* et folketingsvalg end inden, fordi det før et valg gælder om at markere sine holdninger skarpt i befolkningen, mens det efter et valg gælder om at få så meget indflydelse som muligt.

Evnen til at vide, hvad der er det rette at gøre i en bestemt situation, går blandt folketingsmedlemmer under betegnelsen „politisk tæft“. Om denne tæft siger en politiker:

Altså den politiske tæft det er, som du selv var inde på, sådan en udefinerlig størrelse – sammensætningen af en eller anden form for grundlæggende politisk viden både generelt og specifikt. Så er det en politisk fornemmelse af, hvad er det her for en type sag, og hvilke problemer og muligheder kan den åbne i terrænet. Og dermed så også hvilke knapper du så skal trykke på for at få en effekt. Og derudover så en fornemmelse af hvordan det ser ud. Fordi, hvordan laver du så performance sådan så det mediemæssige billede også kommer til at se [godt] ud? Det drejer sig jo ofte om at præsentere dig selv, altså som værende, altså vi er bare, vi kan bare det hele. Det er selvfølgelig fint, og alternativet det er at få de andre til at se ud, som om de er nogen værre dumme hoveder. Derfor kan du sige, at politik netop ikke altid bare er, hvad skal vi sige, det saglige, men det er i meget høj grad symbolvirkningen og performance, og det der, og signal [værdien] som gør, at de løsninger, som man godt kunne få, dem er man ikke villig til at tage, fordi omkostningen på det prestigemæssige eller, hvad skal vi sige, værdien for modparten i at blive anerkendt, vælter billedet.

Politisk tæft udgør den fornemmelse, der sikrer, at man opnår det bedste resultat i en given situation. Som det fremgår af citatet, indebærer det på den ene side en evne til at opnå indflydelse på de politiske beslutninger og på den anden side en flair for at opnå goodwill og stemmer blandt vælgerne. Når balancen mellem de to mål skal findes, kan det føre til, at visse politiske kompromiser og løsninger fravælges. Det sker, såfremt det skønnes, at omkostningerne blandt vælgerne vil blive for høje – dvs. at vælgerne af samme årsag undlader at stemme på personen eller partiet næste gang.

Politisk tæft indebærer altså en kulturel viden om forholdet mellem

Christiansborg- og vælgervirkeligheden. Tæft indebærer imidlertid også at kunne bruge sin viden om de to verdener taktisk ved at spille den ene ud mod den anden. Dette udgør et vigtigt våben i kampen om indflydelse. Det er bl.a. et sådant taktisk spil, der foregår, når et parti inviterer et andet parti til forhandling, skønt det på forhånd ligger fast, at det første parti slet ikke er interesseret i at samarbejde. Formålet er at give indtryk af, at det er modparten, der ikke er samarbejdsvillig, og taktikken har den fordel, at uanset om modparten møder op eller ej, kan det hævdes, at det var dem, der ikke ville samarbejde. Dermed opnås næsten garanti for, at modparten kommer til at fremstå som „nogen værre dumme hoveder“. Modparten er dog sjældent selv blottet for tæft. Under en skinforhandling som den beskrevne kan også denne spille med sin viden om de to verdener for eksempel ved at „bide sig fast“ og tilbyde løsninger, det inviterende parti vanskeligt kan afslå, idet partiet i så fald vil få et forklaringsproblem over for vælgerne.

Et andet eksempel på, hvordan folketingsmedlemmer praktiserer politik ved at spille deres viden om de to virkeligheder ud mod hinanden, er, når folketingsmedlemmer bruger folketingsalen til at afkræve og dermed fastlåse et andet parti på et standpunkt. Det hører til forestillingen om vælgervirkeligheden, at denne lader sig forvirre og har svært ved at acceptere uenighed inden for et parti. „Vælgerne“ kræver klare og entydige udmeldinger, og derfor stilles der i folketingsalen ofte spørgsmål til et konkurrerende parti, når man ved, at det pågældende parti rummer delte meninger. Forestillingen om vælgerne kan så få det pågældende parti til at føle sig tvunget til at give et entydigt svar, skønt man udmærket er klar over, at man dermed kan risikere at få problemer inden for partiet. I interviewuddraget nedenfor fortæller et medlem om en sådan situation:

Interviewer: Det, der foregår på talerstolen, det er der mange, der kalder et spil for galleriet, synes du også, det er et spil for galleriet, eller foregår der noget af betydning?

Medlem: Nej, det er et spil for galleriet.

Interviewer: Hvis det er et spil, kunne man så ikke lige så godt afskaffe den procedure?

Medlem: Nej, [begge ler] dels fordi det er sjovt, nej spøg til side. Det er det eneste sted, hvor partierne kan aftvinge hinanden et synspunkt på et eller andet område. Altså det er et spil for

galleriet på den måde, at man skal ikke tro, at man går i folketingsalen og ændrer et partis holdning. Men det er jo det eneste sted, hvor vi som parti kan tvinge for eksempel regeringen til i fuld offentlighed at komme med regeringens synspunkt på et eller andet område, altså ikke ændre regeringens synspunkt, men bare komme med det; altså socialministeren er i *BT* i dag stort set op med, at [en borgmester] har ret i udlændingepolitikken [en holdning der strider imod andre partimedlemmers holdninger]. Ergo jeg stiller spørgsmålet til statsministeren „Er det regeringens synspunkt, at [borgmesteren] har haft ret, og regeringens linje har slået fejl?“ Det har jeg mulighed for, fordi vi har en folketingsaal. Vi har et sted, hvor vi kan bede om en forpligtende meningstilkendegivelse, hvor det bliver referatført osv., og hvor vi kan komme igen og diskutere i fuld offentlighed. Og hvor borgerne kan vandre ind og lytte, og selvfølgelig skal vi have sådan et forum.

Politisk tæft udgør altså fornemmelsen for, hvordan og hvornår man skal gå på kompromis, hvordan og hvornår man skal føre skinforhandlinger og fremsætte paradeforslag, samt hvordan og hvornår man skal kompromittere modstanderen. Denne sans, som alle politikere forsøger at opnå, bygges op ved hjælp af de erfaringer, medlemmerne får fra deres arbejde i Tinget samt ved hjælp af de historier, der fortælles om de andre medlemmers arbejde. Politisk tæft kan altså opfattes som en form for kondenseret kulturel viden, der bl.a. rummer oplysninger om, hvordan Christiansborg- og vælgervirkeligheden skal adskilles, og hvorfor det er mest hensigtsmæssigt at fordele politik på de to rum. At folketingsmedlemmer generelt har vanskeligt ved at beskrive, hvad der ligger i begrebet politisk tæft, antyder endvidere, at en stor del af den kulturelle viden, der ligger bag tæften, er tavs. På trods heraf er de fleste medlemmer i stand til relativt udførligt at forklare, hvad der foregår, og hvad der er den korrekte opførsel i de forskellige rum. Kun sjældent overtræder politikerne de gældende spilleregler, og når det sker, spredes rygten hurtigt derom. At bryde fortroligheden fra de lukkede rum – især de private samtaler – er for eksempel noget af det værste, en politiker kan gøre. Ifølge folketingsmedlemmer vil dette typisk medføre, at den pågældende politiker bliver afskåret fra reelt samarbejde og dermed indflydelse.

Forestillingen om og dermed skellet mellem Christiansborg- og vælgervirkeligheden står altså solidt plantet i politikernes praktiske erfaringer fra dagligdagen. Politisk kompetence og tæft læres gennem erfaringer med en

virkelighed, som bygger på dette skel – en virkelighed der viser, at man får mest muligt ud af at håndtere de to virkeligheder separat. Glæden ved og rusen fra de politiske resultater er således afhængig af, i hvilken grad man er i stand til at skelne mellem og manipulere med de to virkeligheder. På den baggrund kan det næppe undre, at politik praktiseres som vist, til trods for at mange udmærket er klar over de alvorlige ulemper, det også medfører.

I VIRKELIGHEDEN ...

I et studium af bureaukratiets tilblivelse hævder antropologen Michael Herzfeld (1992), at klagerne over bureaukratiet har været med til at skabe bureaukratiet. På lignende vis kunne folketingsmedlemmer hævde, at klagerne over politikerne har været med til at skabe den måde, hvorpå politik praktiseres i Folketinget – at det i virkeligheden er vælgerne og deres manglende forståelse for de komplekse politiske opgaver, der er årsagen til, at medlemmerne holder de politiske forhandlings- og beslutningsprocesser for sig selv. Det er da også indlysende, at folketingsmedlemmerne ikke alene er ansvarlige for relationen mellem Tinget og folket. Hvis demokratiet skal leve, må også folket bidrage konstruktivt. Desværre ser det ud til, at uanset at folketingsmedlemmer rent faktisk møder konstruktive vælgere – dvs. vælgere, der ikke opfører sig som de vælgere, der karakteriserer vælgervirkeligheden – ændrer dette ikke ved medlemmernes praksiser.

Christiansborg- og vælgervirkeligheden er imidlertid ikke faktisk eksisterende, objektive verdener. De er forestillede verdener, som folketingsmedlemmer lærer om gennem de erfaringer, de får med, hvordan der opnås indflydelse i Tinget. Skønt disse erfaringer rummer en viden, som i høj grad er tavs og „sej“, er denne viden dog (som al anden kulturel viden) mulig at forandre. Da kulturel viden bygger på erfaringer med verden, kan den imidlertid kun ændres gennem nye og gentagne erfaringer med verden. Kløften mellem folket og Folketinget er ikke en fysisk kløft, men en mental eller psykologisk kløft, der opstår – ikke fordi vælgerne ikke kan overskue – men fordi de ikke kan se, hvad det er, der foregår bag murene. Hvis politikerne virkelig ønsker at bygge bro til befolkningen, må de derfor både have mod til at introducere nogle nye erfaringer og tålmodighed til at gentage disse tilstrækkeligt mange gange til, at den kulturelle viden fra de gamle erfaringer svækkes. Dette kan måske delvist opnås, ved at befolkningen i højere grad inddrages i „arbejdet indadtil“, dvs. i den del af det politiske arbejde, der finder sted i de lukkede rum, hvilket ikke behøver at betyde, at der skal installeres videokameraer i alle

rum. Det vil, som Janne fremhævede, stadig være nødvendigt at kunne føre forhandlinger i fortrolighed, og det må vælgerne respektere. Fortrolighed i visse situationer udelukker imidlertid ikke, at politikerne i højere grad kunne lægge kortene på bordet og give vælgerne et mere dækkende billede af de reelle modsætninger og kompromiser, der kommer til udtryk i forhandlingerne. Uanset hvordan folketingsmedlemmerne søger at mindske kløften til befolkningen, viser dette og det foregående kapitel imidlertid, at der må anderledes handlinger til end blot det at dele „pjecer og klistermærker“ ud.

NOTER

- 1 Det synes endvidere at indgå i en slags modstridende, men komplementært forhold til politikernes ønske om også at vise „personen bag“ politikeren, som beskrevet i kapitel 2.
- 2 I kapitel 5 beskrives en lignende konkurrence blandt journalisterne på Christiansborg samt deres tværgående venskaber med politikerne.

LITTERATUR

- Bourdieu, Pierre (1977). „Questions de politique“. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 16: 55-89.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc, J.D. (1996). *Refleksiv sociologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Den Store Danske Encyklopædi*, Bind 15 (1999). København: Gyldendal.
- Hastrup, Kirsten (1993). *A passage to anthropology. Between experience and theory*. London: Routledge.
- Herzfeld, Michael (1992). *The Social Production of Indifference: Exploring the Symbolic Roots of Western Bureaucracy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Holland, Dorothy, Lachicotte, Jr., Debra Skinner & Carole Cain (1998). *Identity and Agency in Cultural Worlds*. Cambridge, Massachusetts: Harvard.

- Hornbech, Birthe Rønn (1997). *Så gik der politik i det ... Folketinget under anklage*. København: Gyldendal.
- Hvidt, Kristian (1994). *Christiansborg bag kulisserne*. København: Schultz.
- Jakobsen, Mimi (1998 [1993]). *Politik i virkeligheden*. København: Aschehoug.
- Jensen, Henrik (1995). *Arenaer eller aktører? En analyse af Folketingets stående udvalg*. København: Samfundslitteratur.
- Jensen, Torben K. (1993). *Politik i Praxis. Aspekter af danske folketingsmedlemmers politiske kultur og livsverden*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Skovgaard-Petersen, Eva (1993). „Stemmer om Maastricht“, pp. 43–57 i Karen Fog Olwig & John Liep (eds.) *Komplekse Liv. Kulturel mangfoldighed i Danmark*. København: Akademisk Forlag.

KRAGEN SAD PAA KVISTE,
SAGDE HVAD DEN VIDSTE

JOURNALISTEN SOM POLITISK AKTØR

RASMUS STEEN KJÆR

Det er et velkendt fænomen, at oplysninger fra Christiansborg kan „sive“ ud til offentligheden, eller at noget „lækkes“. Forrige kapitels analyse af repræsentanternes opfattelse af grænserne mellem Christiansborgvirkeligheden og vælgervirkeligheden bliver i dette kapitel suppleret med et nyt perspektiv. Vi kommer indenfor i den journalistiske verden, som udgøres af den faste tv- og radioredaktion på Christiansborg. Forfatteren viser, hvordan der hersker indbyrdes relationer af tillid og forpligtelser mellem politikerne på den ene side og journalisterne på den anden. Der opstår et socialt fællesskab, og det får en betragtelig indflydelse på, hvad der kommer ud i æteren til folk om repræsentanternes aktiviteter.

Under SR-regeringen i efteråret 2000 var der en politiker, der kontaktede en af journalisterne på DR's Christiansborgredaktion i forbindelse med, at den daværende sundhedsminister havde fremsat et lovforslag om at indføre rygeforbud på landets folkeskoler og øvrige ungdomsinstitutioner. Inden forslaget skulle fremsættes til behandling i folketingssalen, fremlagde ministeren det på vanlig vis for sin egen folketingsgruppe for at sikre sig, at hun havde opbakning fra sit politiske bagland. Den socialdemokratiske folketingsgruppe bestod på daværende tidspunkt af 55 medlemmer. Blandt de 35 tilstedeværende folketingsmedlemmer var der imidlertid 15, der var decideret imod forslaget. Normalt vil kun et til to folketingsmedlemmer være imod et forslag fremsat af et partimedlem, særligt af en minister. De 15 modstandere ville undlade at stemme, hvis ministeren alligevel valgte at fremsætte forslaget i Folketinget.

Disse oplysninger var blevet overleveret til en journalist fra Christiansborgredaktionen af en unavngiven person, der havde deltaget i socialdemokraternes gruppemøde. Det var oplysninger, som det ifølge journalisten var værd at arbejde videre med. Journalisten tog først kontakt til Socialdemo-

kratiets politiske ordfører, som på det tidspunkt endnu ikke vidste, at journalisten havde kendskab til den interne splittelse i partiet. Men det lykkedes ikke at få ordføreren til at medvirke i et interview – vedkommende mente ikke at have tid til at udtale sig.

Historien blev lavet alligevel. Fra at dreje sig om det politiske forslag, som sundhedsministeren havde fremsat, blev vinklen ændret til: Hvad ligger der bag uenigheden i Socialdemokratiet? En anden journalist trådte til for at hjælpe med at udarbejde historien og i stedet forsøge at få et interview med sundhedsministeren. Vedkommende fik følgende instrukser fra redaktionen:

[...] det er vigtigt, at der ikke er andre journalister i nærheden, som hører noget om det her. Historien må ikke sive ud. Træk ministeren til side og forsøg at få det på bånd, hvis du kan. Jeg vil lade historien være eksplosiv i TV-avisen.

Trods modstand i partiet gennemtrumfede sundhedsministeren alligevel lovforslaget i folketingsgruppen, og det blev bragt videre til første behandling i Folketinget. Umiddelbart herefter lykkedes det journalisterne at få et interview med ministeren, og TV-avisen kunne samme aften som den eneste nyhedskanal bringe historien om uenigheden i Socialdemokratiet.

Det er ikke ualmindeligt, at en politiker tager personlig kontakt til en journalist for at berette om en politisk hændelse, der enten har fundet sted, eller som kan være under opsejling. Det sker ofte, at journalisterne på denne måde får adgang til informationer, som kan bane vejen for et indslag i Radio- eller TV-avisen. Til tider kan det være informationer, som giver en af journalisterne en chance for som den første at bringe historien frem i lyset. Men det kan virke besynderligt, at en politiker vælger at udlevere sit eget parti over for pressen, som i eksemplet ovenfor. Hvad kan grunden være til, at en person fra de politiske rækker vælger at viderebringe sådanne oplysninger til en journalist? I det konkrete eksempel er en umiddelbar forklaring, at den pågældende person var imod sundhedsministerens forslag og så en uretfærdighed i, at forslaget alligevel blev gennemtrumfet trods den noget vage opbakning fra folketingsgruppen. På baggrund heraf valgte personen at gå til pressen for at kaste lys over episoden. Det var en individuel handling, som på mange måder må antages at være stik imod partiets interesse. Personen valgte altså at viderebringe

oplysninger, som ville kunne være til skade for partiet og løb dermed en risiko i forhold til selv at blive afsløret i sin misgerning. Spørgsmålet er hvorfor? Man kan undre sig over, hvad en politiker egentlig kan få ud af en sådan handling.

CHRISTIANSBORGREDAKTIONEN

Hver morgen klokken ni starter arbejdsdagen med et redaktionsmøde for journalisterne på Christiansborgredaktionen. Dette er DR's politiske redaktion – en satellitredaktion, som har til huse i lokale 008, to etager under Folketinget, nede i plan med gaden, hvorfra der er udsigt til Slotspladsen. Her sidder knap et dusin journalister godt gemt væk fra offentligheden og er dagligt i kontakt med Danmarks ledende politikere.

Siden morgenstunden har flere af dem allerede været i gang med at tilrettelægge dagens program. Via DR's intranet er chefredaktøren i sin private bolig blevet orienteret om dagens politiske begivenheder, og flere af journalisterne har været de store avisers overskrifter og ledere igennem. Fra gårdsdagen ligger der også ofte en påbegyndt historie klar, som venter på at blive færdigbearbejdet, så den kan blive sendt.

På redaktionsmødet bliver dagens emner gået igennem, og opgaverne bliver fordelt ligeligt mellem journalisterne. Der arbejdes både med programindslag til TV-avisen og Radioavisen samt til en række andre nyheds- og aktualitetsprogrammer. Journalisterne veksler mellem at beskæftige sig med radio- eller tv-produktion og er rustet til at kunne arbejde med begge medier. Kønsmæssigt er der en ligelig fordeling mellem de ansatte. Aldersmæssigt strækker redaktion sig fra de gamle, garvede og erfarne journalister, der har været på Christiansborg gennem en årrække, til de unge praktikanter, som endnu er under uddannelse.

Dagens hovedhistorier kan være af vidt forskellig karakter. De kan handle om en intern stridighed i et parti, om en stor politisk forhandling, som har været undervejs i måneder, om et besøg fra et udenlandsk statsoverhoved eller om offentliggørelse af regeringens seneste politiske udspil. Journalisterne må hele tiden have føling med, hvad der sker på den Christiansborgpolitiske scene. Redaktionen får løbende informationer om de mange politiske aktiviteter, som efterfølgende bliver belyst i radio og tv, men der arbejdes også med flere politiske hændelser, som journalisterne selv har „opsnapet“ eller på anden måde skaffet sig adgang til på egen hånd.

Når redaktionsmødet er overstået, går journalisterne hver til deres skrivebord, hvor de går i gang med at udarbejde den historie, som de er blevet tildelt på mødet eller selv har sat deres navn på. De er i stand til at behandle et hvilket som helst stofområde, men det viser sig hurtigt, at der i praksis er en opdeling i forhold til, hvem der beskæftiger sig med hvilke emner. Journalisterne har hver især oparbejdet et specialområde, som de beskæftiger sig særligt med. Det kan for eksempel være Færøerne, social- og sundhedspolitik eller EU.

Hele tiden arbejdes der frem mod deadlines, hvilket arbejdet bærer tydeligt præg af ved dets periodiske anspændthed og høje tempo. Den første deadline er middags-radioavisen klokken tolv. Her skal dagens radiojournalister have udfærdiget indslag, så de er klar til at gå i luften. Der arbejdes intenst op omkring en deadline. Et indslag kan risikere først at ligge klart et minut før det bliver sendt, så det gælder om at holde hovedet koldt. Resten af dagen er skematisk inddelt efter andre deadlines, hvor TV-avisen atten-tredive og senere igen klokken enogtyve er af særlig væsentlig karakter.

Det er ikke ualmindeligt, at journalisterne arbejder i døgndrift, når der er store politiske forhandlinger på dagsordenen som for eksempel finansloven eller andre aktiviteter som ministerrokade eller folketingsvalg. Hele året rundt følger de det politiske liv på og omkring Christiansborg. Derudover dækker de betydningsfulde politiske aktiviteter landet over, som for eksempel partiernes landsmøder, for at følge med i det politiske spil i Danmark. Gennem deres arbejde følger de landets ledende politikere på tæt hold, og det er årsagen til, at man kan tale om, at journalisterne på sin vis indgår som en del af „Christiansborgvirkeligheden“, således som den omtales i kapitel 4. Men samtidig gør også det modsatte sig gældende, at journalisterne står uden for denne virkelighed. Journalisterne står med et ben i og et ben uden for Christiansborgvirkeligheden. De repræsenterer en af denne virkeligheds rand- eller grænsezoner – set i dét perspektiv der anlægges i kapitel 7 – ved at indtage pladsen som et af de helt centrale led mellem politikerne og befolkningen. Som vi skal se i det følgende, indgår journalisterne både i en række særlige former for relationer til politikerne, i hvilke man kan argumentere for, at der forekommer en form for samarbejde mellem de to parter, og de varetager samtidig en samfundsforpligtende funktion i forhold til at holde befolkningen orienteret om, hvad der foregår på den christiansborgpolitiske scene set ud fra et sagligt og upartisk synspunkt.

SAMARBEJDE OG KONKURRENCE

Stort set alle politiske indslag i Radio- og TV-avisen er bygget op omkring et interview med en eller flere politikere. Journalisterne vælger selv, hvem de ønsker at inddrage som interviewpersoner i et indslag. I de fleste tilfælde er journalisten dog hjulpet godt på vej på forhånd ud fra det politiske emne, som belyses i indslaget. Hvor det almindeligvis vil være sundhedsministeren, der udtaler sig på vegne af regeringen i forbindelse med et indslag om sundhedspolitik, vil det være en sundhedspolitisk ordfører fra et af oppositionspartierne, der inddrages i interviewet som politisk modpol. I praksis er det dog stadig journalisten selv, der konkret set vælger, hvilke politikere der bliver eksponeret i tv eller radio, og det giver journalisterne nogle bemærkelsesværdige fordele i deres omgang med politikerne.

Vender vi tilbage til det indledende spørgsmål om, hvorfor en politiker vælger at udlevere sit eget parti over for pressen, så handler det for det første om, at den enkelte politiker har en interesse i at skabe kontakt til journalisterne, for det er gennem journalisterne, at politikerens kan sikre sig plads i medierne og herved profilere sig selv eller sit parti. Endvidere kan politikerens have interesse i at forsøge at styre presseomtalen. Ved at henvende sig personligt til en journalist, kan en politiker kaste lys over egne holdninger eller tilsværte andre kollegers handlinger, eller han kan forsøge at afværge misforståelser eller misfortolkninger fra journalistens side. En politiker kan også have en interesse i at en bestemt sag bliver offentliggjort. Det kan være en sag, som han ikke selv ønsker at lægge navn til, men hvis offentliggørelse han vil få gavn af. Derudover kan politikerens have en interesse i oplysninger, som en journalist kan være i besiddelse af, og som politikerens ikke selv vil være i stand til at tilvejebringe. Det kan være oplysninger om et oppositionsparti, som journalisten har haft anledning til at indhente, fordi journalisterne omgås alle politikerne, og herigennem får indsigt i mange forskellige politiske forhold. Eller politikerens interesse kan handle om at have kontakt til journalisten, fordi netop journalisten kan undlade at fokusere på et politisk anliggende, der involverer politikerens, og som ville kunne være til skade for ham, hvis det blev offentliggjort. Endelig – og ikke uden betydning for de forhold der skal redegøres for i det følgende – kan der være tale om en interesse i at bevare et godt forhold til journalisterne for at undgå modvind fra mediernes side og dårligt omdømme i pressekrede.

Tilsvarende gør det sig gældende, at politikerne har noget, som journalisterne ønsker. Politikerne sidder inde med de informationer og kundskaber, som journalisterne baserer deres historier på. Redaktionen modtager løbende oplysninger om, hvad der rører sig i det politiske liv. I nogle perioder kan det fosse ind med informationer, som journalisterne må vælge imellem, fordi der ikke er plads til alt, og i andre kan der være politisk tørke, og det kan være en opgave i sig selv for journalisterne at finde stof, som kan danne baggrund for en historie. Journalisterne får adgang til flere forskellige typer af informationer. Hvor nogle kan omhandle officielle politiske hændelser, kan andre være af karakteren „fortrolig“. Lykkes det for en journalist at få adgang til fortrolige informationer, åbnes muligheden for, at journalisten vil kunne bringe en nyhed, som ikke andre har haft fingrene i, og et sådant scoop står i høj kurs blandt journalisterne på redaktionen.

Den øgede konkurrence mellem medievirksomheder, som for DR's vedkommende blev særlig tydelig i forbindelse med oprettelsen af TV2 i 1988 og dermed ophævelsen af DR's tv-monopol, spiller her en afgørende rolle. Monopolbruddet affødte en konkurrence mellem de to landsdækkende tv-kanaler, som førte til en tilbagegang i antallet af danskere, der dagligt fulgte DR's nyhedsdækning. For politikerne havde monopolbruddet blandt andet den konsekvens, at de nu ikke længere via en enkelt kanal kunne nå ud til den samlede befolkning.

Umiddelbart skulle man tro, at konkurrencen på Christiansborg udelukkende gør sig gældende på tv-området. Fordi Radioavisen endnu ikke møder konkurrence, da der ikke eksisterer andre landsdækkende radiokanaler, synes det ikke aktuelt at tale om en egentlig konkurrence på radiofronten. Sådanne forhold er det sig imidlertid ikke. Konkurrencen mellem de forskellige nyhedsvirksomheder handler nemlig langt fra kun om licenspenge og markedsandele. Det handler i lige så høj grad om at opnå status og anerkendelse både i og uden for pressekrede. Det er en konkurrence, som favner bredt i den betydning, at den udspilles på tværs af de forskellige medieformer, der er repræsenteret på Christiansborg.

I praksis viser konkurrencen sig i højere grad som en kamp mellem journalisterne indbyrdes end mellem medievirksomhederne. Et meget vigtigt element i konkurrencen er jagten på den gode nyhed, scoopet eller solohistorien. Blandt journalister sættes der generelt en stor ære i at bringe en politisk historie før alle andre. Indbyrdes konkurrerer man derfor om, hvem der først er i stand til at levere en nyhed, hvem der besidder evnen til at gen-

nemskue et politisk forslags mangler, eller hvem der kan fremtvinge betydningsfulde afsløringer. Dette er et resultat af, at journalisterne i deres arbejde råder over en vis frihed til at handle på egen hånd og foretage selvstændige valg i forhold til, hvem og hvad de ønsker at trække frem i et indslag. De foretager hver især en stor del af den research, som ligger til grund for et indslag; de tager selv kontakt til de politikere, som de ønsker at interviewe, og de kan selv bane vejen for, at en historie kommer frem i medierne. En stor del af deres arbejde foregår således individuelt, hvoraf følger individuel anerkendelse for vellykket arbejde.

Journalisternes og politikernes interesser i hinanden er både sammenfaldende og forskellige. Begge parter arbejder ud fra en interesse i at opretholde en direkte kontakt. Den ene part er afhængig af det, den anden kan levere, men de to parter interesser er af modsat karakter: Hvor journalisternes primære interesse går på at få adgang til informationer med sigte på at kunne bringe en god historie, er politikernes interesse i at afgive informationer knyttet til ønsket om at blive profileret i tv og radio eller kaste lys på andre politikeres handlinger. Det afgørende er, at journalister og politikere indgår i et afhængighedsforhold til hinanden. For at såvel journalister som politikere kan få tilgodeset deres interesser, må de have kontakt til hinanden – parterne er nødsaget til at samarbejde.

T O K I L D E T Y P E R

Størstedelen af de informationer, som journalisterne på redaktionen indhenter om de politiske aktiviteter på og omkring Christiansborg, løber gennem to forskellige typer af kilder. Dels er der de politiske kilder, som ikke alene udgøres af de folkevalgte politikere, men også af de øvrige medarbejdere, der er repræsenteret på Christiansborg og i ministerierne. Disse kilder indbefatter således også partimedlemmer, ministersekretærer, embedsmænd, spindoktorer, medarbejdere i partiernes presseafdelinger osv. I det følgende anvendes betegnelsen „politikerne“ om denne gruppe af personer. Og dels er der de journalistiske kilder, det vil sige de øvrige nyhedsmedier: Nyheds- og telegrambureauerne, aviserne, dagbladene, TV2, DK4 osv. Hertil kommer DR's egen researchafdeling, som i sin egenskab af at være en intern kilde dog adskiller sig fra de øvrige journalistiske kilder. En journalistisk kilde kan være en avisartikel, som en journalist på redaktionen anvender som inspiration til selv at udarbejde et indslag. Der følges nøje med i, hvilke politiske

begivenheder de andre nyhedsmedier beskæftiger sig med. Det skyldes netop den udprægede konkurrence, som både giver sig udtryk i, at redaktionen har et ønske om at rumme alle de nyheder, som de andre også rummer, men samtidig også forsøger at producere solohistorier, som skiller sig ud.

Når jeg her nævner disse to kildetyper skyldes det, at de begge fremstår som centrale informationskanaler, gennem hvilke journalisterne på Christiansborgredaktionen tilegner sig viden om de forskellige politiske aktiviteter og begivenheder på og omkring Christiansborg. For god ordens skyld skal det tilføjes, at der også forekommer andre kilder, endog kilder uden for Christiansborg, som bidrager til den samlede mængde af informationer, redaktionen bygger sine forskellige nyhedsindslag op omkring. I det følgende vil jeg dog begrænse mig til udelukkende at se på Christiansborgredaktionens anvendelse af politiske kilder.

DEN RUTINEMÆSSIGE STRØM AF INFORMATIONER

De informationer, som journalisterne får adgang til gennem politiske kilder, når redaktionen ad forskellige veje. Nogle bliver overleveret direkte af en politiker, andre bliver indsamlet af journalisterne selv. Overleveringen af informationer kan for eksempel forekomme gennem en pressemeddelelse, en henvendelse fra et partis presseafdeling, eller ved at en politiker selv henvender sig til redaktionen. Det er langt fra altid tilfældet, at de informationer, som ligger til grund for, at en journalist kan udarbejde et politisk indslag til Radio- eller TV-avisen, har fundet vej til redaktionen gennem den person, som indslaget implicerer, og som oftest vil blive interviewet i nyhedsindslaget. Det er lige så almindeligt, at redaktionen har fået informationerne gennem en anden politiker, en ministersekretær eller en pressechef, der ønsker, at den pågældende sag bliver trukket frem i medierne. I det indledende eksempel så vi således en politiker, der personligt valgte at viderebringe oplysninger om en aktuel sag til en journalist. Motivationen bag en sådan handling hænger overordnet set sammen med den interesse, politikerne har i forhold til at opretholde en tæt kontakt til journalisterne. Journalisternes egen indsamling af informationer gennem politiske kilder kan for eksempel finde sted på pressemøder, ved fremmøde til forskellige politiske aktiviteter, gennem en af de mange politiske hjemmesider eller gennem en personlig henvendelse til en politiker. Informationer stammer altså fra en bred vifte af forskelligt informationsmateriale og fra en lang række politiske informanter.

Der eksisterer således forskellige former for information, som journalisterne har forskellige metoder til at tilvejebringe. Til informationer fra de politiske kilder hører oplysninger om officielle politiske begivenheder på Christiansborg og i ministerierne. Det mest almindelige er, at disse bliver offentliggjort gennem pressemeddelelser eller -møder. Det kan handle om en afgørelse i forbindelse med et politisk forslag, som har været til behandling i folketingsalen, eller det kan være informationer om et politisk udspil fra regeringen, en ministers redegørelse for et offentligt anliggende eller et partis holdningsprogram. Mange af informationerne omhandler komplicerede politiske anliggender, og det er her journalistens opgave at åbne den aktuelle sag og trække essensen frem i et nyhedsindslag. Samtidig skal journalisten også koncentrere sig om at give den nødvendige baggrund, for at seerne og lytterne kan forstå og se væsentligheden af den aktuelle nyhed.

Den rutinemæssige strøm af informationer til redaktionen kan, som vi har set, variere i intensitet, men den udgør til stadighed en væsentlig del af de historier, redaktionen bringer. Der er således en sammenhæng mellem den løbende strøm af informationer og de rutiner, journalisterne anvender i deres søgning efter nyheder. Journalisterne baserer en del af deres arbejde på en forventning om, at de vil få adgang til rutinemæssige informationer, men de er samtidig også bevidste om, at sådanne informationer kun sjældent baner vejen for banebrydende nyheder og solohistorier. Der var en journalist, der en dag gjorde det klart for mig, at den løbende strøm af informationer indeholder en helt kontrolleret form for oplysninger, da hun sagde:

Der er ikke noget interessant, der slipper ud på et pressemøde. Alt det interessante, det sørger de [politikere] for, at det ikke kommer ud.

Så hvis journalisterne vil gøre sig håb om at få adgang til informationer, som kan tegne baggrunden for en solohistorie, må de søge dem ad andre veje.

TILFÆLDIGHEDERNES GANG

Som journalisten gav udtryk for, er det ikke alt, hvad der sker politisk på Christiansborg, som er tiltænkt at finde vej til redaktionen. Et eksempel på dette var jeg vidne til efter et møde i Udenrigspolitisk Nævn, hvor jeg sam-

men med en journalist fra redaktionen sad og ventede uden for mødelokalet. Formelt set er alle informationer, som bliver behandlet i nævnet, strengt fortrolige. Det betyder, at mødedeltagerne – altså politikerne – ikke må udtale sig til pressen eller offentligheden om, hvad der har været diskuteret på møderne. Alligevel er der ofte informationer, der „siver ud“. Det var også tilfældet efter dette møde. Da mødedeltagerne havde forladt stedet, var der ud over mig selv og journalisten kun en enkelt fremtrædende politiker, som var blevet tilbage. Vedkommende viste tydelige tegn på at være interesseret i at komme til at tale med journalisten. Efter lidt konverseren løftede politikerens sagte på låget og begyndte at fortælle om mødets indhold. Der var blandt andet blevet diskuteret en række spørgsmål om, hvordan EU havde tænkt sig at handle i forhold til den daværende konflikt mellem Makedonien og etnisk-albanske oprørere i det tidligere Jugoslavien. Selv havde den pågældende politiker fremsat et forslag om, at Danmark burde tage initiativ til at fremme en diplomatisk løsning af konflikten og kalde de stridende parter til forhandlingsbordet. Journalisten spurgte, hvordan forslaget var blevet modtaget og fik følgende svar tilbage:

Politiker: Det må jeg jo ikke svare på [griner].

Journalist: Nå nej, men du kan vel sige, om du er glad for svaret?

Politiker: Tja, det var ikke det bedste svar, jeg fik [griner igen].

Herved havde den pågældende politiker videregivet fortrolige oplysninger uden egentlig at svare på journalistens spørgsmål og dermed undladt at udtale sig direkte om, hvordan dette forslag var blevet modtaget på mødet. Det er ganske sandsynligt, at politikerens valgte at gøre dette ud fra en interesse i at få sagen bragt frem i medierne og samtidig også kaste lys over sin egen holdning til området. Ved selv at gå direkte til journalisten forsøgte politikerens at motivere hende til at udarbejde et indslag om sagen, hvilket også lykkedes. Her har vi således et eksempel på, at journalisten ved at være det rigtige sted på det rigtige tidspunkt kan få fat i nyttige oplysninger, som kan bane vejen for en historie.

Det er en integreret del af den politiske proces på Christiansborg, at fortrolige oplysninger „siver ud“ og når journalisterne ad uofficielle kanaler. Hvilke journalister, der modtager hvilke oplysninger, kan synes styret af et

tilfældighedsprincip. I den journalistiske terminologi hedder det „at være på pletten“, hvilket, som i det nævnte eksempel, henviser til at være på det rigtige sted på det rigtige tidspunkt. I situationer, hvor der generelt kan være mangel på politisk stof på redaktionen, er det en almindelig anvendt metode blandt journalisterne at „gå en tur rundt på gangene“ for herefter at vende tilbage med en eller anden oplysning, der kan danne baggrund for en historie. Ofte får journalisterne fat i nyttige informationer efter at have vandret rundt i korridorerne på Christiansborg og snuset i krogene. At „gå en tur rundt på gangene“ henleder igen ens opmærksomhed på den tilfældighed, der synes at omkranse denne adgang til informationer. Men journalisterne ved ofte, hvilke kroge de skal snuse i, og man finder snart ud af, at graden af tilfældighed slet ikke er så høj som først antaget. Der er meget mere i spil end blot tilfældige møder mellem journalister og politikere.

Man kan nemlig også tale om „planlagte tilfældigheder“. I episoden ovenfor med Udenrigspolitisk Nævn kan man diskutere, om det var tilfældigt, at politikeren valgte at blive tilbage, efter alle andre var gået. Ved at gøre det fik han videregivet fortrolige informationer uden egentlig at svare på journalistens spørgsmål. Men samtidig benyttede politikeren også situationen til at udvise en form for åbenhed over for journalisten. Netop åbenheden kan man tolke som et forsøg på at udvise og signalere samarbejdsvilje, og det er et centralt element, som vi skal se nærmere på i forhold til det, der foregår mellem journalisterne og politikerne.

INFORMATIONER Gennem PERSONLIGE KILDER

Da jeg spurgte en journalist, om hun havde oplevet at få adgang til informationer efter en tur rundt på gangene, var svaret:

Nogle gange så sker det da, at jeg møder en eller anden, som har noget han gerne lige vil fortælle mig, og så kan det være, at jeg pludselig sidder inde med nogle oplysninger, som kan bruges til noget. Det er sådan, det foregår [...] det kan være ret tilfældigt, hvem man møder, men tit så er det folk, som man har snakket med før.

Det betyder med andre ord, at det ofte er personer, som den enkelte journalist „kender“, der er villige til at videregive informationer. Det kan være tilfældigt, men tit så er det personer, som journalisten har truffet før, og det

hænger sammen med det, der skal beskrives i det følgende, som leder frem til pointen om, at der finder en form for udveksling sted mellem den enkelte journalist og politiker.

Journalisterne på Christiansborgredaktionen har hver især et fast kilde-netværk blandt politikerne, som leverer oplysninger om de forskellige politiske aktiviteter og hændelser. Det er personer, som den enkelte journalist har et personligt forhold til dvs. politikere, som de anvender aktivt i deres arbejde. Vi kan kalde dem personlige kilder. Det specielle ved sådanne kilder er, at det kun er journalisten selv, der har kendskab til dem. Der værnes om, at der ikke er andre, der får indsigt i, hvem der udgør de personlige kilder. En vigtig årsag hertil finder man i konkurrencen mellem journalisterne. Hvis en journalist skal kunne gøre sig håb om at bringe en exceptionel og eventuelt banebrydende nyhed, har hun brug for personlige kilder, der kan give hende adgang til informationer, som andre journalister ikke har adgang til. En god kilde er en slags personligt guldkort, som journalisten kan anvende til at få indsigt i den del af den politiske proces, der ikke bliver offentliggjort. Journalisten får derved en chance for at følge med i, hvad der sker bag de lukkede døre, idet hun gennem de personlige kilder får overleveret uofficielle informationer og fortrolige oplysninger om, hvad der foregår på de lukkede møder i partigrupperne, udvalgene osv. Ved at holde kilderne for sig selv sikrer journalisten, at andre ikke får fingrene i disse guldkort. Yderligere åbner hemmeligholdelsen også for, at den enkelte journalist kan tage kilderne med sig, hvis hun en dag skifter arbejde til en anden tv-station eller avis.

At journalister og politikere har personlige relationer til hinanden er en „offentlig hemmelighed“ på Christiansborg. Ingen ved, hvem de er, men alle ved, at de findes. Det er i det store og hele ikke noget, man taler særlig åbenlyst om, men det er, viser det sig, afgørende for en forståelse af den form for politisk nyhedsformidling, der finder sted, og dermed i sidste instans for vilkårene for kommunikationen mellem folkets repræsentanter og deres vælgere.

Journalistens personlige relation til en kilde har ikke nødvendigvis noget at gøre med, at de to mødes efter arbejde og har noget sammen uden for Christiansborg. Oftest vil den personlige relation kun være i spil, når journalisten og kilden er på arbejde. Der er altså tale om en professionel relation, som opretholdes på baggrund af de fordele, som forholdet rent arbejdsmæssigt kan bidrage til. Om de to parter politisk set er enige, spiller ikke nødvendigvis nogen rolle. Men som på andre arbejdspladser i Danmark sker det også på Christiansborg, at der knyttes personlige bånd imellem ansatte, som

rækker ud over det rent arbejdsmæssige, og som ikke kun eksisterer i kraft af den professionelle arbejdsfunktion, som parterne hver især varetager. Et sådant forhold mellem en journalist og en politiker kan få indflydelse på journalistens arbejde, og dermed også på den politiske kommunikation som udkanaliseres i radio og tv. For eksempel kan journalisten undlade at stille helt så kritiske spørgsmål, som hun ville have gjort, hvis hun ikke havde haft et personligt forhold til politikerens. Eller journalisten kan „komme til“ at overse, at politikerens begår en fejltagelse og undlade at delagtiggøre befolkningen heri. Et personligt forhold kan resultere i sammenspisthed, og det kan føre til ukritisk og indforstået journalistik, som kan sløre, hvad en aktuel sag egentlig handler om. Men samtidig kan et personligt forhold også være med til at bringe en politisk sag frem i lyset, som ellers ikke ville være nået videre, netop fordi forholdet mellem journalisten og politikerens foranlediger større åbenhed.

Det personlige forhold mellem en journalist og en politiker kan enten eksistere, i kraft af at journalisten har haft kontakt med politikerens og herigennem fået overleveret fortrolige og endnu ikke offentliggjorte informationer. Her er det en forudsætning, at de begge har en interesse i at bevare en forbindelse til hinanden, for at de fremover vil kunne trække på denne. Men den kan også eksistere, i kraft af at journalisten har opbygget et nært venskabligt forhold til en politiker, hvilket kan være et resultat af, at man har arbejdet tæt op ad hinanden igennem flere år. Der var en journalist, som i en frokostpause fortalte mig dette:

Journalist: Siden 1991 har jeg haft XX som en af mine væsentligste kilder, når der var noget, der havde med Socialdemokratiet at gøre.

Interviewer: Hvorfor lige XX?

Journalist: Det er, fordi XX er meget åben og gerne taler ud. For eksempel dengang med Ritt Bjerregaards lejlighed,¹ der sad XX ved gruppemøderne og tog notater, og efter møderne så gennemgik vi dem sammen.

Interviewer: Kan man se det som et tegn på, at der er huller i systemet, hvor der er fortrolige oplysninger, der siver ud?

Journalist: Tja, både ja og nej, men det er jo ikke forkert eller ulovligt, så længe der bare ikke er nogen, der ved noget om det.

Det er ikke ulovligt for en politiker at udbrede sig om, hvad der diskuteres på gruppemøderne, heller ikke selv om vedkommende gør det til pressen. Politikerne kan i princippet videregive en hvilken som helst oplysning efter egen vurdering. Men det sker ikke åbenlyst. Overdragelsen af uofficielle oplysninger finder sted i situationer, hvor der ikke er andre til stede. Der er ikke nogen, der må vide noget om det. Selv om det ikke er forkert, så er det heller ikke rigtigt, og det er grunden til, at det sker gennem personlige kilder på tomandshånd og ikke i større sammenhænge, hvor flere mennesker er til stede. Og når det ikke opfattes som forkert, så hænger det sammen med, at alle gør det, og alle ved, at alle gør det. Dog kan man tale om, at der er grænser for, hvad der er acceptabelt at „lække“, altså at der eksisterer oplysninger, som der inden for den enkelte partigruppe vil være bred enighed om, at det ville være skandaløst at viderebringe til pressen.

Politikeren, som journalisten talte om i eksemplet ovenfor, havde været journalistens personlige kilde gennem en ti år lang periode. Hver gang der var et politisk anliggende, som involverede Socialdemokratiet, ville journalisten kontakte denne person for at få oplysninger om, hvordan man i partiet forholdt sig til sagen. Det er ikke ualmindeligt, at et personligt forhold strækker sig over en årrække. Når først man har etableret en kontakt, så holder man fast i den, for det er værdifuldt at have disse personlige relationer. Men der er også, som vi skal se, visse problemer forbundet med at anvende personlige kilder. Samtidig med at være værdifulde får de en karakter, der bevirker, at de også ved siden af de muligheder, de åbner op for, rummer nogle begrænsninger.

De personlige kilder leverer en så betydningsfuld del af de informationer, som redaktionen baserer sine historier på, at den foruden disse ville mangle en helt central informationskilde. Kilderne er essentielle for det journalistiske arbejde på Christiansborg, og det er anonymiseringen af dem også. På redaktionen oplevede jeg flere gange, at journalisterne forsøgte at udfrutte hinanden om, hvilken politiker der havde sagt sådan og sådan, men det blev kun meget sjældent røbet. Det var et anliggende, som forblev mellem journalisten og kilden. Det handler ikke bare om, at det er journalisterne, som ikke vil afsløre deres personlige kilder. Det er i lige så høj grad kilderne, der ikke ønsker dette. I et interview var der en journalist fra redaktionen, der fortalte mig dette:

Journalist: Det er jo mig, der har ansvaret for at vedkommende, hvis det er sådan en prekær sag, så er det mig, der har ansvaret

for, at det ikke kommer videre, at vedkommende har fortalt det til mig. Der sker jo ikke noget ved det, og så kan jeg for en sikkerheds skyld jo lige så godt holde det for mig selv.

Interviewer: Er det, fordi vedkommende har fortalt noget, som han eller hun ikke skulle fortælle?

Journalist: Ja, et eller andet som vedkommende kan komme i klemme med, hvis hans eller hendes parti vidste, at han havde lækket den oplysning, ja. Der er masser af huller.

At „komme i klemme“ betyder, at politikerens kan risikere at blive afsløret i at have løftet på låget for en endnu ikke offentliggjort sag og dermed har lækket fortrolige eller kontroversielle oplysninger til pressen, og det kan få konsekvenser. Selv om det måske ikke er direkte forkert at gøre, kan det være i uoverensstemmelse med partiets interesse. Det er en klemme, fordi politikerens står under pres fra divergerende interesser. På den ene side må politikerens tænke på sit eget partis interesse i at holde en bestemt information tilbage, og på den anden side må han respektere journalistens interesse i at få indsigt i en pågældende sag, hvis han ønsker at bevare et godt forhold til journalisten. Med jævne mellemrum må politikerens videregive oplysninger, som er i journalistens interesse for at bevare sit personlige forhold til denne. Politikerens må vurdere, hvor hans egen interesse ligger – om han ønsker at holde stien ren over for partiet eller derimod at leve op til journalistens interesse og udvise en vilje til at samarbejde.

For politikerens handler en væsentlig del af deres arbejde om at bevare et godt forhold til journalisterne, fordi en karriere som politiker blandt andet er afhængig af, om man er i stand til at begå sig i medierne eller ej. Det er afgørende, hvis man vil gøre sig forhåbninger om at bevare sin position som folkevalgt politiker. „At begå sig i medierne“ har to betydninger. Politikerens skal være i stand til at fremlægge hovedpunkterne bag et politisk anliggende over for en journalist eller over for et kamera. De må være indforståede med at optræde på en scene, der ikke er deres egen, men som suverænt tilhører medierne. Når det gælder både TV- og Radioavisen handler det på grund af de tidsmæssigt korte indslag om, at politikerens fatter sig i korthed og præciserer deres pointer, når kameraerne kører eller mikrofonen er tændt.

Men „at begå sig i medierne“ betyder også, at politikerens må lægge en indsats i at bevare et godt forhold til journalisterne. Og netop her kan de

personlige relationer til journalisterne være en væsentlig fordel. Hvis politikerer vælger at videregive informationer til en journalist, så handler det ikke kun om, at han gør journalisten en vennetjeneste. Han tager sigte på selv at høste nytte af videregivelsen, optimere sit eget udbytte og over for journalisten opbygge en form for goodwill, som kan komme ham til gode i senere trængte situationer. Politikerne er nødsaget til både at lægge en indsats i at tilrettelægge deres synlighed over for befolkningen, hvilket for størstedelen sker gennem medierne, men samtidig også tage højde for at „tilfredsstille“ journalisterne.

Tilsvarende må journalisterne på redaktionen også lægge en indsats i at opretholde et godt forhold til politikerne. Anonymisering er et middel til at opnå dette. Journalisten har et ansvar over for sine personlige kilder, hovedsageligt består det i ikke at afsløre dem. Hvis en journalist afslører en personlig kilde på skærmen eller i radioen, risikerer hun, at vedkommende fremover vil undlade at rette henvendelse til hende, når en ny politisk aktivitet er under opsejling. Det vil altså skade journalistens ry og rygte at bryde en sådan aftale, og i konsekvens heraf vil journalisten kunne miste sin troværdighed over for andre personlige kilder. Hvis journalisten vil bevare sit personlige forhold til en politiker, må hun leve op til sit ansvar.

I de personlige relationer mellem journalister og politikere eksisterer der således et uskrevet regelsæt om fortrolighed og kildebeskyttelse. Journalisten og politikerer har indgået en uformel aftale om at leve op til dette regelsæt. Aftalen mellem dem hviler på, at de to parter tør stole på hinanden og heraf skaber et gensidigt tillidsforhold. Det bemærkelsesværdige her er, at tillid ikke er noget, som eksisterer forud for det personlige forhold, men derimod noget som skabes i forholdet. Begge parter må have tillid til hinanden for selv at opnå tillid fra den anden. Tillid er en funktion af erfaring. Man vil stole på en person, som tidligere har vist sig at være til at stole på. Netop den gensidige tillid er det, som holder sammen på forholdet. Hvis tilliden ikke er til stede, vil forholdet heller ikke kunne eksistere. Tilsvarende gør det sig gældende, at forholdet vil ophøre, hvis tilliden brydes. Det er en balancegang for journalisterne at opretholde de personlige relationer til politikerne. De må hele tiden holde trit med, hvilke informationer de kan gå videre med, og hvilke de må holde tilbage.

Det kommer vi tilbage til. Først skal vi se et eksempel på, hvad det egentlig er, der foregår mellem den enkelte journalist og hendes personlige kilder.

UDVEKSLING

En dag i marts 2001 var der en journalist, som havde fået et fingerpeg om, at der ville blive skrevet betænkning over fødevarereloven. Oplysningen stammede fra en personlig kilde – vi kalder vedkommende NN. NN var selv kommet ned på redaktionen for at fortælle en af journalisterne, at Socialdemokratiet og Venstre i fællesskab ville danne forlig og skrive betænkning i fødevarereloven om restaurationsbranchens hygiejne. Sagen var ny, for kort tid forinden havde Venstre sat sig imod Socialdemokratiets forslag, men den havde altså taget en drejning, og det var endnu ikke officielt, at de to partier ville indgå forliget. Situationen var nu den, at NN's parti ville gå imod forslaget, og man må antage, at det var en af årsagerne til, at NN havde valgt at henvende sig til journalisten, eftersom NN gentagne gange understregede dette.

Efter NN havde forladt redaktionen, tog journalisten kontakt til de to implicerede partiers sundhedspolitiske ordførere. Her lykkedes det journalisten at få bekræftet rigtigheden af, at der ville blive fremsat et lovforslag i Folketinget og herudfra dannet forlig mellem de to partier, ergo var historien mulig at gå videre med. Om forløbet forklarede journalisten:

Journalist: Her gælder det om at kende spillets regler. Jeg er nødsaget til at kende jargonen for at kunne få noget ud af mine kilder. Det er vigtigt, at jeg spørger på den rigtige måde. For eksempel sagde jeg til Venstres ordfører: „Jeg har hørt, at Venstre og Socialdemokratiet vil danne forlig i dag og skrive betænkning, er det sandt?“ Herefter havde Venstres ordfører kun to mulige svar: Han kunne ikke lyve, og derfor var han henvist til svarene: „Det vil jeg ikke svare på“, eller han kunne svare „ja“ og forsøge at udglatte sit svar til Venstres fordel. Og han valgte så at gøre det sidste.

[...] Men de oplysninger jeg fik gennem Venstres og Socialdemokratiets ordførere er helt fortrolige. Der er nogle helt klare regler om fortrolighed og kildebeskyttelse. Jeg havde ikke engang været nødsaget til at fortælle de to ordførere og NN for den sags skyld, at jeg selvfølgelig ikke ville nævne nogen af dem i mit indslag, men jeg fortalte det alligevel.

[...] Nå, jeg må hellere ringe til NN. Det var trods alt ham, der gav mig tippet. Lidt skal han da have, når han kommer ned af sig selv.

Hvorfor gav NN egentlig oplysningerne videre til journalisten? Nyheden om forliget ville under alle omstændigheder have fundet vej ned til redaktionen efter offentliggørelsen, men her øjnede NN en chance for at komme de to forhandlingsparter i forkøbet og selv få noget ud af situationen. I dette tilfælde var det betinget af, at NN havde videregivet informationerne til journalisten på baggrund af en politisk uenighed vedrørende det pågældende lovforslag. Herved fik NN givet udtryk for, at hans parti var imod forslaget. Efterfølgende valgte journalisten at ringe til NN for at orientere ham om, at hans partis politiske standpunkt ville blive inddraget i det indslag, som journalisten havde tænkt sig at udarbejde. I det færdigproducerede indslag, som blev bragt i Radioavisen, redegjorde journalisten for sagen og sluttede indslaget af med at oplyse, at NN's parti forholdt sig kritisk til forslaget. Så ved at viderebringe oplysninger om en endnu ikke offentliggjort sag, opnåede NN, at han selv og hans parti blev profileret i radioen, og journalisten fik adgang til informationer, som ellers ikke ville være nået ud før efter offentliggørelsen af det politiske forlig.

Episoden er et eksempel på, at journalisten og NN indgik en byttehandel, hvad man også kan se som en form for udveksling. Journalisten fik informationer, og NN fik tid i radioen. Når NN valgte at give journalisten informationerne, var det ud fra en forventning om, at han selv ville få noget andet igen af journalisten, om ikke med det samme så på et senere tidspunkt. Episoden drejer sig altså ikke kun om, at en historie nåede ud før offentliggørelsen af den aktuelle sag, men også om gensidighed i form af udveksling mellem journalisten og NN.

Den franske antropolog Marcel Mauss beskæftiger sig med udveksling blandt forskellige folkeslag på Stillehavsøerne i sit berømte essay: *Gaven*.² Mauss tager her sigte på at beskrive de logikker, som er indlejret i udvekslingen – særligt i udvekslingen af gaver og gensidige tjenester. Hans hovedtese er enkel: Når en person giver en gave til en anden person, så forventes det, at den anden person, modtageren, giver en tilsvarende gave tilbage til giveren. Gaven kan være en tjeneste eller en ting, men uanset hvad indebærer den indirekte, at modtageren sættes i gæld til giveren, og at der derved potentielt opstår et afhængighedsforhold til denne. På denne måde bliver det også i modtagerens interesse at gengælde gaven for at annullere eller om

muligt reversere dette afhængighedsforhold. Gælden kan i nogle tilfælde udlignes. Er der for eksempel tale om penge, altså at jeg giver dig ti kroner, og du kan så give mig ti kroner tilbage på et senere tidspunkt, så vil gælden imellem os være udlignet. Men det er langt fra altid muligt, når det for eksempel drejer sig om tjenester, og ej heller altid ønskeligt. De udvekslende parter kan nemlig have en gensidig interesse i at holde gældsforholdet mellem dem gående, altså at undlade at indfri gælden. Jeg oplevede flere gange på Christiansborgredaktionen, at en journalist tog kontakt til en politiker og spurgte, om vedkommende ikke havde lyst til at medvirke i et indslag om et eller andet. Journalisten agerede her giver, hvilket satte politikerens i rollen som modtager, og det pålagde ham en forpligtende gæld. Når der stiftes en gæld mellem to (eller flere) personer, så etableres der også et socialt bånd mellem dem. Dette bånd eksisterer, så længe gælden mellem dem også eksisterer. Båndet knytter personerne sammen i en pagt eller alliance, hvor de kan drage nytte af hinanden og/eller stille krav i kraft af den uindfrie gæld.

Det er sådanne bånd, som eksisterer mellem journalisterne og deres personlige kilder. Jo flere gange journalisten og en personlig kilde udveksler med hinanden, des stærkere vil båndet imellem dem blive. Det hænger sammen med, at når to personer har udvekslet med hinanden over længere tid, vil det blive mere og mere vanskeligt at gennemskue, hvem der egentlig skylder hvem. Gældsforholdet vil blive mere og mere diffust, men det vil eksistere mellem parterne og være det element, som opretholder den personlige relation mellem dem. Udveksling af gaver og tjenester kan således have en socialt integrerende effekt.

Det var denne „udvekslingslogik“, der blev aktiveret i eksemplet med NN og journalisten. NN gav journalisten en „gave“ og placerede på den baggrund journalisten i rollen som modtager. Efter at journalisten havde fået bekræftet NN's oplysninger, udtalte hun, at hun „hellere“ måtte inddrage NN i det indslag, hun var i færd med at udarbejde, fordi det „trods alt“ var NN, der havde videregivet oplysningerne. Journalisten blev med andre ord sat i gæld til NN, da hun indvilligede i at modtage NN's oplysninger.

Episoden er et eksempel på, hvordan en personlig relation mellem en journalist og en politiker kan etableres. I udvekslingen mellem dem var der ikke noget veldefineret gældsbeløb, og derfor ville det efterfølgende være usikkert, om journalisten egentlig havde indfriet sin gæld. Omvendt kunne det også være på tale, at journalisten nu havde noget til gode, og at NN var stillet i gæld. Den gensidige interesse i ikke at gøre gælden op ville over tid

kunne udvikle sig til et personligt forhold mellem de to parter etableret på baggrund af, at de begge sad inde med en interesse i noget, som den anden var i besiddelse af. Havde journalisten derimod valgt at undlade at inddrage NN i indslaget, kunne journalisten have mistet adgangen til fremtidige fortrolige oplysninger gennem NN. Kilden ville „tørre ud“. Således kan en kilde vælge at boykotte journalisten, og det kan være alvorligt, når det handler om en kilde af central betydning for arbejdet.

MAN GIVER LIDT VED DØRENE

Når journalisterne bestræber sig på at anonymisere de personlige kilder, hænger det sammen med, at de netop herved kan få adgang til andre informationer, som de ellers ikke ville have mulighed for at få. For den enkelte journalist medfører dette en chance for at bryde med den ofte meget homogene strøm af nyheder, som produceres af de forskellige nyhedsmedier, og således bringe den eksklusive nyhed, solohistorien eller scoopet, før alle andre. Det er altså ingen hemmelighed, at enhver journalist på redaktionen i et eller andet omfang læner sig op ad informationer fra personlige kilder. Det er en integreret del af journalisternes arbejde, men anvendelsen af det personlige kildenet adskiller sig fra den øvrige brug af kilder ved i sit udgangspunkt ikke at være åbenlys. Den er baseret på, at der opretholdes helt personlige og fortrolige relationer mellem enkeltpersoner. I et interview med en journalist blev denne omgangsform beskrevet på følgende måde:

Journalist: Ja altså, det er meget normalt, at man giver lidt ved dørene for at få noget igen en anden gang. Ved at være sød over for en politiker har man lettere ved at få adgang til relevante informationer en anden gang eller måske få fingeren i en ny god historie.

At journalisten „giver lidt ved dørene“ betyder, at hun vælger at renoncere på nogle af de principper, som er indlejret i den journalistiske praksis. Journalisten kan tilbyde flere forskellige slags ydelser, for eksempel vælge at trække en bestemt politiker frem i et interview, på trods af at en anden måske havde været mere relevant, eller give en politiker oplysninger om, hvad der sker i et af oppositionspartierne, til trods for at journalisten har „lovet“ at holde disse oplysninger for sig selv. Det er en håndsrækning fra journalistens side, som giver politikerens en mulighed for at drage nytte af de områ-

der, som journalisten kontrollerer. Det er også den betydning, der ligger i „at være sød over for en politiker“. Journalisten forsøger at signalere til politikerens, at hun er villig til at samarbejde, men gør det ud fra en forventning om selv at kunne drage nytte af dette. Hun tager sigte på at sætte politikerens i gæld og således „tvinge“ vedkommende til at tilbagegive en genydelse. Og det er som vist det samme, der gør sig gældende for politikerne. Journalister og politikere kan indgå i et samarbejde med hinanden, som kan vise sig frugtbart for begge, men de forsøger også at „tvinge“ hinanden til at deltage i dette. Når man „giver lidt ved dørene“, gør man det for egen vindings skyld.

ET MORALSK FÆLLESSKAB?

Den form for udveksling, som finder sted mellem en journalist og en politiker, giver anledning til at antage, at der eksisterer en slags moralsk fællesskab imellem de to parter. Et moralsk fællesskab er bygget op omkring værdier som tillid, loyalitet og respekt. Alle parter inden for et sådant fællesskab vil være nødsaget til at bestræbe sig på at holde værdier som disse i hævd, hvis ikke fællesskabet skal svækkes. Min antagelse om, at der mellem politikere og journalister eksisterer følelser, forventninger og forpligtelser af den slags, som hører til et moralsk fællesskab, bygger på, at man i den daglige omgang med journalisterne møder en del tilfælde af lignende art som det, hvor en journalist havde lavet et interview med en politiker, men alligevel endte med ikke at bruge interviewet. Grundene hertil kan være strategiske eller praktiske, og de behøver ikke have noget med gensidige moralske forpligtelser at gøre. Pointen her er imidlertid, at journalisten valgte at ringe til politikerens og undskyldte at interviewet ikke blev brugt. Dette var en handling, som havde det blotte formål at udvise respekt over for politikerens og bevare et gensidigt tillidsforhold.

Et moralsk fællesskab er en slags garanti, som omgrænser relationer mellem mennesker. Det er en sikring af den alliance, der er indgået mellem to parter inden for fællesskabet, i dette tilfælde en journalist og en politiker, og det vil være med til at holde sammen på den personlige relation. Grundlæggende bygger fællesskabet på en række moralske forpligtelser, som de to parter har påtaget sig over for hinanden: opretholdelse af anonymitet, overholdelse af de uskrevne regler om fortrolighed og kildebeskyttelse samt forpligtelsen til at give igen, når man modtager noget. I nogle tilfælde kan de gensidige forpligtelser også medføre, at specifikke informationer, som vil

kunne være til skade for en personlig kilde eller for vedkommendes parti, tilbageholdes. Forpligtelserne er med til at sikre balancen i de indbyrdes relationer og er yderligere med til at forhindre, at andre får adgang til forholdet. På den måde har fællesskabet en beskyttende funktion.

De personlige relationer, der kan herske mellem den enkelte journalist og politiker, kan på en anden måde karakteriseres som en „symbiose“: forholdet hviler på gensidigt udbytte og afhængighed. Med de elementer af et moralsk fællesskab, vi finder i disse forhold, får parterne stærkere indflydelse på hinanden, men det betyder omvendt også, at der opstår en form for magtforhold mellem dem i kraft af den indflydelse, den ene parts handlinger kan få på den anden.

I nogle situationer kan det moralske fællesskab medføre nogle begrænsninger, som sætter journalisten ude af stand til at handle således, som hun inderst inde føler sig forpligtet til at gøre. På et tidspunkt var jeg med til et pressemøde med et parti, hvor partiets forestående partiprogram blev offentliggjort. Mødet blev afholdt uden for Christiansborg på en café i København; et rigtig hyggeligt sted, hvor der blev serveret kaffe, boller og lagkage til de indbudte pressefolk. Da mødet var forbi, og vi var på vej tilbage til redaktionen i en taxa, var der en journalist, der frustreret udbød:

Åh for pokker. Det er det samme ævl hver gang. Hvis vi skulle gøre det rigtigt og lave et indslag om det her møde, så ville vi søndermadre [partiet]; for de taler i øst og vest om alt muligt, som de ikke ved noget om, og hvis de endelig forsøger at komme med et svar på et spørgsmål fra os [journalisterne], så kritiserer de regeringen og ikke ret meget andet. De kommer ikke selv med et udspil.

Men journalisten valgte ikke at gøre det „rigtigt“. Der blev produceret et lødigt indslag om partiets politiske udspil og lagt låg på journalistens personlige frustrationer. At dét blev udfaldet hænger blandt andet sammen med, at journalisten var opmærksom på, at det kunne være skadeligt for hendes eget ry, hvis hun havde udarbejdet et indslag, som stillede det pågældende parti i et dårligt lys. En sådan kritik kunne for det første være med til at lukke dørene for journalisten, så det en anden gang ville blive vanskeligt at få adgang til nyttige informationer gennem politikere fra partiet. For det andet hænger det også sammen med, at journalisten havde personlige kontakter i partiet, og dem ønskede hun ikke at træde over tærerne.

Selv om der kan være strategiske – eller måske ligefrem opportunistiske – årsager til journalistens valg, fremgik det af denne situation, at der også var moralske forpligtelser over for medlemmer af partiet med i spillet, forpligtelser som havde at gøre med fælles værdier i forhold til samarbejdet. Journalisten kan altså antages at have handlet på baggrund af en moralsk forpligtelse over for medlemmer i partiet, da hun undlod at bringe en negativ kritik af pressemødet.

DET JOURNALISTISKE DILEMMA

De rammer, der er etableret for de personlige forbindelser mellem journalist og politiker, og som tilsyneladende rummer moralske aspekter, er på den ene side med til at bevare forholdet, men de skaber på den anden side også nogle begrænsninger i journalisternes arbejdsmæssige udfoldelsesmuligheder. De er med andre ord årsagen til, at journalisten i nogle tilfælde må gå på kompromis i forhold til, hvilke informationer hun kan „tillade“ sig at offentliggøre, og det stiller en række begrænsninger i forhold til, hvad journalisten kan og ikke kan gøre.

Man kan derfor hævde, at der eksisterer et journalistisk dilemma. Dilemmaet består i, at journalisten er fanget mellem en forpligtelse over for sine personlige kilder på den ene side, og over for seerne og lytterne (“offentligheden”) på den anden. Det er en af DR’s væsentligste opgaver at sikre en bred og delagtiggørende nyhedsdækning, som kan bibringe borgerne en solid indsigt i det politiske liv i Danmark. Som Preben Sepstrup (1994) peger på, fremgår det blandt andet af, at nyheds- og aktualitetsprogrammer i henhold til public service-aftalen er de eneste stofområder, som stationen selv skal producere. Det journalistiske dilemma er i princippet en hindring i forhold til denne målsætning, fordi journalisterne på den ene side er fanget af en forpligtelse over for deres personlige kilder, og på den anden side også har disse kilder som en vigtig forudsætning for, at de kan opfylde deres journalistiske forpligtelser.

BALANCE, REGLER, SPIL OG MAGT

Det er hele tiden en balancegang for journalisterne at vurdere, hvad de kan udveksle og med hvem. Det skyldes blandt andet, at de indgår i flere forskellige udvekslingsforhold på samme tid, dvs. de har forskellige forpligtelser

over for forskellige personer. Dette kan til tider stille journalisten i en vanskelig situation, hvis man for eksempel tænker sig, at én personlig kilde har et ønske om at få en bestemt sag trukket frem i radio og tv og derfor har kontaktet journalisten, mens en anden kilde samtidig ønsker, at journalisten holder netop denne sag tilbage. Her må journalisten vurdere, hvordan hun kan imødekomme begges interesser bedst muligt, og hvad der vil være mest fordelagtigt for hende selv inden for de givne rammer. I en sådan vurdering vil det naturligvis være en stor hjælp at have en indgående og nuanceret indsigt i de regler, der gælder i det, der i kapitel 4 blev omtalt som „Christiansborgvirkeligheden“.

Visse hændelser er det i orden at berette om, andre må journalisten holde tilbage for at bevare et godt forhold til politikerne. Hele foretagendet er uhyre komplekst, og det er ikke let at uddrage og ekspliciterer de præcise overvejelser, der ligger bag hverken de journalistiske valg eller de valg, politikerne træffer i forhold til, hvordan de udnytter og vedligeholder deres relationer til „pressen“ via de personlige relationer til enkelte journalister. Når man er vidne til den daglige praksis på Christiansborgredaktionen er man ikke i tvivl om, at der løbende foretages vurderinger og gøres overvejelser over hensyn, fordele og ulemper, over hvad det er hensigtsmæssigt at gøre på kort sigt i forhold til, hvad der på længere sigt bedre kan betale sig, for eksempel ved at undlade at udnytte muligheden for et umiddelbart „scoop“ til fordel for bevarelsen af mere langsigtede relationer med et stærkt tillidsfundament. Her blander strategiske hensyn sig således med moralske, og det er sjældent journalisterne eksplicit formulerer baggrunden for deres valg med henvisning til sådanne overvejelser. Oftest er de sig dem ikke engang bevidst, men udtrykker hele dette komplekse felt af, hvad der i kapitel 4 blev omtalt som „tavs viden“, gennem den korte henvisning til „spillet regler“.

Det er sjældent, man finder så klare og åbenbare eksempler som det, der fremkom i en invitation til CD's landsmøde i november 2000, hvor pressen blev indbudt til at deltage i landsmødefesten lørdag aften. Men, blev det understreget i invitationen, journalisterne måtte respektere, at det var en privat fest. Det betød: ingen billeder og ingen slibrige historier om aftenens forløb. Dette var jo en utvetydig henstilling, men pointen her er også, at invitationen formodentlig slet ikke ville være blevet givet, hvis ikke der på forhånd havde hersket en fælles enighed om nogle spilleregler, eller med andre ord, nogle elementer af et moralsk fællesskab.

Balancegangen i journalisterne og politikernes omgang med hinanden er fundamental for at kunne bevare et vedvarende samarbejde. Men balancegangen lader sig ikke altid opretholde. Problemer opstår især, hvis parterne ikke har den samme opfattelse af spillets regler. I forbindelse med sagen om Danmarks eftergivelse af ulandenes gæld i foråret 2001, blev den daværende udviklingsminister mødt af en af Christiansborgredaktionens journalister efter et afsluttet ministermøde. Journalisten havde forberedt et indslag til middags-radioavisen og ønskede en kommentar fra ministeren:

Journalist: Hvad vil du gøre med ulandenes gæld?

Minister: Det vil jeg ikke svare på nu.

Journalist: Jamen jeg vil ha' et svar nu!

Minister: Ikke nu... [og forsvinder i hast ind i Statsministeriet]

Journalist: [henvendt til mig] Det er simpelthen for dårligt, at hun ikke vil sige noget. Hun kender ikke spillets regler [...]

Og det er det, det handler om, hvis man vil nå langt på Christiansborg, uanset om man er journalist eller politiker: at man kender spillets regler. Det, der gør hele forholdet yderst komplekst, er, at reglerne er bøjelige og medgørlige, og det giver – sideløbende med nødvendigheden af den tavse viden om spillets regler og dets indbyggede moralitet – begge parter en mulighed for at vende og dreje dem til egen fordel. I eksemplet ville journalisten „give“ ministeren en mulighed for at udtale sig i Radioavisen, men ministeren afslog. Set med journalistens øjne handlede ministeren hermed imod spillets regler, idet hun afslog journalistens tilbud om at samarbejde. Man kunne måske sige, at hun brød den gensidige tillid, men man kunne også formode, at hun endnu ikke havde fået opbygget sit „fond“ af tavs viden om såvel forpligtelser som egne muligheder i relationerne til pressen, og derfor ved denne lejlighed både brød spillets regler og lod en mulighed gå fra sig til at opbygge sin egen platform inden for fællesskabet. Konsekvensen af dette var, at journalisten, på trods af at hun ikke fik svar på sine spørgsmål, alligevel valgte at bringe et indslag i Radioavisen om episoden. I indslaget blev det fortalt, at udviklingsministeren ikke ville udtale sig om sagen, og det skete i en sammen-

hæng, hvor det kunne få ministeren til at fremstå i et dårligt lys, også i offentlighedens øjne.

En journalist kan forsøge at presse en information frem hos en politiker. Hvis det ikke lykkes, kan journalisten „tage hævn“ over den politiker, som ikke lader sig presse. Man hører ofte i Radio- eller TV-avisen, at en person ikke ønsker at udtale sig om en aktuel sag. Det er en ofte anvendt metode, som journalisten bruger til at fremhæve, at den pågældende person er usamarbejdsvillig eller måske ligefrem utroværdig. Metoden kan derfor også udnyttes som en form for pressionsmiddel, som journalisten kan anvende til at fremtvinge et interview med en politiker, under devisen: Hvis du ikke vil samarbejde, så vil vi heller ikke samarbejde, og det får konsekvenser.

Journalisten talte i eksemplet om et spil. De logikker eller de regler, som vi tidligere så i forbindelse med udveksling i form af en forventning om genydelse i forholdet mellem giver og modtager, hænger tæt sammen med dette spil, og det er den sammenhæng, der skal bære argumentationen her. Selv om der er tale om tavs viden, og dermed i sagens natur nogle forhold, der er vanskelige at underbygge empirisk på anden måde end ved at redegøre for den praksis, der bliver fulgt, skal jeg i det følgende underbygge mine antagelser om det moralske fællesskab og den subtile balancegang inden for spillet såvel som i bøjningen af spillets regler ved at føje en ny dimension til den udvekslingslogik, jeg tidligere redegjorde for ved hjælp af Marcel Mauss' teori.

I eksemplet ovenfor gav journalisten ministeren en mulighed for at medvirke i et indslag og dermed muligheden for at tale til offentligheden, men ministeren forstod ikke eller brød udvekslingens logik.

Det, der foregik her, eller som skulle være foregået, men netop ikke fandt sted og derved gjorde logikken tydelig, var hverken udtryk for et isoleret giv-og-tag forhold eller et forhold der, som Mauss' teori understreger det, etablerer og understøtter social solidaritet og fællesskab. Det afslørede også et spil om magt, et spil der har journalisterne og politikerne som deltagere og ikke bare „medspillere“ i betydningen inden for samme tavse vidensfællesskab, men undertiden også modspillere i den betydning, at de udøver magt over for hinanden og af og til endog ender i konflikt.

For at komme kompleksiteten i disse forhold lidt nærmere, vil jeg tage den franske sociolog Pierre Bourdieu til hjælp. Bourdieu har i bogen *Le Sans pratique* fra 1980 arbejdet videre med Mauss' tese om gaveudveksling og mener, at den indledende gavegivningshandling er en krænkelse af modtagerens frihed (Bourdieu, 1997: 176). Da gaven indebærer en forpligtelse til

gensidighed, tvinger den modtageren til at give noget andet igen. På den måde er det at give med til at binde modtageren. Den, der tager imod en gave, indtræder dermed i et forpligtelsesforhold over for giveren; men hvor Mauss understreger den dimension af fællesskab, integration og sammenhængskraft, der ligger i dette forhold, peger Bourdieu på forholdets magt-aspekt. Man kan se det at give en gave som et udtryk for et ønske om at få magt over modtageren. Ud fra et sådant perspektiv kunne man tolke udvekslingen mellem journalist og politiker som dybt tvetydig. På den ene side udveksler de to parter med hinanden, fordi begge parter har en interesse i noget, som den anden part kontrollerer, og udveksling er et middel til at få adgang til dette. Gennem denne side af udvekslingen opbygges der et fællesskab, der må antages at bygge på en vis indforstået moralitet. På den anden side indgår parterne i udvekslingsforholdet, fordi de hver især forsøger at påvirke og få indflydelse på det, den anden kontrollerer, hvormed de samtidig spiller et indbyrdes magtspil med en konstant tilstedeværende risiko for konflikt.

Udvekslingen kunne eventuelt forstås som et magtspil, hvor parterne forsøger at påtvinge hinanden deres egen vilje, men samtidig bestræber sig på at maskere selve magtudøvelsen bag det personlige forholds ("moraliske") maske. Men det er ikke en sådan grundlæggende magtstrategisk dimension i spillet, som man får indtryk af gennem den praksis, der kan iagttages i de to parters daglige omgang med hinanden. Det må snarere forstås sådan, at der er tale om to forskellige sociale processer, som løber parallelt med hinanden. Sommetider falder vægten til den ene side, og der opstår konflikt, eller magtaspektet bliver tydeligt. Til andre tider er det den fællesskabs- og solidaritetsunderstøttende dimension, der vejer tungest. Men afdækningen af spillets to sider skulle gerne kunne bringe os nærmere en forståelse af såvel det dilemma, journalisterne ofte ser sig selv i, som den tiltrækning, „spillet“ i sig selv har på begge parter i det.

Spillet har sine regler, men reglerne er hverken enkle eller entydige. Man kan groft opdele dem i to forskellige typer: Der er de konstituerende eller normative regler, som fortæller deltagerne, hvad der er „tilladt“ at gøre, og hvad der ikke er. Her kan der for eksempel være tale om, at det ikke er tilladt at anvende bestikkelse for at få adgang til informationer, eller at man ikke må tale usandt om, hvad der foregår på den politiske scene. Begge dele vil være et brud på denne type af regler. Den anden type er de strategiske „regler“, som fortæller deltagerne, hvilke kneb de kan anvende for at opnå det, de ønsker. Her er der tale om rammer nok så meget som regler, idet det her

handler om, hvad det er, man ønsker at opnå, og hvad det er muligt at opnå inden for det „rum“, der opereres i, og som blandt andet er afgrænset ved den første type regler. Rammerne sætter for eksempel grænser for, hvilke former for pressionsmiddel en journalist kan anvende for at få en politiker i tale. I eksemplet ovenfor så vi en journalist gå til grænsen ved utvetydigt at hævde sin vilje: „Jeg vil have et svar nu“. Man kunne også forestille sig, at en journalist ville forsøge at presse en politiker til at deltage i et interview, hvis hun gjorde det klart over for politikeren, at hun alternativt ville interviewe en person fra et oppositionsparti og derved give modparten en chance for at ytre sig over for befolkningen.

Det vigtige her er, at man ved at søge at udskille de typer af regler, der følges, og de rammer, der er sat for, hvad der er muligt og ønskeligt, kan indkredse det journalistiske dilemma og samtidig komme nærmere en forståelse af, hvad der ligger bag den almindelige opfattelse af „mediernes magt“, ikke mindst når det gælder den politiske formidling til befolkningen gennem medierne, som sker i mest direkte relation til politikernes daglige arbejde. Med udskillelsen af de formaliserede og normative regler på den ene side og strategierne på den anden skulle man gerne nå til en forståelse af, hvad der ligger i journalisternes – og politikernes – nok så omtalte „balancegang“. Den dygtige journalist og den dygtige politiker vil kunne standse brugen af visse strategiske regler ved at vise, at de udgør et brud på de normative regler. Eller man ville omvendt kunne manipulere med det normative eller gøre det strategiske til norm. Det kan illustreres ved hjælp af et tænkt eksempel med udgangspunkt i det, vi så ovenfor med ministeren, som ikke ville udtale sig. Hvis journalistens – muligvis strategiske – gennemførelse af indslaget med udtalelsen om, at ministeren ikke ville udtale sig, blev gjort til norm, og hvis politikerne dermed ændrede praksis, således at de aldrig eller kun sjældent afviste en journalist af frygt for at blive udsat for et – negativt ladet – billede af sig selv som lukket over for offentligheden, så har journalisterne hermed formået både at udøve magt i forhold til politikerne samt at ændre et sæt af de gældende regler hen imod egne interesser.

Hvordan det end ytrer sig i praksis, er der tale om et spil præget af balancegang, og et spil der både har „tavse“ komponenter og sider, som spillerne til tider er sig yderst bevidst. Hvis man siger om en dygtig politiker, at han „kender spillet ud og ind“, eller man omtaler en journalist som en „gammel rotte i faget“, henviser man dermed til personens kompetence i forhold til at omgås spillet med dets komplekse sammensætning af regler. Spillet gælder i

forholdet mellem de to grupper af „spillere“, journaliststanden på den ene side og politikerstanden på den anden, men det gælder også inden for gruppen af journalister. At det også gælder for politikergruppen, har vi set i kapitel 4. Hvis en journalist ikke forstår at spille spillets regler og bevidst eller uforvarende handler imod dem, kan det få konsekvenser i forholdet til politikerne og for eksempel resultere i et informationsstop. Men en konsekvens kan også være, at journalisten bliver „udstødt“ af sine egne. Den journalistiske profession har en kollektiv interesse i at bevare et godt fagligt renommé blandt politikerne. Hvis dette sættes over styr af en journalist, kan professionen iværksætte sanktioner mod journalisten, dvs. andre journalister kan vælge at lægge den pågældende journalist på is og undlade at samarbejde med vedkommende. Journalisten kan på denne måde miste sit faglige omdømme og sin professionelle anerkendelse. Således er den journalistiske profession med til at kontrollere sine egne medlemmer. På redaktionen oplevede jeg flere gange, at journalisterne rådførte sig hos hinanden for at høre, om de kunne „tillade“ sig at sige noget bestemt om en politiker i et indslag, eller om det var at gå „over stregen“. At gå over stregen henleder ens opmærksomhed på, at der er en grænse i forhold til, hvad som er acceptabelt at delagtiggøre offentligheden i og omvendt, hvad som ikke er. Det afgørende for journalisterne er, at de holder sig inden for de rammer, hvad man også kunne kalde uskrevne regler, som er fastsat af og gældende for den samlede journaliststand. I modsat fald kan det få konsekvenser for den enkelte journalist og/eller medievirksomhed.³

Hverken journalister eller politikere er homogene grupper af individer, der opfører sig og handler ens, og ingen af parterne er entydige i deres forståelse af spillets regler og i deres udøvelse af spillet i praksis. Derfor vil reglerne hele tiden ændre sig til fordel for den ene eller den anden part. Magtspillet mellem journalister og politikere ændrer sig hele tiden.

I de medier, journalisternes arbejde ender i, hører og læser man ofte om selv samme mediers magt. Meget kunne da også tyde på, at udviklingen gennem de seneste år har givet medierne større magt. At det forholder sig sådan i politikernes egen forståelse af tingene, viser kapitel 2 og 3. Det kunne derfor tænkes, at medierne kollektivt har haft held med at ændre de spille-regler, vi her har forsøgt at indkredse i deres favør. I takt med politikernes stigende afhængighed af adgang til medierne, sådan som vi har fået dem belyst fra andre sider i de foregående kapitler, har medierne haft anledning til at stille andre og måske flere krav til politikerne, og det skal blive interessant at følge, hvordan mediernes meget omtalte rolle fremover vil påvirke

spillereglerne for Christiansborgjournalisternes omgang med deres politikere og folkets repræsentanter.

Med dette arbejde har jeg imidlertid lagt vægt på at vise, at der vitterligt er regler og normer for, hvordan denne omgang foregår. Reglerne er mangeartede, spillet er komplekst, og selv om der muligvis ikke kan siges at være tale om et egentligt moralsk fællesskab, viser den daglige praksis hos journalisterne på Christiansborgredaktionen, at der er klare moralske og værdibaserede elementer i de udvekslingsforhold, der etableres og eksisterer mellem journalister og politikere.

Betydningen af de personlige kilder er stor for det journalistiske arbejde. Det samme er tilfældet, når det gælder betydningen for det politiske arbejde af journalisterne som formidlere og mediatorer mellem politikerne og befolkningen. Det vigtigste i dette kapitel har imidlertid været at vise, at hvad der end måtte ligge i den almindelige hverdagsopfattelse af mediernes magt, så er dét grundlag, hvorpå en stor del af formidlingen til folket fra dets repræsentanter finder sted, et grundlag af særlige sociale relationer og et samarbejde omkranset af indviklede regler og særlige vilkår.

NOTER

- 1 Episoden med Ritt Bjerregaards lejlighed fandt sted tilbage i 1991, da det kom frem, at hun var flyttet i en mondæn herskabslejlighed på Vesterbro i København. Samtidig havde Bjerregaard bibeholdt sin adresse på Fyn, hvorfor hun bevarede det såkaldte omkostningsbidrag.
- 2 Mauss' essay om gaven blev første gang udgivet i 1923-24. Essayet har originaltitlen: *Essai sur le don – forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*, på dansk: *Gaven – Gaveudvekslingens form og logik i arkaiske samfund*. Essayet er oversat af Elisabeth Ellekjær (2000).
- 3 Et aktuelt eksempel, som dog ikke har relation til aktiviteter på Christiansborg, fandt sted, da Se & Hørs forhenværende chefredaktør, Peter Salskov, med øjeblikkelig virkning blev afskediget på baggrund af at være ansvarlig for at sætte en artikel om en dansk fodboldspillers 19 år gamle familietragedie i ugemagasinet.

L I T T E R A T U R

- Bourdieu, Pierre (1997). *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1998). *Om TV – og journalistikkens magt*. København: Tiderne Skifter.
- Hjarvard, Stig (1995). *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*. Rapport udgivet af Statsministeriets Medieudvalg. København: J. H. Schultz Grafisk A/S.
- Mauss, Marcel (2000). *Gaven. Gaveudvekslingens form og logik i arkaiske samfund*. København: Spektrum.
- Meier Carlsen, Erik & Ove K. Pedersen (1999). *Magt og fortællingen. Hvad er politisk journalistik?* Århus: Forlaget Ajour.
- Sepstrup, Preben (1994). *TV i kulturhistorisk perspektiv 1954-1994*. Århus: Klim.

NAAR SVANERNE SYNGE,
SKAL RAAGERNE TIE

I MAGT OG AFMAGT

TIM BJØRN ERIKSEN

Hvis pressen i den gængse forestilling om demokratiet repræsenterer folkestyrets vagthund, så repræsenterer bureaukratiet folkestyrets administrative, udøvende og forlængede arm. Bureaukratiet er imidlertid også – som pressen, og som Folketinget selv – et socialt system, som udvikler sin egen kultur og sine egne interesser. Disse stemmer ikke altid overens med den klassiske forestilling om bureaukratens rolle som den, der implementerer de politisk fastlagte mål i en neutral, juridisk og teknisk proces. I dette kapitel udforsker Tim Bjørn Eriksen grænserummet mellem politik og administration, mellem den lovgivende og den udøvende magt, og han diskuterer nogle af de paradokser, der opstår i dette rum.

Dette kapitel handler om relationen mellem den politiske og den administrative sfære. Jeg vil i løbet af kapitlet argumentere for, at de to sfærer ikke kan anskues som adskilte. Man skal snarere anskue den sfære, embedsmændene befinder sig i, som et strategisk rum, der afgrænses af både faktuelle opgaver og af det politiske. At disse størrelser ikke kan adskilles skarpt, er et forhold, der er påvist af adskillige politologer (Christensen, 1980, 1991; Knudsen, 1991), og jeg blev i løbet af mit feltarbejde bekræftet heri. Det, jeg finder interessant, er imidlertid, at *forestillingen* om muligheden af at adskille de to sfærer stadig spiller en betydelig rolle for embedsmændenes selvforståelse. Selv om politologien har aflivet den idealtypiske embedsmand som en virkelig eksisterende størrelse, har idealtypen stadig stor symbolsk betydning i embedsmændenes arbejde, og den er en væsentlig del af embedsmændenes identitet. Jeg vil forsøge at vise, hvordan forestillingen om den idealtypiske embedsmand øver indflydelse på den måde, man i centraladministrationen udfører sit arbejde på.

I kapitel 4 diskuterer Ulla Holm Fadel politikernes forståelse af politik som et felt, hvor forskellige „livsnormer“ eller „holdninger“ mødes og

brydes. En idealtypisk politiker skal have en „holdning“, som han eller hun brænder for og søger at realisere via sit parlamentariske arbejde. Modsat politikerne har den idealtypiske embedsmand *ikke* holdninger. Det forventes ikke, at han eller hun tillægger personlige holdninger relevans i det daglige arbejde. Den idealtypiske embedsmand skal være saglig, holdningsneutral og faktuel. Man kan sige, at han eller hun som objektiv og professionel skal realisere resultatet af de holdningsbrydninger, som finder sted i Folketinget.

Embedsmanden af kød og blod er selvfølgelig ikke holdningsløs, og adskiller sig ikke i den forstand fra politikeren. I det politiske felt skelner man mellem politik og realpolitik, hvor politik står for det idealistiske og holdningsbestemte og realpolitik for kompromiset. På samme måde kunne man tale om administration og realadministration. Ved realadministration forstår jeg det spillerum, hvori det faktuelle vægtes og sættes i spil i forhold til en given politisk virkelighed. Teoretisk set har embedsmændene eksempelvis ingen anden rolle end at realisere regeringens eller Folketingets beslutninger. I praksis foregår embedsmændenes arbejde imidlertid ofte i et fortolkningsrum, hvor hverken den politiske „virkelighed“ eller „virkeligheden“ uden for Slotsholmen kan friholde embedsmændene fra holdningsmæssige vurderinger. Det interessante bliver så, hvorfor man i vid udstrækning handler, *som om* det kunne lade sig gøre at friholde den politiske sfære fra den administrative.

F E L T A R B E J D E

Jeg startede mit feltarbejde i By- og Boligministeriet (BBM) i begyndelsen af oktober 2001. I løbet af den periode, jeg var til stede i ministeriet, blev der udskrevet valg og dannet ny regering. BBM blev nedlagt og nye ministerier så dagens lys (Integrationsministeriet). Det kontor i BBMs departement, jeg startede i, endte med at blive spredt for alle vinde, således at det i slutningen af min tid dér, dvs. januar 2002, udgjorde en midlertidig fysisk ramme for embedsmænd, der i realiteten nu arbejdede i flere forskellige ministerier.

Da jeg ankom første dag i BBM, blev jeg introduceret som praktikant eller rettere som praktikant med særstatus. Jeg havde fra begyndelsen gjort kontorchefen opmærksom på, at mit forløb nok ville adskille sig en del fra den gængse praktikants. I modsætning til hvad man kunne forvente af en praktikant, var den umiddelbare nytteværdi af min tilstedeværelse ikke stor. Jeg levede derfor på velviljen fra de ansatte i ministeriet, og den viste sig heldig-

vis at være betydelig. I de følgende måneder fulgte jeg, udstyret med notesblok og båndoptager, med i hvad der skete på kontoret. Denne artikel er en refleksion over de data, der fremstod, efter at jeg havde fulgt et stort antal møder, læst en stor bunke dokumenter og løbende talt med embedsmændene på kontoret over en periode på tre måneder.

DET POLITISKE OG DET DRIFTSRELATEREDE ARBEJDE

BBMs departement bestod af ti sideordnede kontorer med hvert deres ansvarsområde. Endvidere var der tre direktører og en departementschef. BBM gennemgik i 1997 en reorganisering. Den oprindelige organisering var baseret på en idé om en arbejdsdeling mellem departement og styrelser. Mens man i departementet skulle tage sig af det lovforberedende arbejde, så opfattedes styrelserne som det sted, hvor lovgivningen blev implementeret, eller der hvor det, der i ministeriet også blev betegnet som driftsarbejdet, blev gennemført. Sideordningen af kontorerne blev besluttet „i erkendelse af, at opdelingen imellem det lovforberedende og det driftsrelaterede arbejde ikke længere holdt vand“, som det blev udtrykt af kontorchefen for personalekontoret. Det er værd at hæfte sig ved, at man i ministeriet ved denne reorganisering også var opmærksom på det problematiske i at adskille den politiske sfære fra den administrative. Overvejelser af denne art er langt fra noget særtilfælde i centraladministrationen, da ændringer i de forskellige ministeriers organisering sker løbende. Yderligere har udvalg og forvaltningskommissioner gennem årene diskuteret, hvordan organiseringen af et ministerium mest hensigtsmæssigt afspejler den centrale sondring mellem opgaver af politisk og generel art på den ene side og opgaver af mere teknisk og forretningsmæssig art på den anden.

Der er ingen fast norm for, hvordan en ministeriel organisation er sat sammen, selv om der er en række træk, der går igen fra ministerium til ministerium (Bogason, 2000). Ministerier består generelt set af to typer af organisationer: Departementet og styrelsen eller direktoratet. Arbejdsopgaverne i ministeriet fordeles på kontorer. Både i departementet og i direktoratet (styrelserne) er kontorerne den centrale organisationsenhed, som arbejdsopgaverne fordeles på; det er ikke den enkelte sagsbehandler eller afdelingschef (Christensen, 1991). Jeg var i min tid i BBM tilknyttet et af departementets ti kontorer, men havde via dette også berøring med andre kontorer i ministeriet.

I BBMs strategiplan fra 1999 beskrives departementets arbejdsområde på følgende måde:

Departementet varetager ministeriets lovgivning om by-, bolig- og byggeforhold, ministeriets overordnede planlægningsfunktioner samt relationerne til de enkelte institutioner. Departementet er desuden sekretariat for ministeren.

Ministeriet beskæftigede sig altså med tre politikområder; henholdsvis by-, bolig- og byggepolitikken. De praktiske opgaver i departementet kan groft opdeles i to kategorier: Det politikformulerende og det implementerende arbejde. Yderligere kommer der også opgaver der, som det hedder, „rydder skrivebordet“. Herunder hører behandling af spørgsmål fra Folketinget. At en opgave rydder skrivebordet hentyder til, at det daglige driftsarbejde som puljestyling og sagsbehandling træder i baggrunden og nedprioriteres i den periode, der arbejdes på den pågældende sag. En yderligere skelnen kan indføres mellem opgaver, som er „taget op af egen drift“ og opgaver, der er pålagt af enten Folketinget eller regeringen. Opgaver, der er taget op af egen drift, er projekter, som ministeriet selv mener er vigtige at få udført, og problemstillinger, man selv finder det relevant at undersøge.

GRÆNSEREGULERING

En af de store fagdebatter i efterkrigstidens antropologi har drejet sig om kulturbegrebet. Mens man tidligere har opfattet kultur som en samling af ressourcer, færdigheder, kundskaber og symboler, som en gruppe mennesker „ejede“ i fællesskab (eksempelvis territorium, sprog, historie, flag og møntenhed), er man i stadig højere grad gået over til at betragte kultur som en social proces, der skaber tilhørsforhold mellem mennesker og deres kulturelle „ejendom“. I 1969 kom den norske antropolog Fredrik Barth med et vigtigt bidrag til debatten om disse spørgsmål. Han argumenterede for, at antropologien i stedet for at fokusere på kultur som en samling egenskaber og ressourcer, som en gruppe mennesker deler, skulle fokusere på, hvordan forskellige grupper definerede sig i forhold til hinanden. I denne optik skiftes fokus fra selve gruppen til gruppens grænser i forhold til andre grupper. Disse grænser, og måden hvorpå de defineres og reguleres, bliver hos Barth det centrale studieobjekt. Med inspiration fra denne tænkemåde er det cen-

trale for mig her i artiklen ikke at beskrive en bestemt embedsmandskultur, men at beskrive, hvordan grænsen mellem, hvad der ligger udenfor, og hvad der ligger inden for det administrative felt, hele tiden redefineres og er i spil.

Barths perspektiv kan udvikles videre, hvis vi tager indsigter fra moderne antropologiske studier af politiske processer i betragtning. Disse lægger vægt på, at evnen til at sætte og definere grænser er en forudsætning for og et kendetegn ved al magtudøvelse (se omtalen af Sørhaug i kapitel 7). Kultur kan på denne baggrund betragtes som en proces, der etablerer og forsværer grænserne omkring en gruppe mennesker – en proces, der gennem sin etablering af grænser muliggør udøvelsen af magt både mellem grupperne og internt i grupperne.

Under mit feltarbejde i BBM blev jeg opmærksom på de forskellige typer af grænseregulering, der foregår i centraladministrationen. Den første type, jeg vil beskæftige mig med, er den mest basale, nemlig reguleringen af hvem der har adgang til hvilke fysiske rum. Man kan for eksempel ikke bare gå ind på departementschefens kontor, eller for den sags skyld troppe op i ministeriet og forvente at få adgang. Det fysiske rum er opdelt af grænser, som på én gang definerer „kulturen“ for dem, der befinder sig på hver side af grænserne, og samtidig udtrykker de magtmæssige forhold, grupperne er vævet ind i.

Den anden type grænseregulering, jeg vil beskrive, drejer sig om forholdet mellem forskellige sociale sfærer eller aktivitetsområder. Jeg vil især diskutere, hvordan grænsen mellem politik og administration søges opretholdt. Jeg vil argumentere for, at den idealtypiske adskillelse mellem på den ene side politik som en kamp mellem moralske „holdninger“ og på den anden side administration som det objektive og moralsk neutrale ikke er mulig at opretholde i praksis. Det er, som tidligere nævnt, i sig selv ikke nogen ny indsigt, men det påfaldende og det, der nok er en nærmere analyse værd, er altså, at man samtidig i det praktiske bureaukratiske arbejde er nødt til at agere, som om denne grænsedragning var mulig.

KONTROLLEN MED DE YDRE GRÆNSER

Da jeg kontaktede det nu hedengangne BBM for at få lov til at gennemføre et feltarbejde i departementet, var det med en vis nervøsitet og en håndfuld bange anelser. Selve overskriften på projektet – „Magtudredning“ – kunne give associationer i retning af, at jeg nu ville kigge embedsmændene over skulderen for at se, om alt foregik, som det nu skulle. Men først og fremmest

skyldtes min nervøsitet, at jeg tidligere havde været i kontakt med et andet ministerium. Her endte man med at afvise min anmodning om at gennemføre feltarbejdet i departementet. Afvisningen var begrundet på følgende måde:

Det er imidlertid et grundlæggende forfatningsretsligt princip, at den virksomhed, der foregår i et ministerielt departement, foregår på vegne af ministeren, der i forhold til Folketinget er ansvarlig for ministeriets virksomhed. Al virksomhed, der udøves af ansatte i et departement, udføres således på vegne af ministeren, under ministerens instruktion og på ministerens ansvar. Det vil derfor være forbundet med store principielle betænkeligheder at ansætte personer i et ministerielt departement, som påtænker at udnytte ansættelsesforholdet til formål, der ikke direkte vedrører ministeriets opgaver.

Argumentet om, at min tilstedeværelse i det pågældende departement ville stride mod *grundlæggende forfatningsretslige principper*, er magtfuldt. Ved at benytte et juridisk vokabular fjerner afsenderen fokus fra en egentlig stillingtagen til min forespørgsel, og beslutningen kommer til at fremstå som uundgåelig, idet man blot forholder sig til nogle ufravigelige og på forhånd givne regler. Når det bliver vanskeligt at identificere subjektet bag en beslutning, bliver objektet for en eventuel modstand mod magten også mere diffus. I dette tilfælde ville objektet for modstand være de *grundlæggende forfatningsretslige principper* og ikke departementschefens beslutning. Ministeriet yder altså i dette tilfælde en meget effektiv grænseregulering, hvor juraen udnyttes som en magtfuld grænsemærke, der kan drage skellet mellem, hvem der kan komme indenfor, og hvem der skal vedblive med at være udenfor.

Det var derfor med glæde, jeg kunne konstatere, at BBM tilsyneladende uden større betænkelighed gav mig lov til at følge deres arbejde for en periode. Samtidig indebar dette, at et af de første spørgsmål, jeg stillede mig selv, var, hvorfor der var så store forskelle mellem de to ministeriers tilgang til min anmodning. Årsagerne kan være mange. Det kunne for eksempel bunde i forskelle i personlighed hos de enkelte embedsmænd, men også i forskellige traditioner i de to ministerier.

Jeg mener dog, at det vil være frugtbart at anskue forskellen i responsen som et udtryk for en forskel i de involverede ministeriers selvpfattelse – deres forestilling om hvem de er, og hvor grænserne går mellem dem og andre grupper. I samtaler med repræsentanter fra det første ministerium, jeg havde kontakt til, udtrykte embedsmændene forbehold og bekymring i for-

hold til min tilstedeværelse i ministeriet. Man var „selvfølgelig ikke interesseret i, at der opstod nogle sager“. Man gav klart udtryk for, at det var et problem, at jeg ønskede at være til stede i netop dette ministerium og ikke et sted, hvor det var „mindre politisk følsomt“. Denne alvorstunge modtagelse stod i skarp kontrast til atmosfæren i BBM, hvor jeg senere fik adgang. Her blev jeg i løbet af mit feltarbejde ikke sjældent mødt med bemærkningen: „Nå har du så fundet ud af, at det er det her kontor der sidder på magten“. Tonen var let og humoristisk og signalerede indforstået, at vi alle sammen var enige om, at det i hvert fald ikke var her, magten befandt sig. I en leder i det interne medarbejderblad i By- og Boligministeriet, *BBM Nyt*, beskrev skribenten forholdet mellem BBM og de andre ministerier således:

... men *let's face it* – vi er et lille ministerium, og vi bliver aldrig lige så glamourøse som Udenrigstjenesten eller lige så stærke som Finansministeriet.

Jeg mener, det er rimeligt at antage, at der er en sammenhæng mellem BBMs selvopfattelse som et lille og mindre profileret ministerium, og den uproblematisk adgang jeg fik til det. Der skitseres et interministerielt hierarki med det glamourøse (Udenrigsministeriet) og det magtfulde (Finansministeriet) som to sidestillede højdepunkter. BBMs lave placering i dette hierarki påvirker ministeriets lyst og vilje til at udføre en lige så effektiv kontrol af sine ydre grænser som det første ministerium, jeg havde kontakt til. Man kan sige at grænsekontrollen bliver mindre bastant, når gruppen har færre privilegier og mindre magt at forsvare sig med.

At det ministerielle hierarki yderligere er en del af den kontekst, man som embedsmand må forholde sig til, når nye opgaver lander på skrivebordet, vil jeg komme nærmere ind på i det følgende.

EN SAG DER RYDDER BORDET

Jeg vil nu gå over til en mere detaljeret diskussion af et bestemt empirisk forløb, som jeg oplevede under mit feltarbejde. I dette „case studie“ vil jeg lægge særlig vægt på, hvordan grænsedragningen mellem den administrative og den politiske sfære kommer til udtryk. Min case berører den kategori af arbejdsopgaver, der automatisk „rydder skrivebordet“. Sagen blev af en embedsmand defineret således: „Den er politisk, og det er her det mere holdningsbaserede arbejde foregår“.

I forbindelse med en forespørgselsdebat i marts 2001 (F 40) fremsatte Kristeligt Folkeparti et forslag til vedtagelse, der pålagde den daværende regering at fremlægge konkrete planer om udflytning af statslige arbejdspladser fra hovedstadsområdet til resten af landet. Forslaget lød således:

Regeringen pålægges ved beslutninger om placering af nye og nedlæggelse af eksisterende statslige arbejdspladser og institutioner at prioritere hensynet til en ligelig regional udvikling i Danmark højt og således tage hensyn til de egne af landet, hvor den økonomiske udvikling ligger under gennemsnittet.

Regeringen pålægges endvidere inden udgangen af indeværende år at udarbejde og fremlægge en analyse af mulighederne for udflytning af eksisterende statslige institutioner og arbejdspladser fra hovedstadsområdet til den øvrige del af landet.

På baggrund af analysen pålægges regeringen samtidig at fremlægge konkrete planer om udflytning af et antal eksisterende statslige arbejdspladser med henblik på at styrke udviklingen i de dele af landet, hvor udviklingen er svagest.

Baggrunden for forslaget var en rapport fra Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut (AKF), der konkluderer, „at statsmagten har udviklet de statslige arbejdspladser i hovedstaden og har afviklet de statslige arbejdspladser i det øvrige land“.

Det fremgår af forespørgselsdebatten, at især regeringspartierne stillede sig kritisk over for AKFs undersøgelse. De henviste til, at Indenrigsministeriet allerede havde foretaget en undersøgelse, der rent faktisk viste en helt anden udvikling. På det tidspunkt, hvor debatten foregik, lå det allerede klart, at forslaget ville blive vedtaget enstemmigt i Folketinget. Der blev dog ofte drillende fra forslagsstillernes side udtrykt tvivl om, hvorvidt regeringen nu også ville stemme for forslaget på grund af dens noget mere lunkne tilgang til det. Peter Skaarup (Folketingsmedlem, Dansk Folkeparti) kommenterede regeringens tilbageholdenhed under forespørgselsdebatten således:

Jeg kan måske godt undre mig over, at regeringen i dag er med inde og sige, at de gerne vil gøre det her, når man ser på, at det i virkeligheden skyldes, at der til at starte med er skabt et flertal uden om regeringen, der så medfører, at regeringen er nødt til at tilslutte sig det forslag, som bliver vedtaget i dag ... men det borger måske ikke særlig godt for, at vi kan få regeringens fulde medvirken til at sikre, at de her ting sker, men vi kan da håbe det.

Om Skaarups håb blev opfyldt vil jeg ikke tage stilling til her. Det, der er interessant i denne sammenhæng, er imidlertid, at den daværende regering tilsyneladende kun modstræbende stemte for forslaget vedtagelse, og at denne tilbageholdenhed også gjorde sig gældende i den arbejdsgruppe, der senere blev nedsat.

FORMANDSKABETS PLACERING

Den daværende regering nedsatte i forlængelse af folketingsbeslutningen en tværministeriel arbejdsgruppe med repræsentanter fra BBM, Indenrigsministeriet, Erhvervsministeriet og Miljø- og Energiministeriet. BBM varetog det, man kalder for formandskabet for undersøgelsen. Det betød, at det var dem, der havde det overordnede ansvar for redegørelsen. Helt konkret betød det også, at det var dem, der stod for den endelige sammenskrivning af de forskellige ministeriers bidrag, og dem, der bar hovedansvaret for at rapporten blev færdiggjort. Efter at have fulgt arbejdsgruppen en periode spurgte jeg en af embedsmændene, hvordan det egentlig kunne være, at det var BBM, der havde fået formandskabet for arbejdsgruppen. Embedsmanden svarede:

Da regeringen skulle placere den, så vidste man godt, at man ikke ville give den topprioritet. Det var aldrig meningen, at der skulle ske noget med den. Man kunne have lagt den i Finansministeriet og have givet den topprioritet, eller man kunne have lagt den i Indenrigsministeriet. Derefter kunne man have lagt den i Erhvervsministeriet, og så valgte man at lægge den et mindre oplagt sted som By- og Boligministeriet. Det var ikke, fordi man sagde, at „denne her redegørelse gider vi [regeringen] ikke at have noget at gøre med, den skal ikke føre til noget, derfor lægger vi den hos By- og Boligministeriet“. Nej, man argumenterede sig vej igennem [red: i regeringens koordinationsudvalg] og sagde: „Jamen, By- og Boligministeriet lavede i sin tid Skovredgørelsen (tidligere Redegørelse om udflytning af statslige arbejdspladser), og så kunne det jo være fordelagtigt at lægge den der“. Pointen er, at man selvfølgelig signalerer en prioritering, når man beslutter, hvilket ministerium der skal eje en sag. Men det får du ikke nogen til at fortælle dig. Den konkrete beslutning bliver ikke verbaliseret, det sker bare – indforstået.

Alene placeringen af udredningsarbejdet i BBM indeholdt altså væsentlige informationer for embedsmanden. Ovenstående vidner om, at hierarkiet

mellem ministerierne udgør en væsentlig del af den tavse viden, eller kompetence om man vil, som man som erfaren eller talentfuld embedsmand besidder. I dette konkrete tilfælde indeholder den *politisk* besluttede placering af udredningsarbejdet i BBM en del af den kontekst, som embedsmændene forholdt sig til i det konkrete udredningsarbejde. At regeringen via placeringen af formandskabet for arbejdsgruppen ifølge embedsmanden signalerer, at arbejdet ikke skal føre til noget, betyder dog ikke, at man kan tillade sig at skrive hvad som helst. Da jeg spurgte, hvilken indflydelse det havde på udredningsarbejdet, at regeringen angiveligt lagde op til, at det ikke skulle føre til noget konkret, svarede embedsmanden:

Man sidder ofte med noget, man ved, ikke skal føre til noget. Vi (BBM) tog beslutningen, at hvis vi skulle have denne her, så skulle vi lave det ordentligt. Det skulle være gennemarbejdet, og man skulle ikke kunne komme og sige til os bagefter, at det var noget sjusk. Så træder der sådan en professionel stolthed ind. Samtidig kan man jo ikke bare indirekte sige, at de er nogle idioter inde i Folketinget, selv om hele forespørgselsdebatten tog udgangspunkt i et forkert grundlag (AKFs rapport). Redegørelsen skal jo på en eller anden måde også kunne fungere som et figenblad for Folketinget.

Arbejdsgruppen skal altså ifølge embedsmanden forfølge to mål. På den ene side lægges der af regeringen op til, at der ikke skal ske noget konkret i forbindelse med arbejdsgruppens redegørelse. På den anden side skal redegørelsen også forholde sig så tæt til kommissoriet, at Folketinget ikke bliver udstillet som useriøst. Hvordan arbejdsgruppen forsøger at navigere i dette spændingsfelt, skal vi nu se nærmere på.

MANØVRERING I SPÆNDINGSFELTET

Jeg beskrev tidligere, hvordan jeg i forbindelse med min adgang til BBM ikke var blevet mødt af stor modstand. Da jeg ankom til mit første møde i den tværministerielle arbejdsgruppe vedrørende udflytning af statslige arbejdspladser, var der dog enkelte embedsmænd, der udtrykte deres bekymring. En af dem sagde:

Hvis folk læser, det er Magtudredningen, så vil de sige fra politisk hold, „hvad fanden bilder de sig ind de der embedsmænd, det er da os politikere, der skal træffe den endelige beslutning om, hvorvidt noget skal flyttes ud eller ej“. Det er jo den dér virkelighed, vi står indenfor.

Jeg endte dog efter lidt snak frem og tilbage med at få lov til at komme til møderne. Den ovennævnte embedsmands bekymring indeholder flere interessante punkter. For det første bekræftes det igen, at også embedsmænd træffer holdningsbaserede beslutninger og foretager valg. De udfylder en anden rolle i beslutningsprocessen end politikerne, men administration og politik kan, som vi har set, ikke adskilles skarpt. For det andet påpeger embedsmanden, at når de to sfærer glider sammen, er dette noget, der ikke må siges højt. Og her står vi over for et ganske fascinerende paradoks: Alle ved det, utallige politologer har skrevet om det, og alligevel må det ikke afsløres. Men hvad bunder bekymringen for en „afsløring“ i?

Pågældende embedsmand konstaterer blot, at dette er den virkelighed, man agerer inden for som embedsmand i centraladministrationen. På den ene side er sammenvævningen af det administrative og det politiske så åbenlys og indlysende blandt de implicerede embedsmænd, at det virker selvsagt og selvforklarende. Det diskuteres ikke, det er blot en del af den daglige virkelighed. På den anden side fremstår det at italesætte denne sammenvævning som et potentielt brud på de gældende normer for relationen mellem den politiske og den administrative sfære. Hvis det tydeliggøres, at man på embedsmandsniveau gør mere end blot at udføre et holdningsneutralt udredningsarbejde, antages det at kunne skabe legitimitetsproblemer ikke alene for embedsværket, men også for de politiske beslutningstagere, som kan komme til at fremstå som taberne i en beslutningsproces, hvor de i princippet bare spiser af det bord, embedsmændene dækker op til dem.

EN RÅDDEN SAG

Det fremgik ved næsten alle de møder, jeg overværede i arbejdsgruppen, at sagen om udflytning af statslige arbejdspladser var en særlig ubehagelig én af slagsen. Da en embedsmand i forbindelse med diskussionen om, hvorvidt jeg skulle have lov til at følge disse møder, skulle udtrykke, hvorfor det kunne være problematisk, sagde vedkommende:

Det er også bare, fordi det er sådan en rådden sag.

Det der i embedsmandsgruppen bliver anset som problematisk i denne sag er, at „kommissoriet er meget stramt“, som det formuleres. Når man kalder det stramt, henviser man især til, at kommissoriet direkte fordrer, at embeds-

mandsgruppen peger på nogle konkrete udflytningsegne institutioner. Ud over at det i sig selv bliver anset for politisk følsomt at skulle udpege institutioner til udflytning – en ting det forventes vil afføde protester fra de involverede institutioner – så huer det ikke embedsmændene at skulle foretage en sådan udvælgelse på baggrund af en forespørgselsdebat, der angiveligt hvilede på et forkert grundlag. Der var stor utilfredshed med, at arbejdsgruppen blev pålagt at udpege *konkrete* udflytningsegne institutioner. En embedsmand beskrev situationen således:

De [politikkerne] har taget en politisk abe og smidt den over i embedsværket. Så siger vi tak for tilliden, men den politiske stillingtagen, den klarer I.

Den grundlæggende holdning synes at være, at udpegningen af konkrete institutioner til udflytning i bund og grund er en politisk beslutning. Men da det er en ubehagelig politisk beslutning, lader Folketinget embedsmændene gøre det beskidte arbejde. Derfor afsøger embedsmændene mulighederne for to typer strategier: For det første søger de at opgradere kravene for udflytning. I stedet for at fokusere på flytning af job fra én region til en anden hæves ambitionsniveauet til, at man skal kunne argumentere for, at udflytningen vil skabe en synergieffekt i den modtagende region. For det andet afsøger man stadig mulighederne for at undgå at skulle udpege konkrete institutioner som udflytningsegne. Embedsmændenes dilemma er, hvordan man i denne sag undgår en sådan udpegning, når kommissoriet så utvetydigt kræver det. Samtidig forsøger man, som vi skal se nedenfor, at undgå, at der bliver sat fokus på svage regioner med den dertilhørende risiko for, at der efterfølgende „går sognerådspolitik i den“, når politikkerne indbyrdes slås for, at netop deres del af landet har mest behov for nye arbejdspladser. I det ene tilfælde forsøger man at skubbe beslutningen tilbage i den politiske sfære ved undlade at udpege konkrete institutioner til udflytning, mens man i det andet tilfælde søger indflydelse i den politiske sfære ved at hæve ambitionsniveauet og dermed fjerne fokus fra de svage regioner, som forespørgselsdebatten tog sit afsæt i.

PÅ SIKKER GRUND MED OBJEKTIVITETEN

Jeg skrev tidligere, at grænsedragningen mellem politik og administration var svær at opretholde i praksis, men at det samtidig synes at være nødvendigt at handle, *som om* denne grænse var klar og reel. Under et af arbejds-

gruppens møder kom dette til udtryk i en diskussion om, hvordan man rent sprogligt skulle formulere konklusionerne fra udredningsarbejdet. Diskussionen forløb således:

A: Jeg synes, man skal lave det så faktuel, som man overhovedet kan, eller så objektivt som vi overhovedet kan, må vi hellere kalde det. [...] Fordi, ellers så skal vi og andre sidde med en tættekam og finde ud af, hvornår det er arbejdsgruppen, der går ind og vurderer noget, og hvornår det er de generelle objektive kriterier eller fortolkninger, som slår ud. [...] Vi skal bare konstatere effekterne.

B: Altså, vi får jo ansvaret for det alligevel!

C: Et langt stykke hen ad vejen er jeg enig med dig. Vi skal gøre det her kapitel meget objektivt og refererende, men det er jo også et analyse-afsnit, og der er det nu svært at lægge det på afstand.

A: Men det adskiller sig vel ikke fra, hvad vi til hver en tid sidder med? „Vi må konkludere på baggrund af foreliggende rapporter at“ osv. osv. Altså, jeg siger bare, at det her, det bliver ekstremt politisk følsomt, når vi ender med at skulle pege på konkrete institutioner.

C: Ja, det gør det!

A: Og derfor synes jeg da, at man skal holde skæg for sig og snot for sig og sige, at det er den her side, der faktisk er afgørende.

C: Vi kommer undervejs ud i mange diskussioner, hvor det vel er vores fornemmelser, vores viden om tingene, der bliver refereret. Der er det jo lidt svært at holde os selv på afstand af det. Der er vi nødt til at sige, at vi mener, at det ser sådan ud – så vil der være en masse situationer, hvor vi netop kan være objektivt refererende.

D: Man kan også vælge mellemvejen nogle gange. Det kan godt være, at det er dårligt sprogligt, men man kunne sige „det er vurderingen“ i stedet for „det er arbejdsgruppens vurdering“, så er det selvfølgelig fuldstændigt uklart, hvem det egentlig er, der mener det.

B: Men det er altså en lille smule kunstigt i et overvejende kapitel. For hvem har siddet og lavet det? Det der med at gøre det objektivt, altså vi kan jo ikke anføre en masse kilder til det. Vi bliver jo alligevel hængt op på det, hvem skulle man ellers hænge det op på?

D: Man kan godt anonymisere sproget lidt, ikke? (latter)

E: Så er der ikke nogen, der gider læse det.

D: Jeg mener da også, at det er dårligt sprogligt, men...

- B: Jeg synes da heller ikke, at man skal slynge om sig med, at det er arbejdsgruppens vurdering det ene og det andet. Man skærper jo automatisk læserens opmærksomhed, når der står, at det er arbejdsgruppens vurdering.
- D: Hvis der bare står „det er vurderingen“, så vil det jo kreere objektivitet, a la „det må være noget, alle er enige om“.
- C: Vi kan i hvert fald blive enige om, at vi prøver at skrive det lidt mere rundt og får fjernet nogle af alle de der arbejdsgruppevurderinger. Stadigvæk med mulighed for, at det dybest set er en vurdering, der ligger i det. Det er jo svært at nå frem til at sige, at det ikke er muligt at fremstille en generel liste over udflytningsegnete institutioner ellers. Det må vel være dér, hvor vi har en eller anden holdning til det.

Nøgleudtrykket i denne samtale er ønsket om, som D siger, at „kreere objektivitet“. Ønsket om at kreere objektivitet skal ses i lyset af, hvad man kan opnå derigennem. Hvis det lykkes, vil man have opnået at fjerne fokus fra arbejdsgruppen som subjektet til vurderingen, og trukket det over på, at det er virkeligheden eller objektive fakta, der med en stor grad af nødvendighed er bestemmende for, hvad der kan regnes for en „begavet udflytning“, og hvad der ikke kan. At udflytningssagen af embedsmændene blev anset for „en rådden sag“ skal også ses i dette lys. Det er en sag, hvor fakta og virkeligheden peger i mange retninger, og hvor det derfor i en redegørelse er svært at hænge konklusionen op på klippefaste objektive kriterier. Derfor er der tilsyneladende enighed i arbejdsgruppen om, at det er ønskværdigt at direkte referencer *a la* „arbejdsgruppen vurderer“ minimeres. Samtidig er der uenighed om, i hvor vid udstrækning dette kan lade sig gøre. Som den ene embedsmand (B) gør opmærksom på, så kan man ikke henvise til en masse kilder i dette tilfælde og vil derfor alligevel „blive hængt op på det“, som det udtrykkes. Utrygheden ved at lade arbejdsgruppens vurderinger springe for meget i øjnene kan ses som et udtryk for en påpasselighed over for at gøre det alt for tydeligt, at man bevæger sig ind på det, der anses for politikernes rolle, nemlig at træffe beslutninger.

Der påpeges her et gennemgående dilemma, som bliver særlig tydeligt i denne sag. Hvis det bliver pålagt administrationen at foretage prioriteringer og beslutte, så følger der automatisk et legitimitetsproblem med. Da de er embedsmænd, er de involverede afskåret fra at søge legitimitet i den politiske og holdningsbaserede sfære. Deres legitimitet som embedsmænd hviler tværtimod principielt set på „holdningsløshed“ og neutralitet. Deres beslutninger vil kun fremstå som legitime, hvis de fremstår som ikke-beslutninger.

Det er i dette snarere end i et behov for ansvarsfraskrivelse, at man skal søge baggrunden for ønsket om „at kreere objektivitet“. Det, der skærper dilemmaet i denne sag, er, at man fra politisk hold har gjort det vanskeligt for embedsmændene at skrive sig ud af beslutningstagernes rolle, idet der i kommissoriet eksplicit fordres, at udflytningseguede statslige arbejdspladser udpeges. Embedsmændenes ønske om at kreere objektivitet kan således ses som et forsøg på at trække en symbolsk streg i sandet, en streg der sikrer at illusionen om adskillelsen af den administrative sfære og den politiske sfære ikke alt for tydeligt bliver udstillet som en sådan.

EMBEDSMANDEN SOM FORNUFTENS VOGTER

De embedsmænd, jeg talte med, skelnede mellem to embedsmandstyper. Det drejer sig på den ene side om den traditionelle eller gammeldags embedsmand, som var seriøs og forsøgte at gennemarbejde alt så objektivt og upolitisk som muligt. På den anden side blev den mere tidssvarende embedsmandstype beskrevet som en, der udfører et mere holdningsbaseret arbejde, der også kan være politisk. Jeg vil dog argumentere for at den idealtypiske, traditionelle embedsmand langtfra har mistet sin betydning hverken som en del af embedsmændenes selvidentificering eller som et strategisk holdepunkt.

I udflytningssagen ser vi for eksempel, at man tager et strategisk holdepunkt i netop denne idealtipe. I arbejdsgruppens diskussioner kom det traditionelle ideal til udtryk som en ofte italesat modsætning mellem det, der blev betegnet som en begavet udflytning og en udflytning på baggrund af „sognerådspolitik“. Som de fleste nok er bekendt med, så er udtrykket „sognerådspolitik“ at regne for et skældsord. Det betegner en situation, hvor en politiker forsøger at tilgodese sin valgkreds uden at skele til almenvellet, eller hvad der kan betegnes som landspolitisk fornuftigt. I embedsmændenes verden er sognerådspolitik at betragte som et udtryk for, at fornuften og det begavede bliver ofret på populismens alter. Embedsmændene definerer i denne sammenhæng deres rolle som fornuftens vogtere, og de påtager sig i den forstand at foretage en slags *damage control* i forhold til Folketinget. Som en embedsmand udtrykte det: „De stillede de forkerte spørgsmål derovre [i Folketinget], så nu kan vi måske lede dem lidt på vej“.

Antropologen Michael Hertzfeld (1992) argumenterer for, at de vestlige stater har gjort undsigelsen af det irrationelle til basis for deres autoritet. På denne måde kommer man til at forstå statens handlinger som en simpel

implementering af logik. Hvor autoriteten tidligere har været defineret ud fra større eller mindre adgang til en guddommelig autoritet, skelnes der i dag mellem større eller mindre adgang til fornuft. Hertzfeld ser i denne sammenhæng ikke rationalitet som en absolut størrelse. Rationalitet og fornuft er kulturelle konstruktioner. Rationalitet er en konstruktion, det ville være mere passende at karakterisere som en rationaliserings*proces*, altså noget der skabes løbende, snarere end noget der *er*.

Der hersker ingen tvivl om, at den ovenfor citerede embedsmand så centraladministrationen som det led i beslutningsprocessen, der – set i relation til Folketinget – havde den mest direkte adgang til fornuften. Hvor politikerne, som det fremgår af kapitel 4, mener, at politik skal være funderet i nogle dybtføjte holdninger, definerer embedsmændene deres rolle i politikskabelsen som forankret i fornuft. Man kan lidt polemisk sige, at man i centraladministrationen ser sig selv som garant for et rationaliseringsforløb. Et forløb, der ikke blot legitimerer de beslutninger, der tages af Folketinget, ved at række dem „figenbladet“, men samtidig også retningsbestemmer udbuddet af mulige beslutninger ved at „lede dem lidt på vej“ i retning af begavede beslutninger. Hermed har vi en rationalitet, der skabes i en proces.

A F M A G T

Jeg har hidtil beskæftiget mig med nogle nuancer af den magt og indflydelse, embedsmændene i centraladministrationen har i forhold til beslutningsprocesser. Via en slags rationaliseringsprocedurer definerer de, hvad der er begavet og fornuftigt. I slutningen af mit feltarbejde oplevede jeg, at den politiske ledelse trak nogle meget eksplicitte grænser for den administrative magt. Jeg oplevede en centraladministration i undtagelsestilstand, sat uden for indflydelse. Et moment hvor den politiske magt og logik overtrumfede den administrative eller bureaukratiske.

Den 27. november 2001 var en speciel dag i BBMs historie. Aftenen forinden havde ministeriets 180 medarbejdere i den tidlige TV-avis kunnet erfare, at BBM var blevet nedlagt. Størstedelen af BBMs ressortområder var flyttet over i det nye superministerium: Erhvervs- og Økonomiministeriet. Da jeg mødte op på kontoret, sad medarbejderne ude i køkkenet og forsøgte at kapere situationen. Usikkerheden omkring, hvad der nu skulle ske, var stor. Hvem skulle følge med over i Erhvervs- og Økonomiministeriets departement, hvem skulle flytte med over i en eventuel styrelse? Hvor mange var i

fare for at miste deres job? Spørgsmålene var mange, og for de medarbejdere, der måtte vente længst med at få besked om deres endelige placering, fortsatte frustrationen over den usikre fremtid et godt stykke ind i januar 2002.

Den politiske ledelse havde med ét ophævet den organisation og de rammer, som tidligere havde fungeret som udgangspunkt for arbejdsidentitet og indflydelse, og de kunne kun se magtesløse til. Nye grænser var blevet trukket, og de folk, der dagen forinden havde været en del af et samlet kontor, tilhørte nu ikke længere det samme ministerium. I de følgende uger blev der talt årsværk, og den organisatoriske omdannelse gjorde, at det, der før var et kontor defineret via arbejdsopgaver, nu kun udgjorde et midlertidigt fysisk rum, hvor embedsmænd var tilknyttet forskellige ministerier, departementer og styrelser.

Inden beslutningen om BBMs nedlæggelse blev kendt, havde jeg spurgt embedsmændene, hvordan man taklede situationen omkring det at skulle skifte politisk ledelse. Når jeg spurgte, om det ikke var svært sådan at skulle omstille sig fra én politisk ledelse til en anden, fik jeg som regel svaret: „Det er man jo vant til som embedsmand“, eller: „Det skal man jo kunne som embedsmand“. Det blev som hovedregel udlagt som noget, der foregik ganske uproblematisk. Den lethed, hvormed den politiske ledelses udskiftning i princippet skulle foregå, knytter an til den idealtypiske opdeling mellem den administrative sfære og den politiske. Den forudsætter implicit, at man i administrationen fortsætter med at bedrive sagligt og faktisk arbejde, og at den politiske ledelse så efterfølgende overtrækker det administrative, værdineutrale og objektive arbejde med de politiske holdninger. De adspurgte embedsmænd identificerede sig umiddelbart i denne situation med den idealtypiske embedsmand. At kunne omstille sig, at være omstillingsparat, som det hedder, var en integreret del af deres selvopfattelse. Det var en del af det, de forbandt med at være professionelle. Forventningen herom blev også ekspliciteret ved juleafslutningen i Integrationsministeriet, hvor integrationsministeren sagde:

Det diskuteres fra tid til anden, om centraladministrationen skal bemandes med politisk udpegede embedsmænd. Jeg personligt er ikke af den holdning. Jeg har fuld tillid til, at I alle sammen er så professionelle, at vi sammen kan løfte denne opgave.

Ministerens forventning til embedsmændenes professionalisme stemte altså godt overens med embedsmændenes egen identificering med den idealtypiske, neutrale og loyale embedsmand, der under en hvilken som helst politisk ledelse udfylder sin rolle i systemet. Min oplevelse var dog, at det ikke faldt alle helt så let at omstille sig, som man direkte adspurgt gav udtryk for. Det hører dog med til historien, at centraladministrationen i disse måneder, ud over at skifte politisk ledelse undergik den største organisatoriske omvæltning i nyere tid, hvilket selvfølgelig gjorde omstillingsprocessen til en mere kompliceret og måske mere frustrerende oplevelse, end den ellers ville have været.

På et tidspunkt overhørte jeg en diskussion mellem en gruppe embedsmænd om udfærdigelsen af den såkaldte „dødsliste“, som var den liste over råd og nævn, der skulle lukkes. Der var en del frustration blandt nogle af embedsmændene over, at visse råd, man havde et godt samarbejde med, og som man efter sigende havde erfaringer med var meget effektive, var havnet på listen. I følgende diskussion mellem nogle embedsmænd kommer frustrationerne til udtryk:

A: Jeg læste i Politiken noget, jeg synes var meget rigtigt. Mange af de områder, der bliver nedlagt, er områder, der bliver enten flyttet eller overført fra ét ministerium til et andet. Der er ingen der kæmper for dem. Hvis de i Erhvervs- og Økonomiministeriet ser et eller andet råd eller nævn herfra [By- og Boligministeriet], så tænker de jo bare „nå hvad er det“, imens vi ville have kæmpet for det.

B: Jamen, det er også derfor, at boligområdet [BBM] blev opsplittet, ellers ville de aldrig kunne gennemføre det med det almene område.

C: Det er ren ideologi.

A: Ja, det er ren ideologi, den liste.

B: Ja, dødslisten.

I ovennævnte dialog er det værd at hæfte sig ved, at de tre deltagere i samtalen alle er enige om, at den måde, lukningen af nævn og råd foregår på, er ren ideologi. På grund af markante sparekrav til hvert ministerium, og det samtidige tidspres, de befandt sig under, var der ikke plads til nuanceret at undersøge, hvilke råd eller nævn der var værd at bevare, og hvilke der ikke var. Man kan sige, at selve den rationaliseringsproces, som embedsmændene under normale omstændigheder udfylder en væsentlig rolle i og opnår deres indflydelse igennem, er sat ud af kraft, og en form for undtagelsestilstand

hersker. At embedsmændene i dette tilfælde vælger at kalde regeringens magtanvendelse for „ren ideologi“, skal forstås som et skældsord og som en modpol til den rene fornuft. Det tolkes af embedsmændene sådan, at nedlæggelsen foregår på rent politiske præmisser. Det er min vurdering, at det, embedsmændene i denne situation især bemærker, ikke så meget er det faktum, at visse råd og nævn lukkes, altså selve indholdet i beslutningen, men snarere at nedlæggelserne ikke sker efter en almindelig rationaliseringsprocedure, hvor der laves undersøgelser (helst af konsulenter), vejes for og imod, og dermed træffes en afgørelse. At den nye politiske ledelse undlader at anvende denne rationaliseringsprocedure, kan tolkes som udtryk for en rå magt, der sætter sig ud over embedsværkets indflydelse og overtrumfer det. Man kan med fordel i denne situation citere et af Bent Flyvbjergs (1991) ti udsagn om magt – udsagn nr. fire: „Jo større magt, desto mindre saglighed“. Eller sagt på en anden måde: Jo større formel magt, desto mere frihed har man til at se bort fra rationaliseringsprocedurer og blot beslutte.

A F S L U T N I N G

Jeg har argumenteret for, at grænsen mellem den politiske og den administrative sfære ofte er svær at fastholde. Jeg har vist, at embedsmændene reflekterer over dette, men at de samtidig finder det nødvendigt at italesætte deres handlinger, som om denne adskillelse var virkelig og håndgribelig. Embedsmændene antager, og sikkert med god grund, at der er en forventning i den politiske sfære til, at de formulerer sig så objektivt og holdningsneutralt som muligt. At de holder illusionen i live.

Men hvorfor handle som om, hvis alle ved, at adskillelsen ikke holder vand? Her bliver et kulturelt perspektiv interessant. Skandinavisk kultur bliver af antropologer ofte beskrevet som kendetegnet af en særlig stærk og homogen version af rationel puritanisme. Virkeligheden bliver anset for noget, der er rationelt – fakta kan kortlægges og typologiseres. Hvis man ønsker viden, går øvelsen i den forstand ud på at opfange virkeligheden og sammensætte fakta (Vike, 1996).

Embedsmændene gik ikke rundt og snakkede om rationalitet. De snakkede om *det begavede*, om *fornuft* og om *at lede politikerne lidt på vej*. Dette er udtryk, der forholder sig til en version af den ovennævnte rationelle puritanisme. Når embedsmændene taler om *at kreere objektivitet*, så udfylder de, set i dette perspektiv, blot den rolle i beslutningsprocessen, som ikke bare politikerne, men også alle vi andre forventer: At hive ideologier, værdier og hold-

ninger ned fra den politiske virkelighed og kvalificere dem med et skud af virkeligheden – af den „virkelige virkelighed“. Man kan sige, at de har ansvaret for at legitimere ikke alene den politiske beslutningsproces ved at forankre beslutningerne i „virkeligheden“, men at de i et større perspektiv anråber det, Hertzfeld betegner som de vestlige staters guddommelige autoritet – fornuften. At undlade at kreere objektivitet, at undlade at gennemføre rationaliseringsprocedurerne kan set i dette lys være en ganske voldsom udfordring.

L I T T E R A T U R

- Barth, Fredrik (1969). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Bogason, Peter (red.) (2000). *Stat, forvaltning og samfund efter 1950*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Flyvbjerg, Bent (1991). *Rationalitet og Magt*. Århus: Akademisk Forlag.
- Christensen, Jørgen Grønnegård (1980). *Centraladministrationen: organisation og politisk placering*. København: Samfundsvidenskabeligt Forlag.
- Christensen, Jørgen Grønnegård (1991). *Bureaukrati og bureaukrater*. Herning: Systime.
- Hertzfeld, Michael (1992). *The Social Production of Indifference*. Oxford: Berg.
- Knudsen, Tim (1985). *Dynamik eller politisk kontrol?* København: Institut for Samfunds- og Forvaltning.
- Vike, Halvard (1996). *Conquering the Unreal: Politics and Bureaucracy in a Norwegian Town*. Doktoravhandling i sosialantropologi, Universitetet i Oslo.

PÅ RIGETS BORG
SKAL I DENNS MØDESALE
MED FOLKETS STEMME
FOLKESJÆLEN TALE

28-5 1918

VISJON OG PRAKSIS. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER OM FOLKESTYRETS VILKÅR

FINN SIVERT NIELSEN

Lad mig tage et eksempel som jeg selv synes er ret flot: Da man besluttet, at der skulle være fri abort i Danmark, da var der ikke [et] flertal for det ude i befolkningen, men der var altså et flertal herinde i Folketinget. Og i dag er der også et flertal i befolkningen, der synes, det er rigtigt med fri abort. Og der synes jeg, at politikerne gik foran og løftede det her op af den daglige trummerum og besluttede sig.
(Erik B. Smith, tidligere folketingsrepresentant for Sosialdemokratiet, sitert på: <http://www.folkestyre.dk/RadioxTV/OFFMEN.htm>).

Folkets representanter forvalter samfunnsmakten i Danmark på vegne av den danske befolkningen. Dette er en del av alle danskers barnelærdom. Av studiene i denne boken kan vi imidlertid lære noe mer – noe om hvordan denne forvaltningen finner sted i praksis. Boken gir oss ikke anledning til å dømme om gyldigheten eller hensiktsmessigheten av bestemte politiske beslutninger eller programmer. Men den gir innsikter i politikernes arbeidsmåter og – ikke minst – i hvordan politikerne forstår sin egen situasjon og den rolle de spiller i forhold til befolkningen de representerer. Slike innsikter kan så inspirere til mer vidtgående og kanskje spekulative slutninger om dansk politikk, og om demokratisk politikk mer allment.

Dette avslutningskapitlet kretser omkring slike spørsmål. Det pretenderer ikke å komme med svar, men forsøker å betrakte spørsmålene fra en litt „skjev“ synsvinkel. Mens de foregående kapitlene har illustrert den empiriske detaljinnsikt man kan oppnå gjennom antropologisk feltmetode, søker dette å trekke noen – ganske vidtrekkende – slutninger på grunnlag av slikt materiale. Mitt resonnement beveger seg fra det relativt sikre til det helt hypotetiske. Formålet har vært å vise hvordan materialet kan forstås, hvis det betraktes fra en bestemt analytisk synsvinkel, og det er underforstått at andre synsvinkler ville gi andre forståelser.

Den klareste konklusjon jeg tror vi kan trekke av de foregående kapitlene er at Folketinget ikke bare *representerer samfunnet*, men selv *utgjør et samfunn*. Dette er på den ene side en banalitet, på den annen side en dypt betydningsfull innsikt. Det er banalt at en gruppe mennesker som har sitt daglige liv og virke sammen over mange år vil komme til å se seg selv og fungere som en mer eller mindre sammenhengende og permanent enhet – et fellesskap, et samfunn. Vi har alle opplevd dette. I familien, skoleklassen, arbeidslivet og nabolaget utvikles samhold og fiendskap, allianser og konflikter, ritualer og myter, moralske regler og estetiske preferanser. Folk tildeles og erverver seg ulike roller innenfor fellesskapet: som forbilder og ledere, syndebukker og underdogs, fredsmeglere, lurendreiere, sjamaner, entreprenører og nisser på lasset. Alt dette er ikke annet enn hva vi forventer oss av et samfunn, og hva vi burde forvente oss av en liten gruppe heltidspolitikere som arbeider sammen under høyt press innenfor et fysisk avgrenset område.

Interessant blir dette først når vi, som i de foregående kapitlene, begynner å beskrive politikersamfunnet i stor og levende detalj, når vi tilstreber en størst mulig grad av realisme i våre skildringer – og når vi tar i betraktning at Folketinget er et samfunn som *vi* (borgerne, velgerne, befolkningen) stiller ganske egenartede forventninger til.

I det følgende vil jeg ta utgangspunkt i disse forventningene, slik jeg selv, og mange andre alminnelige borgere jeg har snakket med, opplever dem. Leseren bør ta i betraktning at jeg ikke er politolog, at jeg knapt har satt mine ben i Folketinget (enn si gjort feltarbeid der), og at jeg ikke er dansk, men flyttet til Danmark (fra Norge) for ganske få år siden. Mitt synspunkt er i høyeste grad den utenforståendes. Dansk og norsk politikk ser ut til å fungere ganske forskjellig, og selv om jeg følger med i dansk politikk gjennom media, er min forståelse av det danske „systemet“ begrenset. Når jeg likevel uttaler meg, er det dels fordi jeg – som utenforstående – kanskje ser andre trekk enn en danske ville se, dels fordi dansk og norsk politikk tross alt ikke er så ulike.

AV FOLKET, VED FOLKET, FOR FOLKET

I både Norge og Danmark springer for eksempel folkets forventninger til „Tinget“ ut av politiske idealer som ble utviklet i det attende og nittende århundres Europa. Det moderne demokratiet ble unnfanget av franske og britiske opplysningstidsfilosofene som forkynte at rasjonelle, ansvarlige bor-

gere kunne forvalte samfunnet bedre enn noen eneveldig kongemakt. De beskrev også en rekke demokratiske institusjoner (for eksempel maktens tredeling og parlamentariske valg) som har hatt grunnleggende betydning for alle senere demokratier. Disse ideene fant sin første virkeliggjørelse i den amerikanske revolusjon, da verdens første demokratiske konstitusjon ble vedtatt. Resultatet var et forbløffende stabilt politisk system, som i hovedtrekk har overlevd i over to hundre år.

Demokrati og folkestyre brukes ofte som synonyme, men derved tilsløres ordenes ulike historiske røtter. Demokratiet er et barn av opplysningstiden, og ordets greske herkomst antyder at det tilstreber et universelt og almenmenneskelig ideal. Folkestyre er derimot et germansk ord. Det har rot i tysk romantisk filosofi og dens tanke om Folket (*Volk*) som nasjonens grunnlag. I motsetning til opplysningstidens fornuftige og individualistiske borgere, var Folket følelsesmessig sammenknyttet i et unikt, nasjonalt fellesskap. Romantikerne forestilte seg at dette fellesskapet hadde en vilje, en misjon, som var ulik alle andre folks, og folkets representanter hadde dypst sett til oppgave å forstå, målbare, uttrykke – og til tider foregripe (se tittelsitatet) – denne viljen.

Både i Danmark og Norge har altså folkestyret, det representative demokrati, en dobbel rot – i opplysningstiden og romantikken – og folkets forventninger til sine representanter får derved en dypt tvetydig karakter. På den ene side skal representantene ivareta den enkelte borgers saklige interesser på en fornuftig måte. På den annen side skal representantene ivareta et følelsesmessig bånd til folket, de skal representere et identitetsfellesskap. Det er i skjæringspunktet mellom disse to forståelsene av representasjon at folketingspolitikernes utøver sitt virke. La meg illustrere hva dette kan bety med et dagligdags eksempel:

Den 16. desember 2001 sto jeg og noen hundre andre mennesker på Rådhusplassen i København og lyttet til Jacob Holdt tale mot rasisme og fremmedfrykt. Vi sto der i protest mot den retoriske skingerhet som innvandreredebatten hadde nådd i dansk offentlighet siden folketingsvalget i november. Mange av de tilstedeværende reflekterte vel med meg over hvordan dette kunne ha skjedd. Som nordmann var jeg riktignok predisponert til å tenke på Danmark som toleransens og gjestfrihetens hjemland, så min forvirring var kanskje særlig stor. Men mange dansker snakket også om en ny „kulde“ som hadde bredt seg i dansk politisk liv siden valget.

Det var folkets representanter som var den direkte årsak til at vi sto der i mørket og frøs, dryppet fakkelvoks på våre jakker og lyttet til Jacob Holdt:

Så hvor er din internationalisme pludselig blevet af, Karen Jespersen, som du kæmpede for som ung VS'er? Hvor er melodien blevet af, Bertel Haarder, som du fik ind med modermælken, da du lå og „hyggede dig i smug mens verden brændte“ i vuggen på Rønshoved Højskole når sangen steg op fra spisestuen nedenunder med tonerne fra „Jeg elsker den brogede verden“? (sitert fra: <http://www.american-pictures.com/dansk/artikler/borgerret.htm>).

Historien om denne desemberaftenen tjener på den ene side som en eksplisitt tilkjennegivelse av et av nærværende forfatters politiske standpunkter. På den annen side (og uavhengig av hva leseren måtte mene om mitt standpunkt) forteller historien noe vesentlig om de forventninger vi alle stiller til Folketinget – selv når *vi* er innvandrere, som jeg selv – eller som informantene i Jonathan Schwartz' redigerte bok til Magtudredningen: *Medborgerskabets mange stemmer* (2002).

Folketinget er en institusjon som *vi* (borgerne, velgerne, befolkningen, nydanskerne) stiller moralske krav til – slik Jacob Holdt gjorde i sin appell. Folketingspolitikerne forvalter et styre „av folket, ved folket, for folket“ (som Abraham Lincoln sa i en av folkestyrets store taler) og i denne egenskap står de moralsk til ansvar for folkets dom.

Men, som sagt, Folketinget er samtidig et samfunn-i-samfunnet – en arbeidsplass som tusen andre, et ganske banalt fellesskap på linje med en skoleklasse, en speiderpatrolje, en familie, en bedrift. Innenfor „Christianborgs tykke mure“ trives de samme trivielle og hverdagslige menneskelige forhold som vi alle kjenner fra våre egne liv. Forskjellen er det årvåke blikk befolkningen retter mot akkurat dette fellesskapet – og så selvfølgelig at dette fellesskapet (i motsetning til vår lokale barnehage) forvalter en vesentlig del av samfunnsmakten i dagens Danmark.

I samfunn som det danske står altså folketingspolitikere, i enda høyere grad enn filmskuespillere og sportsidoler, i et krysspress – mellom de praktiske, symbolske, og følelsesmessige forventninger som stilles til dem, og sin egen dagligdag og arbeidssituasjon.

POLITIKK SOM RELIGION – POLITIKK SOM PRAKSIS

Da forfatterne av denne boken gikk igang med sine undersøkelser av folkets representanter, var det flere av oss som fant inspirasjon hos den norske antropologen Tian Sørhaug (se kapittel 1, hvor Inger Sjørlev diskuterer Sørhaugs

arbeid fra et noe annet perspektiv enn jeg gjør her). Sørhaug hadde i mange år vært leder for et forskningsinstitutt i Oslo som studerte det sosiale liv på arbeidsplasser og i byråkratier. Forskningen var anvendt. Formålet var gjerne å gjennomgå eksisterende organisasjoner og uttale seg om hvordan deres interne samarbeid kunne forbedres, og konflikter og flaskehalsen unngås. Sørhaugs bok *Om Ledelse* (1996) oppsummerer mange års erfaring med dette samtidig praktiske og dypt analytiske arbeidet.

Sørhaug sammenligner flere steder ledelse med religion. Lederen (i dette tilfellet Folketinget) skal inspirere tillit hos de ledede (borgerne). Denne tilliten er en forutsetning for effektiv maktutøvelse. Samtidig er tilliten basert på maktutøvelsens effektivitet. Vi stoler på politikerne fordi de gir oss det vi gjerne vil ha; men de kan bare gi oss dette hvis vi stoler på dem.

Dette har to konsekvenser. På den ene side betyr det at de som målbærer nye politiske ideer står overfor et betydelig praktisk paradoks. De kan kun få tillit hvis de allerede har tillit. De må vise at de kan „levere varen“ før de har praktisk mulighet for å gjøre det. Denne delen av paradokset kan bare løses ved at man *lover* befolkningen noe man ennå ikke kan gi. Vi kunne fristes til å kalle dette „valgflesk“, men dette uttrykket trivialisere den utfordring enhver nyskapsende politisk bevegelse står overfor. Dansk Folkepartis lange og tornete vei frem til sin nåværende posisjon i dansk politikk viser akkurat hvor vanskelig det er å være politisk entreprenør.

På den annen side står også etablerte politikere i faresonen, for befolkningens forventninger til politikerne forandrer seg i takt med endringer i befolkningens livsbetingelser. Slike endringer har funnet sted overalt og til alle tider (det „stabile primitive samfunn“ er en av de mytene antropologer har gjort det av med). Men i den moderne verden, hvor livsbetingelsene for alminnelige mennesker endrer seg ualminnelig raskt, har endringstakten blitt en stadig større politisk utfordring.

Både nyskapsende og tradisjonelle politikere står derfor fundamentalt sett overfor det samme problem. Da to fullastede passasjerfly fløy inn i Twin Towers i New York en septembermorgen i 2001, fikk dette konsekvenser også for dansk politikk. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen besluttet seg for å utskrive valg, i håp om å styrke det parlamentariske grunnlaget for sin regjering. Han fremstilte seg overfor velgerne som en trygg, kjent størrelse i en omskiftelig verden. Hans motstander, Anders Fogh Rasmussen, sto derimot frem med et budskap om forandring, om en trygghet som kunne oppnås ved (for eksempel) å stramme innvandringslovene.

I valgkampen søkte begge konkurrentene å projisere et bilde av en ideell verden – en visjon om fremtiden – på befolkningens mentale netthinne. Det var ikke en fremtid med store endringer de beskrev. Begge politikerne hevdet at deres mål var å forsvare status quo: det gode liv i Danmark. Forskjellen mellom deres visjoner lå dels i hvordan de beskrev „det gode liv“, dels i hvordan de mente det burde forsvares. Deres visjoner ble fremvist for folket, både gjennom deres personlige fremtredener i media (se kapittel 2), deres offentlige politiske performance (se kapittel 3), og deres kontakter i media (se kapittel 5). Hver av dem manet frem en ideell, forestilt verden, og oppfordret borgerne til å velge nettopp deres forestilling. I det aktuelle tilfellet var det Fogh Rasmussen som projiserte den mest tiltrekkende visjon. Forskjellen var kanskje ikke stor, men så var da heller ikke dette noe virkelig stort politisk oppgjør. Demokratisk valgte politikere har under andre omstendigheter mobilisert befolkningen til å gå i døden for deres visjons skyld. I vårt tilfelle var det tilstrekkelig å avgi en stemme ved folketingsvalget.

Uansett, har denne villigheten hos folket til praktisk handling til fordel for en ukjent verden, sterke likhetstrekk med religion. Ledelse har, som Sørhaug påpeker, et religiøst fundament. Det var i en egenartet form for tilbedelse at Danmark gikk til valg – og at Jacob Holdt og vi andre noen dager senere kom sammen på Rådhusplassen.

Hva var det så vi tilba? Som vi har sett har både folkestyret spesielt og maktutøvelse generelt sin rot i dype paradokser. Hver gang vi avgir makt over våre liv til andre, begår vi et politisk vågestykke, et skritt ut „paa de 70.000 Favne Vands Dyb“ (Kierkegaard). Vi løper en helt reell risiko, og vi har ingen garantier for at vårt sjansespill vil lykkes. Men i denne uvissheten ligger det også en forlokkende mystikk, og det er denne det religiøse aspekt ved politikk spiller på. Når vi velger en ny og ukjent politisk ledelse, er det kanskje nettopp fordi den etablerte ledelses visjon fremstår som banalt hverdagslig, kjent, og derfor kraftløs, mens den nye visjonen – i kraft av å være ukjent – fremstår som et bedre egnet objekt for tilbedelse. Nok en gang, ved det siste danske valg var det egentlig ingen som ønsket endring, og slik sett var det nettopp det kjente man stemte på. Men Fogh Rasmussen ville beskytte det kjente på en ny (og ukjent) måte, og det var i dette kraften av hans visjon lå. Som en ung kvinne betrodde meg:

Ved dette valg gjorde jeg noget jeg aldrig troede jeg ville gøre. Jeg stemte V. Jeg tog en chance ... og det er jeg bare så glad og stolt over.

Og når så vi andre sto på Rådhusplassen og viste vår opposisjon til denne visjonen, var også det en religiøs handling – et sjansespill og et ritual. For selv om vi var ganske få, var også vi representanter, legmenn i demokratiets kirke, som påkalte folkestyrets høygud: folkeviljen.

Men i historien om valget ligger det også en annen lærdom om maktens religiøse aspekt. Det ukjente er bare ukjent så lenge det er utilgjengelig for oss og avsondret fra vår hverdag. Ifølge den store franske sosiologen Émile Durkheim (1995), er en slik avsondrethet selve kjernen i det hellige. Straks noe blir for tilgjengelig, for lett gjennomskuelig, mister det sin „atskilte og forbudte“ karakter og sin religiøse tiltrekningkraft på oss. Skal makten fremstå som hellig – som legitim – må den paradoksalt nok lukkes inne bak grenser som gjør den utilgjengelig for vårt blikk.

MAKTENS GRENSER

Sørhaug skriver at et nøkkeltrekk ved alt lederskap, i all maktutøvelse, er evnen til å sette grenser. Grensesettende makt forekommer på mange plan og i mange former. En kvinne som stanser en voldtektsmann ved å snakke hardt til ham setter én form for grense, utøver én form for makt (ofte kalt motmakt). Offiseren som forbyr visse klesstiler i sin avdeling illustrerer en annen form. Folketinget viser en helt tredje form. Gjennom sin lovgivning setter det grenser som gjelder hele nasjonen. Men som sagt, Folketinget er også selv et samfunn, og som ethvert annet samfunn setter det grenser *rundt seg selv* for å bevare sin hellighet – sin identitet og legitimitet. Det er disse grensene vi i denne boken særlig har fokusert på.

Som den norske antropologen Fredrik Barth har påpekt, er sosiale grenser ikke vanntette skott, men soner for forhandling og kommunikasjon (se også kapittel 6). Grensen mellom Danmark og Tyskland ville vært en uproblematisk historisk størrelse dersom den avskar dansker og tyskere fra all kontakt med og viten om hverandre. Grensen mellom kristendommens gud og oss syndere hadde vært triviell, hvis ikke guds sønn hadde krysset grensen for å vise oss hvordan vi også kan krysse den. En grensesone er derfor aldri en endimensjonal geometrisk linje, men et komplekst sosialt landskap, et landskap av menneskelig og symbolsk forhandling og interaksjon.

Også grensene rundt Folketinget – som opprettholder dets makt og hellighet – er et vidstrakt og variert landskap, som vår undersøkelse bare har belyst deler av. De grenselandene vi særlig har rettet oppmerksomheten mot er, for det første, skillet mellom det Ulla Fadel kaller „Christianborgvirke-

ligheten“ og „velgervirkeligheten“. I kapittel 2, 3 og 4 har vi utforsket ulike aspekter av denne primære grensen mellom folkets representanter og folket selv. I de to siste kapitlene har vi sett på andre deler av grensesonen: Folketingets grenser mot media (kapittel 5) og mot byråkratiet (kapittel 6). Flere kapitler tar dessuten opp interne grenser innenfor Christianborg, et tema vi vender tilbake til nedenfor. (Eksempler på andre grenseområder vi kunne ha studert er lobbyister og pressgrupper, fag- og arbeidsgiverforeninger, domstolene, osv.)

Det våre studier viser med all mulig tydelighet, er at devisen „av folket, ved folket, for folket“ på den ene side har en betydelig kjerne av sannhet (politikerne ser ofte ut til å brenne for sine visjoner). På den annen side kompliseres Lincolns ideal av at grensen mellom folket og folkets representanter er et landskap man må navigere seg gjennom heller enn en enkel geometrisk diskontinuitet. Grensen har mange funksjoner og betydninger. Den er betingelsen for koblingen av politikk og religion – men den har samtidig en praktisk side, med en rekke uventede, og kanskje uønskede, konsekvenser både for politikerne og for befolkningen.

Signe Hedeboe (kapittel 2) refererer en politikers frustrasjon over

de der absurde eksempler, hvor jeg tager telefonen og det er en eller anden borger, som skælder meget ud over, at vi aldrig vil lytte [...].

Man kan ha forståelse for denne frustrasjonen. Det er jo, som politikeren sier, bare å ringe. Samtidig forstår man godt borgeren som ikke ringer. Avstanden fra „velgervirkeligheten“ inn bak „Christiansborgs tykke mure“ virker uoverskuelig lang og vanskelig. Ja, jeg kan ringe en folketingspolitiker, og han eller hun kan til og med ha sympati for mine klager. Men hva har jeg dermed oppnådd? Politikeren er kun én blant mange, og jeg er kun én av langt flere velgere som kontakter ham. Vil det ikke som regel gå med meg som med det gamle ekteparet som mistet sitt sommerhus i Jakob Hougaards beretning (kapittel 3)? Grensen er her i bokstavelig forstand en begrensning. Samtidig er borgerens raseri uttrykk for en skuffelse. For hvis politikk hviler på et religiøst fundament, så er dette fundamentet, i vårt samfunn, dannet etter modell av kristendommen. Og gode kristne forventer seg intet mindre – i religion eller politikk – enn en forening med guddommen. Men når grensen – som jo er betingelsen for at gud skal være gud – viser seg å holde stand, forbitres vi. Vår gud faller. „Og det er ingenting,“ sier den norske vise-sangeren Odd Børretzen, „som faller så tungt, så hardt og så dypt som for

eksempel en gud“. For Nietzsche var det guden Kristus som falt; for Børretzen var det guden Amerika. Borgeren opplever et ekko av disse store fallene når han skuffes av sin mer hverdagslige politiker-gud.

Veien fra folket til makten er langt fra enkel. Vår bok vitner dessuten (kanskje noe uventet) om at veien fra makten til folket oppleves like vanskelig. Politikerne klager igjen og igjen over at de ikke kommer i kontakt med folket. Forskjellen er imidlertid at politikerne utgjør et langt mindre fellesskap enn befolkningen, og at de besitter flere fysiske og organisatoriske midler til å avlukke sitt fellesskap fra befolkningens innsikt. De har dessuten gode grunner til å ønske å gjøre akkurat det. Rent bortsett fra at det er grensen som er grunnlaget for Folketingets religiøse mystikk, har grensen også en praktisk hensikt. Tilværelsen som folketingsmedlem er nemlig (som de foregående kapitlene også klart viser) ikke på noen måte noe latmannsliv. Det kreves intenst og vedvarende arbeid. Tid er en konstant mangelvare, og alt som distraherer fra selve det tekniske politiske arbeidet, er derfor i utgangspunktet en belastning. Man stenger vinduet når man ikke kan konsentrere seg på grunn av støyen fra gaten. Folketinget sikrer på samme måte sin arbeidsro (og sin hellighet) ved å sette grenser rundt seg selv.

Som politikeren Janne påpeker overfor Ulla Fadel i kapittel 4:

Viktige beslutninger træffes aldrig i åbenhed hverken her i huset eller andre steder. Det tror jeg simpelthen ikke på [...].

Jannes poeng er i seg selv legitimt. Politiske forhandlinger forutsetter åpen utveksling av meninger, respekt for motstanderens holdninger, villighet til kompromisser og fare for å miste ansikt både politisk og personlig. Ingenting av dette „tåler dagens lys“, i den forstand at tilstedeværelsen av et publikum ikke ville føre til annet enn at standpunktene hardnet, motsetningene ble steilere og forhandlingene tok lenger tid. Man kan ikke pålegge politikerne å arbeide for åpne vinduer. Ellers får de ingenting gjort. Men de skal heller ikke ha lov til å lukke seg inne i en bunkers. De skal projisere en forestilt virkelighet for vårt indre øye som virker tvingende virkelig, som får oss (befolkningen) til å føle at de er et verdig presteskap for vår demokratiske religion, som riktignok lever i en opphøyet og utilgjengelig verden, men som likevel „stiger ned til“ og „er i kontakt med“ befolkningen.

Maktens grenser kan altså være mer eller mindre ugjennomtrengelige. De kan ikke avskaffes, siden de er en betingelse for og en konsekvens av all maktutøvelse. Samtidig kan de ikke herdes til ugjennomtrengelige barrierer

som umuliggjør kommunikasjon. Vi står ikke overfor et valg mellom åpenhet og lukkethet, men overfor et landskap av mulige kombinasjoner av det åpne og det lukkede.

I Folketinget, slik det beskrives i denne boken, har vi særlig belyst to aspekter ved grenselandet mellom befolkningen og politikerne. For det første, har vi merket oss en utbredt oppfatning blant politikerne om at avstanden mellom de to virkelighetene er „for stor“. For det andre, har vi festet oss ved den rolle media spiller som formidler mellom de to virkelighetene. Media, som selv er et samfunn-i-samfunnet, liksom Folketinget, er samtidig, sett fra Folketingets perspektiv, et av de viktigste grenselandene mellom folkets representanter og folket. Det er gjennom media at politikerne kommuniserer med velgerne; det er her deres visjoner blir konkretisert og fremvist for befolkningen i den dramatiserte og helliggjorte form vi har lært å tilbe. Media er et grenseland – som både muliggjør kommunikasjon og sperrer for den.

MEDIA PÅ GRENSEN

Mitt resonnement så langt er ikke særlig kontroversielt. Noen ville kanskje reagere på sammenligningen av politikk med religion, men dette er nettopp en *sammenligning*. Meningen er ikke å si at religion *er* politikk. Sammenligningen har ikke til formål å sette likhetstegn mellom disse høyst forskjellige virksomhetene, men å stille visse aspekter ved politikk i relieff – for derved å muliggjøre videre spekulasjoner om det politiske.

La oss derfor fortsette vårt tankeeksperiment. Når politikerne betrakter avstanden mellom seg selv og velgerne som „for stor“, kan vi anta at de baserer denne vurderingen på et ideal om hvor stor denne avstanden „skal være“. Dette idealet kan enten ha sitt utspring i erindringen om en faktisk fortid („vi hadde bedre kontakt med velgerne før“) eller i en forestilling, en ideologi, en norm („kontakten med velgerne *bør* være bedre enn den er“). I virkeligheten vil vi nok alltid finne en blanding av disse to aspektene i ethvert politikerutsagn om den „for store“ avstanden. Ethvert utsagn om hvordan fortiden var refererer i større eller mindre grad til en *idealisert* fortid.

Ideen om at avstanden faktisk har økt i senere år synes likevel å være så utbredt blant de intervjuede politikerne at den fortjener vår oppmerksomhet. Vi kan spørre oss selv: Hva kan ha forårsaket en slik endring?

Det økte behovet for sikkerhet for vitale statlige organer i en tilsynelatende stadig mer truende, globalisert tid, er en kandidat til et svar på dette spørsmålet. Politikerne, lyder dette resonnementet, er tvunget til å avgrense seg

fra en potensielt fiendtlig minoritet i befolkningen (etter terrorangrepet i New York den 11. september 2001 har denne fienden til og med fått et ansikt). Men dette kan ikke være hele historien. For det første er nordiske politikere sjelden utilgjengelige i den forstand at det er umulig å komme i deres fysiske nærhet. For det andre kunne man med eksisterende kommunikasjonsteknologier ha opprettholdt langt bedre kontakt mellom velgere og politikere enn man faktisk gjør – også selv om Folketinget bokstavelig talt holdt til i en bunkers (det omstridte *Big Brother* showet som ble vist på TvDanmark i 2001, illustrerte hvordan et fullstendig åpent politisk liv i en bunkers kunne ta seg over et slikt interface).

Men – og nok en gang støter vi på paradokset – de moderne kommunikasjonsmediene som altså muliggjør en helt ny åpenhet mellom folket og politikere, virker samtidig til å øke det gapet de søker å fylle. Rasmus Steen Kjær (kapittel 5) gir et innblikk i en del av det komplekse grenselandet mellom Folketinget og media. Han dokumenterer at det eksisterer en tett vev av personlige forhold mellom enkeltpolitikere og enkeltjournalister som muliggjør en delvis kontrollert, delvis ukontrollert utveksling av informasjon og tjenester mellom de to partene. For både journalister og politikere representerer slike hemmelige partnerskap en stor ressurs. Journalistene får stoff til nyheter. Politikerne får adgang til, og til dels innvirkning på, det aller viktigste middel de har for å projisere deres visjoner – deres forestilte verdener – ut til befolkningen. Samtidig er disse hemmelige, avsondrede møtene selv små lommer av hellighet som lukker seg omkring seg selv og avkrever deltagerne en lojalitet mot deres små gjensidighetsforhold som potensielt kan komme i strid med lojalitetsbåndet til det større politiske fellesskap og dets hellighet.

Som Signe Hedeboe og Jakob Hougaard viser (kapittel 2 og 3), er den potensielle gevinst ved et godt samarbeid med journalistene betydelig for politikere. Media kan av og til bringes til å iscenesette politikerens visjon med stort raffinement, til å gi et allsidig og tiltalende bilde av politikerens, til å la politikerens budskap og interesser komme bredt til uttrykk, for eksempel gjennom debattprogrammer og intervjuer.

Samtidig antyder alle artiklene at politikere opplever et press fra media og føler seg tvunget til å bruke en uforholdsmessig stor del av sin allerede overbookede arbeidstid på å pleie omgang med media og bygge opp sitt image, sin visjon, sin forestilling i folkets bevissthet. Selvfølgelig er det ikke alle politikere som får anledning til dette – mange får nesten ingen mediaeksponering i det hele tatt. Men dette bare styrker presset. Når politikere

slippes til i media, blir det dessto viktigere å prioritere dette fremfor andre aktiviteter. Presset består dessuten i at media, for å presentere politikerens visjon, krever at politikerens privatliv (eller i det minste en iscenesatt og stilisert versjon av dette) åpnes for offentlig innsikt. Den berømmelige *body tequila* saken (kapittel 2) viser at media er i stand til regelrett å diskreditere en politiker offentlig – uten referanse til hans eventuelle politiske standpunkter.

Altså det skal være mig, man vælger, eller mig, man lader være med at vælge ikke. Men det skal ikke være privatpersonen,

sukker en av Signe Hedeboes informanter, og man kan anta at hun ikke er den eneste som føler det slik.

Med media må politikere altså pleie et godt forhold, samtidig som de må kontrollere dette forholdet, så deres visjon ikke reduseres til sladderstoff i boulevardpressen (slik det skjedde med Mogens Glistrup) og deres kapasitet for det „egentlige“ politiske arbeid på Christiansborg ikke undermineres. Pressens tilbud er imidlertid forlokkende, særlig i situasjoner med sterk politisk konkurranse, for eksempel under valgkampanjer. Dette blir dessto viktigere på bakgrunn av en annen av Rasmus Steen Kjærs observasjoner (kapittel 5). Han hevder at forholdet mellom politikere og media er basert på en form for utveksling, og som ethvert annet bytteforhold er også dette gjenstand for konstante forhandlinger. Resultatet av disse forhandlingene er til enhver tid avhengig av det innbyrdes styrkeforholdet mellom forhandlingspartene – som selv er i konstant endring. Hvis Kjærs hypotese stemmer, innebærer den at forholdet mellom media og politikere er grunnleggende ustabil. Det vil derfor ha en tendens til å endre seg relativt raskt under press fra ytre omstendigheter.

For å forstå hva dette betyr i praksis, la oss for eksempel anta (som de ovenstående artiklene antyder) at politikerne står under et økende ytre press om å eksponere seg stadig sterkere gjennom media. En politiker som føler sin personlige stilling truet eller en politisk entreprenør som vil synliggjøre seg overfor befolkningen kan under slike omstendigheter fristes (kanskje som „et unntak“) til å tillate en ny, mer boulevard-preget form for media-eksponering. Hvis mediepresset vedvarer kan denne nyskapningen – i det ustabile forhandlingsklima som preger forholdet mellom journalister og politikere – meget lett bli modell for andre eksponeringer av samme slag, inntil det til sist blir betraktet som helt *comme il faut* å ta med seg statsministeren på fisketur og tilby eldre representanter *body tequila*.

Det er en (delvis falsk) klisjé at media i dag setter dagsordenen i politikken. Klisjéen er falsk i den forstand at politikere og journalister, som vi har sett, står i et gjensidig forhandlingsforhold, hvor begge parter er med til å sette dagsordenen. Det fremstår likevel som sannsynlig at mediepleien spiser opp en stadig større del av mange politikeres allerede pressede arbeidstid. Politikerne synes å føle et økende behov for å bekrefte og befeste sin hellighet. Årsakene til denne endringen er komplekse, men kanskje den dypest sett er en respons på den økende sosiale endringstakten i vår tid, som synes å undergrave helligheter alle vegne. Uansett, fremstår det altså som mulig at politikerne bruker stadig mer av sin arbeidstid på å forberede og fremføre sin visjon, sin forestilte verden, for folket gjennom media. Dette medfører i sin tur at politikerne får mindre tid til rådighet for mer direkte og personlig kontakt med borgerne.

Media, som i følge sitt navn og sin intensjon har til oppgave å „mediere“ (muliggjøre forbindelse) mellom befolkningen og politikerne, kan altså samtidig øke følelsen av avstand mellom velgervirkeligheten og Christiansborgvirkeligheten. Men det kan også tenkes at mediepresset bidrar til å øke kløften mellom politikere som bruker mye tid på mediepleie, og politikere som prioriterer det politiske arbeid på Christiansborg. Dette er imidlertid bare en del av en større diskusjon av symbolsk differensiering og politisk konkurranse innad i Folketinget, og hvordan mediepresset påvirker disse.

RAMMER FOR KONKURRANSE

Mitt resonnement beveger seg nå et skritt videre i spekulativ retning. Faktisk kan det i utgangspunktet virke som om jeg motsier allment vedtatte sannheter om dansk politikk. La meg derfor innlede med en kort digresjon.

Den argentinsk-norske antropologen Eduardo Archetti (1984) har, på grunnlag av observasjoner av norsk og argentinsk universitetspolitikk, skrevet at norsk politisk kultur er preget av „dagsordenens hellighet“. Man søker å oppnå konsensus om spillets regler, slik at man fører en saklig diskusjon preget av politisk pragmatikk. Mine egne observasjoner av norsk og dansk universitetspolitikk kan tyde på at dansk politisk kultur går enda lenger i denne retning, en antagelse som både media og politologien synes å støtte. Det hersker tilsynelatende allmenn enighet om at man i dansk politikk søker å unngå skarpe konflikter og mobiliserer brede allianser bak viktige politiske beslutninger for å sikre en langsiktig og stabil politisk kurs. Det tales endog om en dansk tradisjon for „konsensuspolitikk“. Det motsatte,

„blokkpolitikk“, når regjerende partier ensidig prioriterer sine egne politiske mål uten hensyn til motstanderen, brukes nærmest som et skjellsord i media og blir sterkt fordømt.

Men det er selvfølgelig motsetninger på Folketinget, som alle andre steder. De ovenstående kapitlene antyder at det i en rekke sammenhenger foregår intens konkurranse og konflikt innad i Folketinget. Jeg har for eksempel ovenfor nevnt muligheten for at mediepresset vil øke avstanden mellom „utadrettede“ og „innadrettede“ politikere i Folketinget. I en annen sammenheng påpeker en av Ulla Fadels informanter (kapittel 4) at:

[V]enner, dem får man sådan set ikke så meget i sit eget parti. Der får man primært fjender. [...] Altså selvfølgelig skal du have fornuftige relationer og gode relationer til dine gruppefæller, men det, der er det afgørende i et system, hvor du aldrig nogen sinde ved, hvor mandat nummer 90 er, det er, at du kan have fornuftige også venskabelige sociale relationer til folk fra andre partier.

Merk at politikeren sørger for å nedspille den eksplisitte konflikt straks han har nevnt den. „Fjender“ blir til „fornuftige [...] og gode relationer“. Men i de andre partiene har man altså „venskabelige“ relasjoner. Dette antyder at den opprinnelige, sterke benevnelsen av konflikten nok skal tas på alvor. I kapittel 3 påpeker Jakob Hougaard en tredje type konkurranse. *Innad* i partiene foregår det en markant veksling mellom hverdagspolitikk (når samarbeid vektlegges) og kampanjesituasjonen (som „vender op og ned på dagligdagen på Christiansborg“), og fastslår at

[d]et er i kampanjesituationen, at partikolleger bliver hinandens konkurrenter. Dette skyldes blandt andet, at det teknisk set er de personlige stemmer, som er afgørende for, hvem der bliver valgt til Folketinget, og derved placeres kandidaterne i et eksplicit indbyrdes konkurrenceforhold inden for partierne.

Den amerikanske antropologen Michael Harkin (1996) viser, i et studium av politisk kultur i en indianergruppe på den amerikanske nordvestkyst, at deres politiske liv foregikk i spenningsfeltet mellom to nesten diametralt motsatte handlemåter: den ene fredsommelig og rettet mot fellesskapets behov, den andre aggressiv og anarkistisk. På samme måte kunne man, med Hougaards beskrivelse i tankene, forestille seg at den „dempede“, „konsensusøkende“ danske politikk i virkeligheten bare er én side av saken. Dette

er hverdagspolitikken. Når kampanjesituasjonen inntreer, går man inn i en annen og mer konkurransepreget modus.

Men vi skal også merke oss et annet aspekt ved Hougaards beskrivelse. De personlige stemmer fremstår som en lovfestet politisk rammebetingelse som intensiverer konkurransen mellom partifeller – og intensivert konkurranse kan, som vi har sett, føre til at politikerne i høyere grad blir sårbare for presset fra media. Hvis man fjerner muligheten for å avgi personlige stemmer, er det altså mulig at kampanjesituasjonen ville bli mindre preget av konkurranse innad i partiene. De personlige stemmer (som ellers regnes som et vellykket tiltak for å engasjere velgerne i det politiske liv) kan altså være en medvirkende årsak til og en forsterkende faktor for visse (muligens uønskede) sosiale dynamikker på Christiansborg.

Min mening er ikke å anbefale at man fjerner ordningen med personlige stemmer. Poenget er snarere å fremheve denne ordningen som et eksempel på den type rammebetingelse som folketingspolitikkerne er underlagt. Politikk foregår ikke i et vakuum, men på konkrete steder og under konkrete (for eksempel tidsmessige og juridiske) betingelser. En klargjøring av disse betingelsene og hvordan de påvirker det politiske liv, kunne tenkes å lede til anbefalinger om praktiske og organisatoriske endringer som kunne styrke politikernes muligheter for å utføre sitt arbeid.

Nok en gang, vi råder ikke i denne boken over tilstrekkelig empiri til at jeg, ved bokens avslutning, kan komme med slike anbefalinger. Jeg forsøker derfor isteden å illustrere hvordan man *kunne* tenke om disse problemstillingene, dersom man hadde et større og mer tilbunnsgående empirisk grunnlag. En konklusjon vi kanskje har mulighet for å trekke er at media, med sitt forlokkende tilbud om å levendegjøre politikernes visjoner for folket, utgjør en særdeles viktig rammebetingelse for Folketingets politiske liv. Det er også mulig at vi kan konstatere at endringer i denne rammebetingelsens karakter over de siste årtier har vært en medvirkende årsak til å forsterke svingningene mellom hverdagspolitikkenes fortsatte kompromissøkende samarbeidskrav og kampanjepolitikkenes stadig sterkere konkurransekrav.

Rasmus Steen Kjær (kapittel 5) beskriver således den økende konkurransen mellom journalistene, og forbinder denne blant annet med opphevelsen av tv-monopolet i 1988. Journalistene konkurrerer om det store scoop, solo-historien, og det er klart at gode og fortrolige forhold til innflytelsesrike politikere øker mulighetene for å oppnå dette. Vi kan videre anta (uten å kunne underbygge det empirisk) at denne konkurransen gjør innflytelsesrike politikere til stadig mer ettertraktede objekter for journalistenes

oppmerksomhet. Konkurransen mellom journalistene blir derved en medvirkende årsak til det økende mediepresset. Men noen politikere eger seg bedre som medieobjekter enn andre. Det er derfor mulig at det på lang sikt vil oppstå helt nye politikertyper som spesialiserer seg på mediekontakt på heltid, og at dette heltidsengasjementet i sin tur vil medføre at den mediefokuserte kampanjepolitikken opptar stadig større plass på bekostning av hverdagspolitikken. Disse mulighetene er naturligvis hypotetiske, men de antyder likevel hvordan det er mulig å tenke om konkrete sosiale prosesser som foregår i Folketinget, og vise hvordan disse systematisk henger sammen med de institusjonelle rammebetingelsene som folketingsmedlemmene arbeider under. Jeg skal utdype dette noe mer.

En av tidenes mest iderike antropologer, britisk-amerikaneren Gregory Bateson, var på 1940- og 50-tallet tilknyttet en gruppe matematikere, lingvister, biologer og psykologer i USA som utviklet en ny vitenskap – systemteori eller kybernetikk, som er grunnlagsvitenskapen for moderne datateknologi. Fra kybernetikken tok Bateson med seg noen sentrale begreper inn i antropologien, som vi kan finne en anvendelse for i forlengelse av det ovenstående resonnement (se Bateson 1976). Kjernebegrepet er „systemet“. Et sosialt system, slik Bateson forstår det, er en gruppe mennesker som alle står i en eller annen form for direkte eller indirekte gjensidighetsforhold til hverandre. Gjensidigheten er gjennomgående, både i direkte forhold hvor individer møtes ansikt til ansikt (sml. utvekslingen som diskuteres i kapittel 5), og i de komplekse, indirekte forholdene som preger vårt globaliserte samfunn. Når jeg „handler ut“ i denne globale kompleksitet (for eksempel kjøper en liter melk i butikken) forestiller jeg meg gjerne at konsekvensene av mine handlinger fortaper seg der ute, som en dråpe i havet. Kybernetikken (som også er en grunnlagsvitenskap for moderne økologi) synliggjør at konsekvensene av mitt melkekjøp aldri forsvinner, men går opp i større sosiale dynamikker, som – via lange kjeder av indirekte påvirkning – „kommer tilbake til meg“ og påvirker mitt liv. I kybernetiske systemer påvirkes alt av alt. Alle påvirkninger er forhandlinger, og alle forhandlinger er uforutsigelige. Det er alltid grus i kybernetiske systemer, fordi de alltid er underlagt termodynamikkens annen lov, som i en versjon lyder: „Overlatt til seg selv vil ethvert system gradvis bli mindre ordnet“. I en slik fundamentalt ustabil vev av gjensidighet er det av største betydning for systemets fortsatte beståen at vi lykkes i å skape og hegne om en form for orden og likevekt.

I en klassisk analyse viser Bateson (1981) hvordan en slik likevekt ble opprettholdt i en liten, krigersk svedjebrukerstamme i Papua Ny Guinea.

Bateson oppdaget at konkurransen mellom likemenn hadde en tendens til stadig å forsterke seg. Hver av partene i konkurransen søkte å overby de andre og vise seg som mer mandig, mer kraftfull enn dem. De andre følte seg i sin tur kallet til å overby ham. Vi kjenner slike eskalerende konkurransesituasjoner fra rustningskappløp og familiekrangler – og vi har sett at lignende konkurranseforhold kan utspille seg i og omkring Folketinget. Bateson oppdaget imidlertid også at stammen hadde et merkelig, periodisk tilbakevendende ritual (*naven*), hvor disse ekstreme macho-mennene inngikk i rituelle homoseksuelle forhold til sine yngre mannlige slektninger. Etter et slikt forløp kunne han iakttatt at den opphetede konkurransesituasjonen hadde kjølnet betraktelig. Han søkte å vise at konkurransen og *naven*-ritualet motvirket hverandre og skapte en langsiktig balanse i dette lille samfunnet. Når konkurransen mellom likemenn ble for intens, ble det avholdt en *naven*, hvor likheten mellom mennene ble eksplisitt avskaffet og grunnlaget for konkurransen derved helt forsvant. I ritualet fremsto mennene offisielt som *ulike* men komplementære partnere i et homoseksuelt forhold, og denne erfaringen bidro til å dempe den symmetriske konkurransementalitet som ellers rådet.

Jeg har ovenfor antydnet hvordan konkrete rammebetingelser (personlige stemmer, mediepresset) kan få konkrete konsekvenser for sosiale prosesser i Folketinget, ved at konkurransepresset innad i partiene i kampanjesituasjonen forsterkes. Bateson gir oss nå et eksempel på en rammebetingelse som virker til å dempe konkurransen. Dette har stor betydning, sett på bakgrunn av en annen av Batesons innsikter. I flere studier har han vist at når konkurransenivået i et sosialt system høynes utover et visst punkt, vil det før eller siden nå en krise, hvor noe „knekker“ – noe i systemet endrer seg ugjenkallelig. I vår sammenheng kunne vi tenke på den hypotetiske onde sirkel jeg har skissert ovenfor: Økt mediepress på representantene fører til spredning av „kampanjepolitikk“ på bekostning av „hverdagspolitikk“ og økende konkurranse innad i partiene – som i sin tur medfører at politikerne blir mer mottagelige for mediepresset. Hvis det lot seg gjøre å underbygge alle leddene i denne spiralen empirisk, ville jeg, i følge Batesons tankegang, ha grunnlag for å si at det danske politiske system var på vei inn i en krise. Hva resultatet av denne krisen ville være, blir enda mer spekulativt, men det er mulig å forestille seg en rekke scenarier. Interne konflikter kunne føre til at partiene splittet seg opp i stadig mindre grupper og at det politiske liv som helhet ble mer ustabil, med stadig hyppigere regjeringsskifter. Men interne konflikter kunne også tenkes å føre til motsatt resultat: Konfliktnivået søkes kontrollert

ved stadig mer omfattende alliansedannelser, og partigrensene begynner å oppløse seg – slik at man får en utvikling i retning av et topartisystem.

Det kan ellers tenkes at det er noe i denne siste muligheten. De hyppige beskyldningene om „blokkpolitikk“ som opposisjonen har rettet mot regjeringen siden valget i 2001, synes i det minste å tyde på det. Men hvis mitt tidligere resonnement holder vann, må vi forstå „blokkpolitikk“ og „kompromisspolitikk“ som to sider av den samme – danske – politiske kultur. At opposisjonen roper „blokkpolitikk“ og beskylder regjeringen for ikke å søke brede allianser, er derfor ikke i seg selv et tegn på at noe har endret seg. Skulle man kunne påvise endring, måtte man isteden lete etter tegn på at *forholdet* mellom blokkpolitikk og kompromisspolitikk har forandret seg, for eksempel ved at blokkpolitikken blir vanligere eller får mer ekstreme uttrykk. Opposisjonens beskyldninger kan derfor forstås på to måter, enten som et tilbakevendende ritual i dansk politisk kultur, eller som et tegn på at nettopp dette ritualet har endret seg.

DEN BYRÅKRATISKE GRENSEFLATE

Denne artikkelen har, på et ganske spinkelt empirisk grunnlag, forsøkt å vise hvordan man kan tenke om sosiale prosesser i Folketinget, og antydningene den type konsekvenser som man kan dra av slike tanker. Det hele må betraktes som en tankeøvelse, heller enn en egentlig vitenskapelig hypotese, men en tankeøvelse som kanskje kaster et noe uventet lys på dansk politikk. I siste del av denne artikkelen vil min tankeøvelse så bevege seg i enda mer usikre og spekulative retninger.

Embedsverket er den siste av Folketingets grenseområder vi har undersøkt i denne boken. Embedsverket er interessant for vår diskusjon av mulige endringer i dansk politikk, fordi det (sammen med domstolene, som ikke diskuteres her) kan betraktes som en konservatismens bastion – som en garant mot endring. Den ideelle byråkrat (slik han eller hun fremstilles i media) er politikerens rake motsetning. Mens politikeren skal personliggjøre politikken, skal embedsmannen upersonliggjøre den. Mens en politiker gjerne må være karismatisk, skal embedsmannen sikre orden, stabilitet og rasjonalitet. Politikere forventes, som Ulla Fadel viser i kapittel 4, å ta beslutninger på grunnlag av moralske og verdiladede holdninger. Embedsverket forventes derimot å legge objektive og saklige vurderinger til grunn for sine valg. Embedsmannen (i motsetning til politikeren) skal fremstå som et „jak-

kesett“ på heltid (se kapittel 2). I medias øyne er han derfor prototypen på det upersonlige, forutsigelige og kjedelige.

I praksis er imidlertid bildet ikke så enkelt. En primær oppgave for embedsmennene er, som Tim Bjørn Eriksen påpeker (kapittel 6), å „kreere objektivitet“. Embedsverket er et av Folketingets viktigste grenseland, for det er her man forvandler „vin til vann“: politikernes holdningsbaserte valg til verdinøytral implementering. Denne særegne formen for politisk alkymi forutsetter at embedsmenn rutinemessig beveger seg inn på politikkenes presumtive enemerker og tar valg som i virkeligheten er holdningsbaserte og politiske, men presenterer disse valgene som om de var basert på objektivitet. Som Eriksen påpeker, råder embedsmennene over en erfaring og ekspertise som gjør dem i stand til rutinemessig å redusere selv sterkt politiserte saker til administrasjon. I saken om utflytning av statlige arbeidsplasser som Eriksen diskuterer, ser vi imidlertid at denne evnen tøyes til det ytterste.

Jeg nevnte ovenfor at de hemmelige utvekslingsforholdene mellom journalister og politikere kan betraktes som små lommer av hellighet innenfor grenselandet som skiller det større hellige (Folketinget) fra befolkningens profane hverdag. Dette kan tjene som et eksempel på et mer generelt mønster: Det kan finnes mindre helligheter innenfor større, og det kan finnes helligheter som inkluderer, overlapper eller motarbeider andre helligheter. Én slik hellighet, som dels motstrider, dels komplementerer Folketingets, er embedsverkets.

Sett fra Folketingets synspunkt, kan embedsverket betraktes som en del av grenselandet mellom politikere og befolkning. Samtidig kan det imidlertid selv ses som et avgrenset, hellig samfunn-i-samfunnet. Men mens politikerne er hellige og deres maktutøvelse legitim i kraft av den moralske visjon de iscenesetter for befolkningen, hviler embedsmennenes hellighet på en visjon av upartisk objektivitet. Eriksens kapittel tyder på at politikerne synes å være villige til å overlate mange (kanskje særlig upopulære) politiske beslutninger til byråkratiet. Eriksen viser klart at byråkratene på sin side er villige (til og med glade for) å ta politiske beslutninger – men kun i den grad de kan usynliggjøre at beslutningene faktisk er politiske og sannsynliggjøre at de er basert på saklig nøytralitet. Hvis dette ikke lenger er mulig, må embedsmennene bevege seg i full offentlighet inn i politikken, og dette kan de bare rettferdiggjøre ved å gjøre krav på en „politisk“, holdningsbasert hellighet. Dette er de imidlertid avskåret fra å gjøre, fordi de (i offentligens øyne) er „jakkesett på heltid“, og ethvert forsøk på å fremstå som noe

annet ville undergrave deres objektivitetsbaserte legitimitetsgrunnlag. Det finnes altså grenser for hvor langt inn i politikken embedsmennene vil og kan gå, og i saken om utflytning av statlige arbeidsplasser mente flere av Eriksens informanter at denne grensen var nådd, og at oppgaven de hadde fått var umulig:

Altså [...] så vil de si, fra politisk hold, „hvad fanden bilder de sig ind de der embedsmænd, det er da os politikere, der skal træffe den endelige beslutning om, hvorvidt noget skal flyttes ud eller ej“. Det er jo den der virkelighed, vi står indenfor.

Byråkratiet – som et sosialt system – forvalter en mengde ferdigheter, kunnskaper og erfaringer som til sammen gjør det mulig å „kreere objektivitet“, å transformere moral til pragmatikk. Spørsmålet er så hvilke rammebetingelser som befordrer en stabil utøvelse av denne transformasjonen. En viktig rammebetingelse er utvilsomt et stabilt byråkratisk arbeidsmiljø, hvor man kan diskutere problemene åpent og komme til enighet om hvordan „objektivisering“ skal finne sted. I Eriksens kapittel trues denne stabiliteten av den brå omstillingen som den nye regjeringen gjennomførte, som av noen av byråkratene ble omtalt som „ren ideologi“. Hvis denne omstillingen, som ifølge Eriksen var „den største organisatoriske omvæltning i nyere tid“, danner presedens for senere politiske maktovertagelser, kan det føre til at grensen mellom politikk og administrasjon forskyver seg, noe som vil kunne få fundamentale konsekvenser for dansk politisk liv.

KONKLUSJON

Vi har sett at Folketingets maktutøvelse er grunnleggende avhengig av evnen til å sette grenser – og at disse grensene samtidig er uttrykk for de dypt tvetydige forventningene vi stiller til folkets representanter. Grensene er på den ene side (og nettopp på grunn av sin tvetydighet) en forutsetning for den hellighet som all politikk bygger på, og derfor for politikernes legitimitet. På den annen side er de, fra et praktisk synspunkt, barrierer for kommunikasjon, som kan føre til en gjensidig opplevelse av manglende kontakt mellom velgere og politikere. Politikerne skal både være nære og fjerne, både folkelig tilgjengelige og guddommelig opphøyde. Vi har også sett at det synes å være en (delvis mediadrevet) tendens til at grensene i høyere grad oppleves som praktiske barrierer enn som kilder til hellighet, og at folkets

representanter derfor i stadig høyere grad både oppleves og opplever seg selv som avstengt fra folket.

Vi har diskutert noen mulige konsekvenser av å se Folketinget (Christianborgvirkeligheten) som et sosialt system. Som Bateson understreker, har alle systemer på den ene side en karakteristisk indre dynamikk, på den andre side setter de grenser for denne dynamikkens utbredelse. De ovenstående kapitlene har synliggjort flere aspekter ved den indre dynamikk som hersker i og omkring Folketinget, for eksempel konkurransen mellom partiene, konkurransen innad i partiene, det praktiske samarbeid mellom politikere fra ulike partier, politikeres bevegelse mellom lukkede og offentlige sfærer, allianser og konflikter mellom politikere og journalister, politiske saker som overføres på byråkratiet, osv. Innenfor et slikt system vil det til enhver tid herske en bestemt konfigurasjon av likevekt og ulikevekt mellom disse (og mange andre) dynamikker, og denne konfigurasjonen vil i sin tur påvirkes av endringer i de praktiske og juridiske rammebetingelsene som omgir systemet.

Deretter blir min diskusjon i stigende grad hypotetisk. Jeg har diskutert konsekvensene av å se media som en rammebetingelse av dette slag, og antydde at et økende press fra media på politikerne vil kunne føre til endringer i likevekten i systemet, med økende parti-intern konkurranse og kampanjepolitikk, og økende tidsbruk på mediemassasje, til følge. Økende konkurranse i et sosialt system vil, ifølge Bateson, i det lange løp medføre at systemet går inn i en krise og endrer seg radikalt. Samtidig påpeker han klart forskjellen mellom en slik krise og tilbakevendende, sykliske bevegelser. Ovenfor har jeg antydde at dansk politisk kultur som helhet veksler mer eller mindre regelmessig mellom „kompromisspolitikk“ og „blokkpolitikk“. Flere trekk ved folketingsvalget i 2001 kan derfor tolkes både som en del av et ofte gjentatt mønster og som tegn på radikale endringer i dansk politikk (mønstret i vekslingen endrer seg).

På et mer allment nivå kan vi fastslå at det danske politiske system, i likhet med alle systemer, har sine grenser, hvor det møter en omkringliggende verden – det som i cybernetikken omtales som systemets miljø. Grensene er nødvendige. Uten dem ville systemet mangle legitimitet, identitet og hellighet, og uten dem kunne det heller ikke fungere rent praktisk. Politikerne kan hverken utføre sitt arbeide eller fremstå som hellige for åpne vinduer. Samtidig er imidlertid ethvert system avhengig av sitt miljø. Det er fra miljøet det får tilført ressurser og ideer som gjør at det kan vedlikeholdes og utvikle seg. Et system som i for stor grad avskjæres eller avskjærer seg fra sitt

miljø er – utfra en slik tankegang – dødsdomt. Når politikere opplever „at der ikke er ret mange personer at vælge imellem, når der skal opstilles kandidater til Folketinget“ (kapittel 4), kan dette betraktes som et tegn på at systemet er i ferd med å lukke seg. Omvendt kan den økende bruken av media for å formidle politikernes visjoner til befolkningen ses som et forsøk på å motvirke denne lukkingen – selv om jeg ovenfor har antydnet at medias søken etter å åpne systemet ofte tvert imot fører til at systemet i enda høyere grad lukker seg om seg selv.

Det er mange ukjente faktorer i det ovenstående resonnementet. Likevel synes det å herske en relativt bred enighet blant politikerne som har deltatt i vår undersøkelse, om at betingelsene for å drive politikk i dagens Danmark ikke er de samme som de en gang var. I denne forbindelse kan det være på sin plass å minne om en av de mest sentrale målsetningene for det representative demokrati da det først ble innført. Opplysningstidens politiske filosofer vokste opp med et politisk system, hvor statsmakten var konsentrert i hendene på én monark. De ønsket å sikre seg mot at en slik maktkonsentrasjon oppsto igjen, og utarbeidet en rekke praktiske foranstaltninger for å hindre dette. Deres grunnleggende prinsipp var at makten skulle deles mellom ulike instanser som kontrollerte og begrenset hverandre. Tredelingen av makten i en lovgivende, dømmende og utøvende arm er det mest kjente eksemplet, men det er likevel bare et eksempel på et videre prinsipp som i amerikansk politikk gjerne omtales som „checks and balances“ – mekanismer som skal motvirke at for mange av maktens attributter og beføyelser samles på for få hender. Det kan hevdes at dette prinsippet er det mest sentrale i det demokratiske system overhodet – enda mer sentralt enn for eksempel prinsippet om universell stemmerett. Min diskusjon antyder muligheten av at media i dagens situasjon er i ferd med å få stadig større innflytelse på politikernes arbeidssituasjon, og derved på deres innsats som politikere. En slik endring vil uunngåelig medføre at styrkeforholdet mellom systemets ulike „checks and balances“ endres. Poenget her er at slike endringer i selve demokratiets grunnlag kan utspringe fra tilsynelatende banale endringer i politikernes hverdagsliv – i deres arbeidssituasjon.

L I T T E R A T U R

- Archetti, Eduardo (1984). „Om maktens ideologi. En krysskulturell analyse“, pp. 45–59 i Arne Martin Klausen (red.). *Den norske væremåten. Antropologisk søkelys på norsk kultur*. Oslo: Cappelen.
- Bateson, Gregory 1981 [1936]. *Naven. A Survey of the Problems Suggested by a Composite Picture of the Culture of a New Guinea Tribe Drawn from Three Points of View*, Second edition. Stanford: Stanford University Press.
- Bateson, Gregory 1976 [1972]. *Steps to an Ecology of Mind*. New York: Ballantine.
- Durkheim, Emile 1995 [1912]. *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: The Free Press.
- Harkin, Michael 1996. „Carnival and Authority. Heiltsuk Cultural Models of Power“, *Ethos*, 24, 2: 281–307.
- Schwartz, Jonathan (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Sørhaug, Tian (1996). *Om ledelse. Makt og tillit i moderne organisering*. Oslo: Universitetsforlaget.

OM FORFATTERNE OG DERES FELTARBEJDER

Tim Bjørn Eriksen, stud.scient.anth. Udførte feltarbejde i By- og Boligministeriet fra oktober til november 2001 og efterfølgende i Integrationsministeriet og Erhvervs- og Økonomiministeriet fra december 2001 til januar 2002. Ved at følge embedsmændene i deres daglige arbejde har Tim Eriksen undersøgt, hvorledes de navigerer i grænselandet mellem den administrative og den politiske sfære.

Ulla Holm Fadel, cand.scient.anth. fra Københavns Universitet, 2001. Har udført feltarbejde i Folketinget fra august 1999 til maj 2000. Feltarbejdet bestod i at følge en række medlemmer over flere dage samt at deltage i gruppe- og udvalgsmøder, konferencer og pressekonferencer, medlemsmøder og offentlige arrangementer samt at overvære debatterne i folketingsalen. Endvidere blev medlemmernes optræden i medierne nøje studeret. Den fulde analyse kan læses i speialet „*Den politiske slagmark*“ – *en antropologisk undersøgelse af folketingsmedlemmers konstruktion af politik*. Endvidere er dele af undersøgelsen publiceret i artiklen „‘Den politiske slagmark’ – politik som kulturelle praksiser“ i tidsskriftet *Politologiske Studier*, 2002, 5. årgang, nr. 1.

Signe Hedeboe, stud.scient.anth. Udførte sit feltarbejde på Christiansborg i perioden oktober 2000 til november 2001, dog afbrudt af barselsorlov. I denne periode havde hun 25 samtaler med nuværende og tidligere medlemmer af Folketinget. Interviewpersonerne dækkede et bredt spektrum i forhold til køn, alder, anciennitet i Folketinget og politisk observans. En vigtig del af feltarbejds materialet består desuden af folketingsmedlemmers hjemmesider samt radio- og tv-programmer, hvori politikerne optræder.

Jakob Hougaard, stud.scient.anth. Har været ansat som studentermedhjælp i den Socialdemokratiske Folketingsgruppe siden 1999. Fra 2002 medlem af

Københavns Borgerrepræsentation. Feltarbejdet har taget udgangspunkt i de socialdemokratiske medlemmers hverdag. Gennem deltagerobservation, interviews og samtaler med folketingsmedlemmer og ansatte i perioden fra foråret 2001 til foråret 2002 har han indsamlet erfaringer, oplevelser og beretninger fra de folkevalgtes hverdagsliv i Folketinget og ude omkring i landet, ligesom han har haft lejlighed til at følge begivenhederne i forbindelse med folketingsvalget 2001 på allernærmeste hold.

Rasmus Steen Kjær, stud.scient.anth. Har foretaget feltarbejde på DRs politiske redaktion på Christiansborg i perioden november 2000 til april 2001. Gennem feltarbejdet tog Rasmus Steen Kjær sigte på at undersøge forskellige former for sociale relationer mellem journalister og politikere ved at følge journalisterne fra redaktionen i deres daglige arbejde.

Finn Sivert Nielsen, mag.art. i socialantropologi fra Universitetet i Oslo, 1987. Lektor ved Universitetet i Tromsø 1994-1999, lektor ved Københavns Universitet siden 1999. Feltarbejde i Sovjetunionen (Leningrad) 1978, 1983 og senere, og i USA (San Francisco) 1989-1990. Leder af Øst-/Centraleuropagruppen ved Institut for Antropologi i København. Har arbejdet med et bredt spektrum af metodiske, teoretiske og teorihistoriske problemstillinger inden for antropologien.

Inger Sjørlev, mag.scient, lektor ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet siden 1998. Museumsinspektør ved Nationalmuseet 1981-1987. Feltarbejde omhandlende religion og ritualer i Brasilien i 1980'erne. Har arbejdet med politik og menneskerettigheder som direktør for den internationale organisation IWGIA, *International Workgroup for Indigenous Affairs* fra 1994 til 1997.

UDGIVELSER FRA MAGTUDREDNINGEN

PR. 30. NOVEMBER 2002

B Ø G E R

Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Anette Borchorst (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Martin Marcussen (2002). *OECD og idespillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.

Lise Togeby (2002). *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Torben Beck Jørgensen & Kurt Klaudi Klausen (red.) (2002). *Territorial dynamik – streger på landkortet, billeder i vore hoveder*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Flemming Mikkelsen (red.) (2002). *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Jens Blom-Hansen (2002). *Den fjerde statsmagt? Kommunernes Landsforening i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.) (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Anker Brink Lund (2002). *Den redigerende magt – nyhedsinstitutionens politiske indflydelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Thomas Pedersen (red.) (2002). *Europa for folket? EU og det danske demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Finn Sivert Nielsen & Inger Sjørlev (red.) (2002). *Folkets repræsentanter og den politiske forestilling*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

SKRIFTER

- Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.
- Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelskanaler*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.
- Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.
- Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.
- Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs hane? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.
- Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medierne og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.
- Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.
- Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (2002). *Ekspert i medierne. Dagspressens brug af forskere 1969-2001*. Århus: Magtudredningen.
- Helle Porsdam (2002). *Fra pax americana til lex americana? En diskussion af dansk retliggørelse som en påvirkning fra USA*. Århus: Magtudredningen.
- Eva Østergaard-Nielsen (2002). *Politik over grænser: Tyrkeres og kurderes engagement i det politiske liv i hjemlandet*. Århus: Magtudredningen.
- Jonathan Schwartz (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Walter Korpi (2002). *Velfærdsstat og socialt medborgerskab. Danmark i et komparativt perspektiv, 1930-1995*. Århus: Magtudredningen.
- Steen Thomsen, Torben Pedersen & Jesper Strandskov (2002). *Ejerskab og indflydelse i dansk erhvervsliv*. Århus: Magtudredningen.
- Frank Rasmussen & Peder Andersen (2002). *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Århus: Magtudredningen.
- Carsten Greve (2002). *Privatisering, regulering og demokrati. Telestyrelsens funktion som uafhængig reguleringsmyndighed*. Århus: Magtudredningen.